

Νομική Σχολή

Π.Μ.Σ.: ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ (Criminal law and Criminology)

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ & ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (Criminology and Criminal Policy)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2021-2022

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Ιωάννας Θεοδωροπούλου του Αλεξίου

A.M.: 7340162102005

«Η Σύνθετη Επίδραση του Θυματολογικού Κινήματος στην Αντεγκληματική Πολιτική»

Επιβλέπουσα:

Τόνια Τζαννετάκη

Αθήνα, 2023

Copyright © Ιωάννα Θεοδοροπούλου, Οκτώβριος 2022

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή – Σκοπός της Εργασίας	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Το θυματολογικό κίνημα	5
1.1. Η πορεία προς το θυματολογικό κίνημα	5
1.2. Τα στάδια εξέλιξης και οι βασικές κατευθύνσεις του θυματολογικού κινήματος	9
1.3. Η σύνδεση του θυματολογικού κινήματος με τον σχεδιασμό της Αντεγκληματικής Πολιτικής	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Οι βασικές κατευθύνσεις του θυματολογικού κινήματος στις ΗΠΑ	18
2.1. Παροχή υποστήριξης στα θύματα κατά την ποινική διαδικασία	19
2.1.1. Ο ρόλος των πολιτών	19
2.2. Πρωτοβουλίες σε νομοθετικό επίπεδο	20
2.2.1. Συμμετοχή των θυμάτων στην ποινική διαδικασία	21
2.2.1.1. Impact Statements	21
2.2.1.2. Συμμετοχή του θύματος στον ποινικό διακανονισμό	22
2.2.1.3. Παρακολούθηση της δίκης από το θύμα	23
2.2.2. Μετασφρονιστική μεταχείριση των δραστών. Το παράδειγμα των Registration and community notification laws για τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων.	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η περίπτωση της Μ. Βρετανίας	26
3.1. Παροχή υποστήριξης προς τα θύματα	26
3.1.1. Ο ρόλος των οργανώσεων	27
3.1.2. Αποζημίωση των θυμάτων	28
3.2. Νομοθετικές πρωτοβουλίες	29
3.2.1. Η συμμετοχή του θύματος στην ποινική διαδικασία	29
3.2.2. Μετασφρονιστική μεταχείριση των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Οι βασικές εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο	31
4.1 Πρωτοβουλίες στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης	32
4.2 Πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	33
4.2.1. Η Απόφαση Πλαίσιο 2002/220/ΔΕΥ	33
4.2.2. Αποζημίωση των Θυμάτων Εγκληματικών Πράξεων	34
4.2.3. Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Η περίπτωση της Ελλάδας. Υπάρχει θυματολογικό κίνημα στην Ελλάδα; Η διαμόρφωση της θέσης του θύματος υπό την επιρροή των εξελίξεων σε διεθνές επίπεδο	40
5.1. Θεωρητική προσέγγιση ως προς την ύπαρξη θυματολογικού κινήματος στην Ελλάδα	40
5.2 Οι βασικές εξελίξεις στον ελλαδικό χώρο υπό την επιρροή των διεθνών εξελίξεων	42
5.2.1 Η ενσωμάτωσης της Οδηγίας 2004/80/ΕΕ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων	42
5.2.2. Η ενσωμάτωση και υλοποίηση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας	44

5.3 Νομοθετικές πρωτοβουλίες με θυματοκεντρικό χαρακτήρα	47
<i>Συμπέρασμα</i>	50
<i>Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία – Νομικά Κείμενα – Ιστοσελίδες</i>	51
Ελληνική Βιβλιογραφία	51
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	53
Ιστοσελίδες	56

Εισαγωγή – Σκοπός της Εργασίας

Εδώ και περίπου μισό αιώνα παρατηρείται ένα επαυξημένο ενδιαφέρον αναφορικά με την αναβάθμιση της θέσης του θύματος κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Η έντονη δραστηριοποίηση σε αυτό το πεδίο ήρθε ως συνέπεια κοινωνικών επιρροών, όπως κατά βάση το φεμινιστικό κίνημα και το κίνημα για την κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων στις ΗΠΑ από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα¹. Μέσω αυτών των επιρροών δόθηκε η κατάλληλη ώθηση για τη δημιουργία ενός αντίστοιχου κοινωνικού κινήματος και συγκεκριμένα του θυματολογικού κινήματος².

Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα είχε παρατηρηθεί στις ΗΠΑ ότι ένας μεγάλος αριθμός εγκλημάτων δεν καταγγέλονταν στην Αστυνομία, επειδή τα θύματα φοβόντουσαν τη διαδικασία εμπλοκής με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, υπήρχε δηλαδή δυσπιστία ως προς αυτό και στο κατά πόσο θα μπορούσαν να δικαιωθούν μέσω αυτής της διαδικασίας. Η έλλειψη εμπιστοσύνης των θυμάτων στην ποινική διαδικασία και στο ποινικό σύστημα εν συνόλω -καθώς η ικανοποίηση των πραγματικών τους αναγκών δεν αποτελούσε συχνά προτεραιότητα-, τα απομάκρυνε από τη διαδικασία διερεύνησης και διαλεύκανσης των ποινικών υποθέσεων. Η στέρηση των πολύτιμων μαρτυρικών τους καταθέσεων ήταν όμως ένα γεγονός που έπληττε περαιτέρω την αποτελεσματικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης³.

Σε αυτό το πλαίσιο δραστηριοποιήθηκαν εντατικά οι άνθρωποι που έχουν ήδη υποστεί θυματοποίηση ή είναι συγγενείς θυμάτων και παρόλα αυτά έχουν το θάρρος να βρίσκονται στην πρώτη γραμμή, συστήνοντας οργανώσεις και εμψυχώνοντας άλλα θύματα, όπως θα δούμε αναλυτικά στην πορεία της εν θέματι εργασίας. Η κινητοποίησή τους είχε καθοριστική σημασία για τη γέννηση και τη μετέπειτα ανάπτυξη του θυματολογικού κινήματος. Παράλληλα, αυξήθηκε το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων για τη θέση και το ρόλο του θύματος στην ποινική διαδικασία άλλοτε ενθαρρύνοντας τη δράση των πρωτεργατών του κινήματος και άλλοτε αναδιαμορφώνοντας την ποινική μεταχείριση των δραστών επί το αυστηρότερο.

Ενδιαφέρουσα είναι, πάντως, η εξήγηση που δίνει ο Garland⁴ για το αυξημένο ενδιαφέρον των κυβερνήσεων ως προς τα θύματα στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της αντεγκληματικής πολιτικής. Ειδικότερα, παρουσιάζει δύο εκδοχές. Σύμφωνα με την πρώτη το έγκλημα αντιμετωπίζεται ως ένα καθημερινό φαινόμενο και υιοθετούνται μέτρα προσαρμογής σε αυτό και αντιμετώπισής τους. Η μείωση του εγκλήματος επιδιώκεται μέσω στρατηγικών μείωσης των ευκαιριών και των κινδύνων για εκδήλωση εγκληματικής

¹ Βλ. <http://criminal-justice.iresearchnet.com/system/victim-rights-movement-in-the-united-states/>

² Βλ. για περισσότερα Friedman L., “The crime victim movement at its first decade”, Public Administration Review – Special Issue 1985, σ. 790 επ.

³ Βλ. <http://criminal-justice.iresearchnet.com/system/victim-rights-movement-in-the-united-states/>

⁴ Βλ. Edwards I., “An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making”, Brit. J. Criminol., 44, 2004, σ. 969 επ.

δραστηριότητας. Σε αυτή τη διαδικασία συμμετέχουν όλα τα μέλη της κοινωνίας ακόμη και τα θύματα αναλαμβάνοντας την ευθύνη αποτροπής του εγκλήματος. Σύμφωνα με τη δεύτερη εκδοχή προκρίνεται η αυστηροποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, μέσω της ποινικοποίησης πράξεων έως και την τιμωρητικού, κατά μια έννοια, χαρακτήρα αντιμετώπιση του δράστη και την τοποθέτησή του θύματος στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος περισσότερο όμως ως «ρητορική φιγούρα».

Στο δημόσιο διάλογο αναφορικά με την ενίσχυση της θέσης και των δικαιωμάτων του θύματος, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στη Μ. Βρετανία, άλλοι υποστήριζαν την υιοθέτηση μιας περισσότερο τιμωρητικής στάσης προς τον δράστη μέσω της αυστηροποίησης των ποινών και της παράλληλης διεύρυνσης του ρόλου και της συμμετοχής του θύματος κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, ενώ, αντιθέτως άλλοι εστίαζαν στην προτεραιοποίηση της μέριμνας και της υποστήριξης για το θύμα και την ουσιαστική βελτίωση της θέσης του ίδιου⁵ με έμφαση στην αποκατάσταση ή και την εξάλειψη του τραύματος, καθώς και του συνακόλουθου στίγματος⁶.

Στην παρούσα εργασία σκοπείται η ανάδειξη της πολυσύνθετης και συνάμα διαφορετικής μορφής που έλαβε το θυματολογικό κίνημα και της επιρροής του στην αντεγκληματική πολιτική, στις περιοχές όπου πρωτοεμφανίστηκε και ανέπτυξε τη δραστηριότητά του, δηλαδή στις ΗΠΑ και τη Μ. Βρετανία, και στη συνέχεια στις θυματοκεντρικές πρωτοβουλίες που ελήφθησαν στον Ευρωπαϊκό χώρο ευρύτερα. Θα παρουσιαστούν οι βασικοί άξονες των πολιτικών, κοινωνικών και νομοθετικών πρωτοβουλιών, ώστε να σκιαγραφηθούν οι βασικές κατευθύνσεις που έλαβε το κίνημα στις ως άνω περιοχές. Στο τέλος, θα παρατεθεί μια επισκόπηση της επιρροής που δέχθηκε η Ελλάδα από τις διεθνείς εξελίξεις στο πλαίσιο της διαμόρφωσης θυματοκεντρικών πολιτικών αντιμετώπισης του εγκλήματος, στον άξονα, παράλληλα, και του προβληματισμού για το εάν υπάρχει, εν τέλει, θυματολογικό κίνημα στην Ελλάδα.

Άραγε, τελικά, το θύμα αποτέλεσε μέσον και «πολιτικό σύμβολο» χάριν άλλων σκοπιμοτήτων ή σκοπό; Ποιος ήταν ο πραγματικός αντίκτυπος των μέτρων που ελήφθησαν; Επηρεάστηκε η ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων θύματος και κατηγορουμένου; Κατά την ανάλυση της παρούσας εργασίας ο προβληματισμός θα εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό γύρω από αυτά τα ερωτήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Το θυματολογικό κίνημα

1.1. Η πορεία προς το θυματολογικό κίνημα

⁵ Βλ. Edwards I., “An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making”, 2004, όπ.π., σ. 970.

⁶ Βλ. Manikis M., Contrasting the Emergence of the Victims’ Movements in the United States and England and Wales, Societies 2019, 9, 35;

Είναι γεγονός ότι η θέση του θύματος και το ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων του κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας αποτέλεσε σταδιακά από το 1950 και έπειτα βασικό άξονα υλοποίησης πολιτικών και νομοθετικών αλλαγών. Υπήρξαν, βέβαια, πολλές διακυμάνσεις αλλά και διαφορετικές προσεγγίσεις ανάλογα με την περιοχή στην οποία εκδηλώθηκε μέχρι να φτάσουμε στα σημερινά δεδομένα.

Η δυναμική του θυματολογικού κινήματος είχε σημαντική επιρροή στην επαναφορά του θύματος και των δικαιωμάτων του στο επίκεντρο του κοινωνικού, πολιτικού και νομοθετικού ενδιαφέροντος. Για την κατανόηση αυτής της επιρροής, βέβαια, είναι αρκετά σημαντικό και χρήσιμο να γνωρίζει κανείς το ιστορικό και το θεωρητικό υπόβαθρο της εξέλιξης της θέσης του θύματος στο πλαίσιο της απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Συνιστά, άλλωστε, κοινή παραδοχή ότι η θέση του θύματος στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης καθορίζεται από το εκάστοτε κοινωνικό – πολιτικό πλαίσιο δεδομένου ότι «οι αρχές που διέπουν την ποινική δίκη και συνακόλουθα επιδρούν στη θέση του θύματος αποτελούν έκφραση νομικοπολιτικών σταθμίσεων και αναφορών»⁷.

Στις πρώτες κοινωνίες κυριαρχούσε η έννοια της αυτοδικίας. Το θύμα ή / και οι συγγενείς του αντιμετώπιζαν τη βία μέσω της αυτοδικίας δημιουργώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο βίας και αντεκδίκησης. Έπειτα, στην Ελλάδα, κατά την εποχή της κλασικής αρχαιότητας όπου οι κοινωνίες άκμαζαν σε όλα τα επίπεδα εγκαθιδρύθηκε στην Αθήνα το δημοκρατικό πολίτευμα. Σε αυτό το πλαίσιο και με την πολύτιμη συμβολή των Ελλήνων φιλοσόφων αναδείχθηκαν τα δικαιώματα των πολιτών, η ανάλυση ζητημάτων εγκληματολογικού ενδιαφέροντος και αντεγκληματικής πολιτικής (π.χ. η επανακοινωνικοποίηση του δράστη) και διερευνήθηκαν εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης διαφορών με γνώμονα το βέλτιστο συμφέρον του θύματος (π.χ. διαιτησία)⁸.

Στην πορεία, ωστόσο, την αποκαλούμενη και ως «χρυσή εποχή» του θύματος διαδέχθηκε η περιθωριοποίηση της έννοιας του θύματος τόσο σε επιστημονικό επίπεδο όσο και στο πλαίσιο του συστήματος απονομής δικαιοσύνης⁹. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ελλιπή αναγνώριση και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων, καθώς και τη μειονεκτική τους θέση έναντι του κατηγορουμένου.

Ορόσημο για την αποδυνάμωση της θέσης του θύματος κατά την ποινική διαδικασία αποτέλεσε ο 18^{ος} αιώνας κατά τη διάρκεια του οποίου οι αρχές της ποινικής δίκης επαναπροσδιορίζονται, ενώ, παράλληλα, η κεντρική κρατική εξουσία ενδυναμώνεται ασκώντας σημαντική επιρροή στον τρόπο απονομής δικαιοσύνης. Απότοκο αυτών μεταβολών ήταν η ανάδειξη του κατηγορουμένου σε «δικονομικό υποκείμενο»¹⁰ και ταυτόχρονα η αποδυνάμωση της θέσης του θύματος. Ο αυξανόμενος κρατικός παρεμβατισμός εκδηλώθηκε και με την υποκατάσταση του θύματος από το κράτος στη διαδικασία της ποινικής δίωξης του δράστη. Συνακόλουθα το μοντέλο της ιδιωτικής δίωξης

⁷ Βλ. Γραμματικούδη Δ., «Η θέση του θύματος στην ποινική δίκη», στο Λ. Μαργαρίτη (επιμ.), «Η προστασία του κατηγορουμένου και του θύματος στην ποινική δίκη», Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1991, σ. 128.

⁸ Βλ. για περισσότερες πληροφορίες, Φαρσεδάκης Ι., «Η εγκληματολογική σκέψη. Απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας», τεύχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1990.

⁹ Βλ. Χαλκιά Α., «Εγκληματολογικές μελέτες», Αντεγκληματική Πολιτική και συμμετοχή των πολιτών, Τεύχος 4, Αθήνα, 2017, σ. 45.

¹⁰ Βλ. Γραμματικούδη Δ., ό.π., σ. 131-3.

υποχώρησε και στη θέση του σχηματίστηκε το δίπολο κράτους – δράστη. Παράλληλα, δε, το δικαίωμα της αποζημίωσης του θύματος αποχωρίστηκε από το σκέλος του ποινικού δικαίου. Η αποζημίωση εντάχθηκε στο Αστικό Δίκαιο γεγονός που υποστηρίζεται ότι σηματοδότησε και τη λήξη της "χρυσής περιόδου" του θύματος¹¹. Αυτή η εξέλιξη αποτυπώνεται και στο έργο των Beccaria¹² και Bentham, οι οποίοι υποστήριζαν ότι η ποινική δικαιοσύνη πρέπει να λειτουργεί προς όφελος της κοινωνίας αναδεικνύοντας επίσης και τις αδυναμίες της ιδιωτικής δίωξης.

Τον επόμενο αιώνα η επιρροή του θετικισμού ήταν καιρία στη μελέτη των κοινωνιών. Η νεοϊδρυθείσα τότε επιστήμη της Εγκληματολογίας εστιάζει στην επιστημονική μελέτη του εγκλήματος. Η Ιταλική Θετική Σχολή μετέφερε το επίκεντρο του ενδιαφέροντος γύρω από τον δράστη. Παράλληλα, βέβαια, υπήρχαν και μελέτες που είχαν ως θέμα το ρόλο του θύματος, την ανάδειξη της θυματοκεντρικής προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου και το ζήτημα της αποκατάστασης της βλάβης από την εγκληματική πράξη. Σε αυτό το πλαίσιο υποστηρίχθηκε ότι η αποζημίωση του δράστη προς το θύμα, ως μέσο κοινωνικής άμυνας, θα συνέβαλε στην επανακοινωνικοποίησή του¹³.

Στη συνέχεια και συγκεκριμένα κατά τον 20^ο αιώνα αναπτύχθηκε ο κλάδος της Θυματολογίας και ενισχύθηκε η ενασχόληση με τη μελέτη του θύματος και της θέσης του στην διαδικασία απονομής δικαιοσύνης¹⁴. Παράλληλα, υπό τη σκιά της βιαιότητας και των ειδεχθών εγκλημάτων του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αναδύθηκε το κοινωνικό κράτος και συνακόλουθα γεννήθηκε η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της θέσης του θύματος¹⁵.

Η ανισορροπία των δικαιωμάτων θύματος και κατηγορουμένου, σε βάρος του θύματος¹⁶, είναι γεγονός. Αυτό αποτυπώνεται, μάλιστα, σε ένα από τα βασικότερα κείμενα που αφορά την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ήτοι στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 6 της παρούσας

¹¹ Βλ. Γραμματικούδη Δ., «Προβλήματα από τις σχέσεις εγκληματία-θύματος», Νομικό Βήμα, τόμος 35, 1987, σ. 437-446.

¹² Βλ. Cesare Bonesana di Beccaria, "An Essay on Crimes and Punishments", 1764.

¹³ Βλ. Αρτινοπούλου Β., «Θυματολογία -Σύγχρονες προσεγγίσεις», στο Β. Αρτινοπούλου & Α. Μαγγανά, «Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ. 18. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η αποκατάσταση της βλάβης του θύματος μέσω της εξασφάλισης αποζημίωσης υπήρξε στην πορεία ένας πρώτος βασικός άξονας ενίσχυσης της προστασίας του θύματος.

¹⁴ Αυτή η εξέλιξη συνδυάστηκε με την τάση για εξορθολογισμό της αντεγκληματικής πολιτικής μέσω της προσαρμογής των ποινών (π.χ. κατάργηση της θανατικής ποινής και εξάλειψη των αόριστων ποινών) ή της εφαρμογής μέτρων επανένταξης για τον δράστη, ώστε να διασφαλίζεται η κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του.

¹⁵ R. I. Mawby, Sandra Walklate, "Critical victimology: international perspectives", Sage Pub., 1994, σ. 69 επ.

¹⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι το ζήτημα της μειονεκτικής θέσης του θύματος έναντι του κατηγορουμένου στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας έχει αναδειχθεί στη χώρα μας μέσω μιας εμπειρικής μελέτης στην οποία συμμετείχαν δικαστικοί λειτουργοί και Αξιωματικοί που υπηρετούν στην Ελληνική Αστυνομία. «Μία από τις υποθέσεις που έθεσε η ερευνήτρια ήταν η ακόλουθη: «Η δικονομική θέση του θύματος στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας είναι δυσμενέστερη συγκριτικά με τη θέση του κατηγορουμένου, στοιχείο το οποίο αποδεικνύεται και από τα εμπιρικά δικαιώματά του στην παραπάνω διαδικασία». Το 48% των δικαστών απέδωσε το συγκεκριμένο γεγονός στη δυσμενή θέση του κατηγορουμένου, ενώ μόνο το 14% δήλωσε ότι είναι επιβεβλημένες σχετικές νομοθετικές αλλαγές». Βλ. Βλάχου Β., «Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», Έλλην, Αθήνα, 2005, σ. 187 επ., όπως παρατίθεται σε Πανάγου Ι. Κ., «Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος, Εγκληματολογία», 2018, σ. 91 απ' όπου αυτούσια η παράθεση του εν λόγω αποσπάσματος.

προβλέπονται τα δικαιώματα του κατηγορουμένου για ενημέρωση σχετικά με την κατηγορία, την υπεράσπισή του και τη δυνατότητα επανεξέτασης της υπόθεσής του από δικαστήριο ανώτερου βαθμού. Αντιθέτως, δεν υπάρχει αντίστοιχη πρόβλεψη για το θύμα. Παράλληλα, δε, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι, ενώ η καταστρατήγηση ορισμένων εκ των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου μπορεί να επιφέρει κυρώσεις, όπως για παράδειγμα η απόλυτη ακυρότητα της ακροαματικής διαδικασίας, ενώ αντιθέτως δε συμβαίνει το ίδιο για τη μη τήρηση των δικαιωμάτων του θύματος¹⁷. Μάλιστα, ακόμη και το δικαίωμα του θύματος στην αποζημίωση είναι πολύ πιθανό μείνει ανικανοποίητο λόγω της αδυναμίας του δράστη να ανταποκριθεί αλλά και των κωλυμάτων που προκύπτουν κατά τη διαδικασία χορήγησης αποζημίωσης από το κράτος¹⁸.

Κομβικό ρόλο στην αλλαγή του ρου της ιστορίας αναφορικά με τη θέση του θύματος στην ποινική διαδικασία και στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης εν γένει αλλά και στον τρόπο χάραξης της αντεγκληματικής πολιτικής διαδραμάτισαν ορισμένα κοινωνικά κινήματα, όπως το φεμινιστικό, το κίνημα κατά της κακοποίησης των ανηλίκων και φυσικά το θυματολογικό, το οποίο οφείλει τη δυναμική του ως ένα βαθμό στην επιρροή των ήδη αναφερόμενων κινήματων και η επιρροή του οποίου θα μας απασχολήσει στην εν θέματι μελέτη¹⁹. Τα εν λόγω κινήματα προσπάθησαν να πετύχουν τη βελτίωση της θέσης του θύματος τόσο μέσω ακτιβιστικών δράσεων όσο και μέσω της αξιοποίησης των εργαλείων σχετικών επιστημονικών κλάδων, όπως η φεμινιστική εγκληματολογία και η θυματολογία. Έτσι, θα μπορούσαν να αναδειχθούν οι όχι και τόσο διαδεδομένες μορφές εγκληματικότητας και συνακόλουθα θυματοποίησης, όπως η ενδοοικογενειακή βία, η σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων, η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας και η εμπορία ανθρώπων²⁰.

Ωστόσο, τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν αισθητά κυρίως από το 1970 και έπειτα, γεγονός που καθίσταται φανερό τόσο σε υπερεθνικό όσο και σε εθνικό επίπεδο διαφόρων κρατών. Ειδικότερα, η ανάγκη προστασίας των θυμάτων ακόμη και μέσω της δημιουργίας ενός κινήματος αναδείχθηκε πρώτα στις ΗΠΑ, όπου ήδη από τη δεκαετία του 1960 είχαν τεθεί σε λειτουργία υπηρεσίες που παρείχαν σε θύματα υποστήριξη στεγαστικής ή ψυχολογικής φύσεως. Η δημιουργία τέτοιων υπηρεσιών, οι οποίες βασίζονταν αρχικά σε ιδιωτικά και στη συνέχεια σε κρατικά κονδύλια²¹, προήλθε από την ανάγκη προστασίας των θυμάτων που προέρχονταν από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως παραδείγματος χάριν οι γυναίκες ως θύματα ενδοοικογενειακής βίας και σεξουαλικής κακοποίησης²², οι ανήλικοι και οι αλλοδαποί, όταν έρχονταν σε επαφή με τους φορείς τυπικού κοινωνικού ελέγχου²³. Εν

¹⁷ Βλ. Ανδρουλάκη Ι., «Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ», Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000, σ. 76 επ.

¹⁸ Βλ. Αιτιολογική έκθεση του Ν 3811/2009 «Αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας από πρόθεση (Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29ης Απριλίου 2004) και άλλες διατάξεις».

¹⁹ Βλ. Αρτινοπούλου Β., «Θυματολογία -Σύγχρονες προσεγγίσεις», 1996, όπ.π., Βλάχου Β., «Το θυματολογικό κίνημα: Διαμόρφωση, τάσεις και εξέλιξη», στο Β. Αρτινοπούλου (επιμ.), «Νέα κοινωνικά κινήματα», Νομική Βιβλιοθήκη, 2000, σ. 213 επ.

²⁰ Βλ. Βλάχου Β., «Το θυματολογικό κίνημα: Διαμόρφωση, τάσεις και εξέλιξη», στο Β. Αρτινοπούλου (επιμ.), «Νέα κοινωνικά κινήματα», Νομική Βιβλιοθήκη, 2000, σ. 213 επ. και Σπινέλλη Κ., «Εγκληματολογία – Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σ. 53 επ.

²¹ Βλ. Πανάγος Ι. Κ., «Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος», Εγκληματολογία, 2018, σ. 91.

²² Βλ. για περισσότερες πληροφορίες https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/ncvtrw/2005/pg4c.html

²³ Βλ. Cassel P., “In defense of victim impact statements”, Ohio Journal of Criminal Law 2/2009, σ. 611 επ.

συνεχία, ελήφθησαν πρωτοβουλίες στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Οι πρωτοβουλίες κινούνταν τόσο σε νομοθετικό πλαίσιο (πχ. ενσωμάτωση Οδηγιών και αλλαγή του ποινικού πλαισίου) όσο και σε πολιτικό (π.χ. υιοθέτηση θυματοκεντρικής πολιτικής προσέγγισης).

Η απόκλιση ως προς την επιρροή της επιστήμης και των κοινωνικών κινημάτων στην εκάστοτε γεωγραφική περιοχή θα καταστεί εμφανής εναργέστερα στη συνέχεια της παρούσας μελέτης, όπου θα αναδειχθεί η διαφορετική ανάπτυξη και επίδραση του θυματολογικού κινήματος διεθνώς στην αντεγκληματική πολιτική με έμφαση στο παράδειγμα των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και της Ελλάδας.

1.2. Τα στάδια εξέλιξης και οι βασικές κατευθύνσεις του θυματολογικού κινήματος

Οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες άσκησαν καθοριστική επιρροή στον επαναπροσδιορισμό της θέσης του θύματος στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης και παράλληλα στη γέννηση και την εξάπλωση του θυματολογικού κινήματος. Όσο επέδρασαν, βέβαια, οι πολιτικές και οι κοινωνικές συνθήκες στη δημιουργία και τη διάδοση του θυματολογικού κινήματος, τόσο επέδρασε αντίστοιχα το θυματολογικό κίνημα στη μετέπειτα διαμόρφωση των σύγχρονων πολιτικών αντιμετώπισης του εγκλήματος πρωτίστως με την αναδιαμόρφωση του πλαισίου προστασίας για τα θύματα εγκληματικών πράξεων αλλά και την αναπροσαρμογή αντίστοιχα της θέσης του κατηγορουμένου.

Τα πρώτα ψήγματα του θυματολογικού κινήματος εντοπίζονται ήδη από το 1960 στις ΗΠΑ με τη δημιουργία δομών για την παροχή υποστήριξης στα θύματα και με τη θέσπιση προγραμμάτων αποζημίωσης για τα θύματα στην Καλιφόρνια το 1965. Παράλληλα, ιδρύθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1964 το Συμβούλιο Αποζημίωσης Εγκληματικών Βλαβών (Criminal Injuries Compensation Board) και καταργήθηκε το 1965 η Πράξη για τη Θανατική Ποινή (Capital Punishment Act). Βέβαια, η ανάπτυξη και εξάπλωση του θυματολογικού κινήματος συντελείται κυρίως τη δεκαετία του 1970²⁴ και έπειτα. Ειδικότερα, το 1974 ο φορέας “Law Enforcement Assistance Administration” έθεσε σε εφαρμογή το «Πρόγραμμα Πρωτοβουλίας των Πολιτών». Σε αυτό το πλαίσιο χρηματοδοτήθηκαν

²⁴ Βλ. Maguire M., “The Needs and Rights of Victims of Crime”, Crime and Justice, Vol. 14, 1991, σ. 367.

δεκαεννέα σχέδια θυματοκεντρικού χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό σηματοδότησε τυπικά την έναρξη του θυματολογικού κινήματος (victim's movement)²⁵.

Παράλληλα, και συγκεκριμένα το 1973, είχαν ξεκινήσει οι εργασίες των πρώτων θυματολόγων με το «Πρώτο Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας» στο Ισραήλ, ως αποτέλεσμα της επιρροής του εγκληματολογικού κλάδου της Θυματολογίας. Έπειτα από μερικά διαδοχικά Διεθνή Συμπόσια ιδρύθηκε η Παγκόσμια Εταιρεία Θυματολογίας, (World Society of Victimology), το 1979 στο Munster²⁶. Η Εταιρεία διοργανώνει διεθνές συμπόσιο κάθε τρία χρόνια, όπου συζητούνται θέματα αναφορικά με το ζήτημα της θυματοποίησης²⁷. Ο εγκληματολογικός κλάδος της Θυματολογίας ανέδειξε σε μεγάλο βαθμό την ανάγκη επαναπροσδιορισμού και βελτίωσης της θέσης του θύματος κατά την ποινική διαδικασία, δημιουργώντας, έτσι, πρόσφορο έδαφος για το θυματολογικό κίνημα και τα αιτήματά του.

Είναι σημαντικό να εστιάσει κανείς στον διαφορετικό χαρακτήρα που έλαβε το θυματολογικό κίνημα ανάλογα με την περιοχή στην οποία εκδηλώθηκε. Αρχικά, στις ΗΠΑ η επιρροή του θυματολογικού κινήματος έλαβε σε αρκετές περιπτώσεις τιμωρητικό προς τον δράστη χαρακτήρα. Η έννοια της τιμωρητικότητας περιλαμβάνει την τρόπο αντίδρασης – σκληρό εν προκειμένω- των πολιτών («υποκειμενική τιμωρητικότητα») αλλά και της πολιτικής εξουσίας και των φορέων του τυπικού κοινωνικού ελέγχου («αντικειμενική τιμωρητικότητα»)²⁸ απέναντι στους δράστες εγκληματικών πράξεων. Η τιμωρητικότητα μεταφράζεται, επίσης, ως κλιμάκωση της ποινικής καταστολής, μέσω της αυστηροποίησης των ποινών και της αύξησης του πληθυσμού των φυλακών. Παράλληλα, βέβαια, κατοχυρώθηκαν νομοθετικά και ορισμένα δικαιώματα για το θύμα στο πλαίσιο της εξέλιξης της ποινικής διαδικασίας, όπως το δικαίωμα υποβολής πρότασης/γνώμης προς το δικαστήριο, η οποία αφορούσε το περιεχόμενο της απόφασής του.

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο κεντρικός άξονας του θυματολογικού κινήματος υπήρξε η διασφάλιση του δικαιώματος της ενημέρωσης και της προστασίας - αρωγής των θυμάτων. Στο πεδίο αυτό κατατάσσονται μέτρα όπως η παροχή της αναγκαίας πληροφόρησης προς τα

²⁵ Βλ. Δημόπουλου Χ., «Εισηγήσεις εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σ. 122 επ., Friedman L., “The crime victim movement at its first decade”, Public Administration Review – Special Issue 1985, σ. 790 επ.

²⁶ Βλ. <http://www.worldsocietyofvictimology.org/about-us/history-and-overview/>

²⁷ Βλ. Τσήτσουρα Α., «Νεότερες τάσεις στη θυματολογία». Τι συζητήθηκε στο 10ο Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας, ΠοινΛογ 2/2001, σ. 721 επ., όπως παρατίθεται σε Ζαραφονίτου Χ., Τιμωρητικότητα, ό.π., σ. 71.

²⁸ Οι όροι «υποκειμενική» και «αντικειμενική» τιμωρητικότητα αποδίδονται στον Μ. Killias. Για σχετικές παραπομπές βλ. σε Πανάγου Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», Εγκληματολογία, τεύχ. 1-2, 2013, σ. 113, υποσ. 5.

θύματα και τους οικείους τους αναφορικά με τα δικαιώματά τους πριν και κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, η ουσιαστική συμμετοχή τους κατά την ποινική διαδικασία και η παροχή ψυχικής υποστήριξης²⁹. Παράλληλα, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην προστασία από τη δευτερογενή θυματοποίηση των θυμάτων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες³⁰.

Προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των δικαιωμάτων των θυμάτων και της αρωγής τους κινήθηκε και η Μ. Βρετανία υιοθετώντας σχετικά μέτρα. Σε αυτό το σημείο θα αναφέρω, ενδεικτικά, ότι από το 1974 δημιουργήθηκε στο Bristol μια δομή παροχής υποστήριξης προς τα θύματα, που στη συνέχεια εξελίχθηκε σε ένα οργανωμένο σύστημα παροχής υπηρεσιών προς τα θύματα εγκληματικών πράξεων. Το σύστημα αυτό αποτελείται από Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς και εθελοντές και κατάφερε σε μικρό χρονικό διάστημα, ήτοι τέσσερα χρόνια, να επεκταθεί με τη δημιουργία 30 σχετικών δομών στην Αγγλία και την Ουαλία. Μάλιστα, το 1979 δημιουργήθηκε το αυτοτελές συντονιστικό όργανο με το όνομα, “National Association of Victim Support Schemes”. Οι εν θέματι οργανισμοί βοηθούν τα θύματα σε πρακτικό επίπεδο, όπως η υποβολή αίτησης για αποζημίωση και η ομαλή διεξαγωγή των αναγκαίων καταθέσεων³¹.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως κατά τη δεκαετία του 1970 εδραιώθηκε και το φεμινιστικό κίνημα, του οποίου η δράση συνδέθηκε με αιτήματα αναφορικά με την ισότητα των δικαιωμάτων έχοντας ως αποτέλεσμα την Πράξη ίσης Αμοιβής, την Πράξη Προστασίας της Απασχόλησης και την Πράξη Φυλετικών Διακρίσεων³².

Στη συνέχεια, κατά τη δεκαετία του 1980, αναδείχθηκε περαιτέρω το ζήτημα της θέσης του θύματος στο πλαίσιο του συστήματος απονομής δικαιοσύνης αλλά και ο ρόλος του συστήματος στη γέννηση ή τη διαίωση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Παράλληλα, ήρθαν στο προσκήνιο ζητήματα, όπως ενδεικτικά η περιθωριοποίηση του θύματος και η

²⁹ Βλ. Βλάχου Β., «Το θυματολογικό κίνημα», ό.π., σ. 213 επ., Αρτινοπούλου Β., «Ο ρόλος του εγκληματολόγου στην πρόληψη της εγκληματικότητας και την αρωγή των θυμάτων», στο Χρ. Ζαραφονίτου (διευθ. έκδ.), «Το επάγγελμα του εγκληματολόγου σήμερα», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σ. 226.

³⁰ Βλ. για έναν σύντομο ορισμό της έννοιας της δευτερογενούς θυματοποίησης τη Σύσταση 8 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (2006), κατά την οποία, με τον εν θέματι όρο προσδιορίζεται: «η περαιτέρω...βλάβη του θύματος από λανθασμένες ή απρόσφορες αντιδράσεις των φορέων του ποινικού κοινωνικού ελέγχου ή του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης...ή του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, όπως ατόμων από το εγγύτερο κοινωνικό περιβάλλον του θύματος, αλλά και των μέσων μαζικής επικοινωνίας...».

³¹ Βλ. Πανάγος Ι. Κ., «Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος», ό.π., σ. 93, Hilton M., Crowson N., Mouhot J., McKay J., “A historical guide to NGOs in Britain, charities, civil society and the voluntary sector since 1945”, Palgrave, London, 2012, σ. 245-6.

³² Βλ. Βλάχου Β., «Ποινική Δικαιοσύνη και Θύμα», Νομική Βιβλιοθήκη, 2021, σ. 99.

δευτερογενής θυματοποίησή του, καθώς και ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στη διαμόρφωση των κοινωνικών αντιλήψεων και τον ενδεχόμενο στιγματισμό των δραστών³³.

Ειδικότερα, στις ΗΠΑ προτεραιοποιήθηκε η ενίσχυση των δικαιωμάτων των θυμάτων μέσω της θέσπισης ενός συνεκτικού νομοθετικού πλαισίου. Σημαντική ήταν η πρωτοβουλία “President’s Task Force on Victims of Crime” (1982) η οποία είχε ως στόχο την ικανοποίηση των αναγκών των θυμάτων - μαρτύρων μέσω δράσεων σε ομοσπονδιακό, πολιτειακό και τοπικό επίπεδο. Σε αυτό το πλαίσιο εξασφαλίστηκε η χρηματοδότηση για προγράμματα υποστήριξης των θυμάτων, ενώ διασφαλίστηκαν περαιτέρω δικαιώματα των θυμάτων, όπως ενδεικτικά το δικαίωμα σε αποζημίωση και στην ενημέρωση αναφορικά με την απελευθέρωση του εγκληματία³⁴. Επιπλέον, την ίδια χρονική περίοδο δόθηκε έμφαση σε ειδικές κατηγορίες θυμάτων όπως για παράδειγμα τα ανήλικα θύματα και τα θύματα κακοποίησης ή βιασμού. Το γεγονός αυτό ανέδειξε την ανάγκη για την ανάληψη περαιτέρω πρωτοβουλιών σε νομοθετικό επίπεδο.

Κατά την ίδια περίοδο στη Μεγάλη Βρετανία στόχος παρέμενε η ένταξη του θύματος στην κοινωνία μέσω του εθελοντισμού αλλά και νομοθετικών πρωτοβουλιών. Επίσης, αντίστοιχα και προς το παράδειγμα των ΗΠΑ αναδείχθηκαν ειδικότερες μορφές θυματοποίησης, όπως η ενδοοικογενειακή βία και η σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων. Ειδικότερα, ως προς τα ανήλικα θύματα αναγνωρίστηκε η ανάγκη ειδικού χειρισμού των υποθέσεων. Έτσι, εισήχθη η δυνατότητα βιντεοσκόπησης των καταθέσεων τους³⁵.

Από το 1990 και μετά, κυρίως στη Μ. Βρετανία, ήρθε στο προσκήνιο το ζήτημα της επίθεσης ετικέτας μέσω του χαρακτηρισμού ενός ατόμου ως «θύμα» και οι επερχόμενες συνέπειες. Επίσης, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε και στις συνέπειες που είχε η ανάδειξη των ειδικότερων μορφών θυματοποίησης. Ένα τέτοιο παράδειγμα συνιστά η θέσπιση ειδικών νόμων που αφορούν την μεταχείριση ορισμένων κατηγοριών θυμάτων κατά της διάρκειας της ποινικής διαδικασίας³⁶.

Η επιρροή του θυματολογικού κινήματος, όπου αυτό εμφανίστηκε και ευδοκίμησε σταδιακά από το 1950 και πιο έντονα από το 1970 και μετά, υπήρξε πολυδιάστατη. Αυτό καθίσταται φανερό τόσο σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο όσο και άμεσα σε όλα τα στάδια του

³³ Αρτινοπούλου Β., «Θυματολογία-Σύγχρονες προσεγγίσεις», στο συλλογικό έργο της ίδιας και του Α. Μαγγανά, *Θυματολογία και Όψεις θυματοποίησης*, ό.π., 1996, σ. 30.

³⁴ Βλ. Karmen A., “Crime Victims: An Introduction to Victimology”, Pacific Grove, CA: Brooks Cole, 1990.

³⁵ Mawby R. I., Walklate S., 1994, ό.π. σ. 80-82, Home Office, Domestic Violence, HO Circular 60, 1990c.

³⁶ Miller G., «Rethinking Victimization: An Interactionist Approach to Victimology», *Symbolic Interaction*, 13(1), 1990, σ. 103-122, Αρτινοπούλου Β., 1996, ό.π.

συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Αναδείχθηκαν πολλές από τις παθογένειες και τις ελλείψεις του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης ειδικά ως προς την αντιμετώπιση του θύματος και αναδείχθηκαν αθέατες μορφές εγκληματικότητας τα θύματα των οποίων χρειάζονταν, μάλιστα, ακόμα πιο ειδική μεταχείριση. Υπό αυτήν την επιρροή λήφθηκαν μέτρα σε διεθνές επίπεδο, όπως αναδείχθηκε ανωτέρω. Το θυματολογικό κίνημα προκάλεσε έντονη δραστηριοποίηση στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη, αν και τα μέτρα και οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν κινήθηκαν προς διαφορετική κατεύθυνση. Έτσι, θεμελιώθηκαν οι δύο βασικές κατευθύνσεις του θυματολογικού κινήματος.

Στη μια πλευρά βρίσκεται το παράδειγμα των ΗΠΑ, όπου το κίνημα πήρε τη μορφή της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των θυμάτων και της προστασίας τους μέσω νομοθετικών παρεμβάσεων. Βέβαια, οι αλλαγές αυτές είχαν συχνά αντίκτυπο στον δράστη, το έτερο βασικό υποκείμενο της ποινικής διαδικασίας, καθώς περιελάμβαναν αυστηροποίηση της ποινικής και μετασφρονιστικής μεταχείρισής του³⁷. Αυτή η εξέλιξη συνάδει με την «πολιτικοποίηση του θύματος» δηλαδή την εργαλειοποίησή του εν μέρει από την πολιτική ηγεσία για την επίτευξη και άλλων στόχων εκτός από την αμιγή προστασία του ίδιου. Σε αυτό το πλαίσιο οι πολιτικές που υιοθετούνταν είχαν είτε συντηρητικό είτε προοδευτικό χαρακτήρα. Στην πρώτη περίπτωση η πρόκριση των δικαιωμάτων του θύματος λειτουργεί και ως αντιστάθμισμα στα διευρυμένα δικαιώματα του κατηγορουμένου. Παράλληλα, το θύμα λειτουργούσε περισσότερο ως μέσο για τη δικαιολόγηση της αυστηροποίησης των ποινών και της υιοθέτησης ισχυρών κατασταλτικών μέτρων με στόχο την αποτελεσματικότητα της αντεγκληματικής πολιτικής. Στη δεύτερη περίπτωση αναδείχθηκε η αναγκαιότητα της προστασίας των δικαιωμάτων ορισμένων πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, γεγονός που συνδέεται με την γενικότερη τάση ανάδειξης και προστασίας των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων³⁸.

Στον αντίποδα βρίσκεται το παράδειγμα της Ευρώπης στο εσωτερικό της οποίας, βέβαια, δεν λείπουν οι διαφοροποιήσεις. Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο δόθηκε περισσότερη έμφαση στη βελτίωση των παρεχόμενων προς τα θύματα υπηρεσιών. Σε αυτήν την προσπάθεια συμμετείχαν το κράτος, η αστυνομία και εθελοντικές οργανώσεις. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφορικά με την επιρροή του θυματολογικού κινήματος στην Ευρώπη αποτελεί

³⁷ Βλ. σχετικά Davis R. C., Kumeuther F., Connick E., «Expanding the victim's role in the criminal court. Dispositional process: The result of an experiment», Journal of Criminal Law and Criminology, 1984, vol. 75, no2, σ. 491-505.

³⁸ Βλ. Αρτινοπούλου Β., «Θυματολογία – Σύγχρονες προσεγγίσεις», στο έργο της ίδιας και του Μαγγανά Α., Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης, όπ.π., 1996, σ. 25-26.

η Μ. Βρετανία όπου τα αποτελέσματά του φάνηκαν από πολύ νωρίς και συγκεκριμένα με την πρωτοβουλία ίδρυσης του οργανισμού “Victim Support” («Υποστήριξη Θυμάτων»). Το επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρισκόταν στην ενημέρωση και την ψυχολογική υποστήριξη των θυμάτων αλλά και στο ζήτημα της αποζημίωσης³⁹. Και σε αυτήν την περίπτωση, όπως αντίστοιχα συνέβη και στις ΗΠΑ, τέθηκε υπό αμφισβήτηση το κατά πόσο οι υπηρεσίες αυτές είχαν ως βασικό άξονα την περαιτέρω προστασία του θύματος. Υποστηρίχθηκε ότι η παροχή υπηρεσιών λειτουργούσε και προς όφελος άλλων κοινωνικών ομάδων, όπως οι δράστες, στο πλαίσιο και για τις ανάγκες της κοινωνικής τους επανένταξης⁴⁰.

Καθίσταται, λοιπόν, φανερό ότι η επιρροή του θυματολογικού κινήματος οδήγησε στη δημιουργία ενός διπόλου με διάφορες πτυχές. Από τη μία πλευρά η αυστηρότερη ποινική μεταχείριση των δραστών και η νομοθετική κατοχύρωση των δικαιωμάτων του θύματος κατά την ποινική διαδικασία (π.χ. ΗΠΑ) και από την άλλη η δικαιωματική-υποστηρικτική προς το θύμα προσέγγιση με την εδραίωση της φιλοσοφικής αντίληψης περί του «αθώου θύματος», με έμφαση στη θεραπεία του τραύματος και την αποφυγή της προσκόλλησης στην ετικέτα του «θύματος» (π.χ. Μεγάλη Βρετανία). Μια άλλη όψη του διπόλου συνιστά ο διαφορετικός χαρακτήρας των πολιτικών που υιοθετήθηκαν ως προς τα προστατευτικά για τα θύματα μέτρα προστασίας. Πιο συγκεκριμένα, στη Μεγάλη Βρετανία η πρόνοια είχε χαρακτήρα συλλογικό με ιδιαίτερη έμφαση στο στοιχείο του εθελοντισμού και τη διατήρηση αποστάσεων από την κρατική εξουσία. Αντιθέτως, στις ΗΠΑ η κοινωνική πρόνοια θεμελιώθηκε στην ατομικιστική παράδοση βασιζόμενη κυρίως στο νόμο με τη μορφή του κρατικού παρεμβατισμού⁴¹.

Με λίγα λόγια, ανατρέξαμε, λοιπόν, στις απαρχές του θυματολογικού κινήματος αναλύοντας παράλληλα τις δύο κατευθύνσεις που διαμορφώθηκαν και τα βασικά τους σημεία. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα εξεταστεί πιο αναλυτικά με την παράθεση συγκεκριμένων παραδειγμάτων εφαρμογής η επιρροή του θυματολογικού κινήματος στη λήψη μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής τόσο με άξονα τη θέση του θύματος στην ποινική διαδικασία, την προστασία του και την αποφυγή της δευτερογενούς θυματοποίησής του όσο και με άξονα τον τρόπο αντιμετώπισης και την αναπροσαρμογή των δικαιωμάτων του

³⁹ Βλ. Βλάχου Β., «Ποινική Δικαιοσύνη και Θύμα», ό.π., 2021.

⁴⁰ Βλ. Maguire M., Shapland J., «Victims Movement in Europe», στο Arthur J. Lurigio, Wesley G. Skogan, R. C. Davis, (eds.), Victims of Crime. Problems, Policies, and Programs, Vol. 25, 1990, Sage, σ. 222, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π.

⁴¹ Βλ. Mawby R. I., Walklate S., Critical Victimology, 1994, London, Sage, σελ. 87.

κατηγορουμένου στην κατεύθυνση της περαιτέρω ενίσχυσης της προστασίας των θυμάτων αλλά και της επανένταξης ή αποφυγής υποτροπής του δράστη.

1.3. Η σύνδεση του θυματολογικού κινήματος με τον σχεδιασμό της Αντεγκληματικής Πολιτικής

Η διαμόρφωση και η υλοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής συνιστά μία πολυσύνθετη διαδικασία. Σε αυτό το πλαίσιο ο σχεδιασμός δράσεων σε κοινωνικό, πολιτικό και νομοθετικό επίπεδο επηρεάζεται αναμφίβολα από τις επικρατούσες συνθήκες τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Άλλωστε, αναδείχθηκε και ανωτέρω, η σημαντική και άλλοτε καθοριστική επιρροή των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών συνθηκών στην κατεύθυνση που θα ακολουθήσει η αντεγκληματική πολιτική σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Η αντεγκληματική πολιτική περιλαμβάνει διάφορες κατευθύνσεις, οι οποίες άλλοτε μπορεί και να συνυπάρχουν, άλλοτε, βέβαια, μπορεί και να έρχονται σε σύγκρουση. Μερικές από τις βασικές της κατευθύνσεις, οι οποίες σχετίζονται και με την εν θέματι ανάλυση είναι η κοινωνική αντεγκληματική πολιτική, η ποινική αντεγκληματική πολιτική και η αντεγκληματική πολιτική της αποκατάστασης της βλάβης του εγκλήματος (θυματολογική πολιτική). Η κοινωνική αντεγκληματική πολιτική συνίσταται σε μέτρα εναλλακτικής επίλυσης των διαφορών εκτός της ποινικής διαδικασίας και στη συμμετοχή των πολιτών στην υλοποίηση δράσεων για την πρόληψη του εγκλήματος (συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική). Η ποινική αντεγκληματική πολιτική χαρακτηρίζεται από την επίτευξη της γενικής – ειδικής πρόληψης μέσω ποινικών νόμων που προβλέπουν τις κατάλληλες ανά περίπτωση ποινικές κυρώσεις⁴². Η πρώτη κατεύθυνση μας παραπέμπει στο μοντέλο που υιοθέτησε η Μ. Βρετανία μετά την επιρροή του θυματολογικού κινήματος, δηλαδή στην εφαρμογή συμμετοχικών πολιτικών και δράσεων με γνώμονα τις ανάγκες των υποκειμένων της ποινικής διαδικασίας και δη του θύματος, καθώς και την ανάδειξη των δικαιωμάτων του θύματος και της ανάγκης του για προστασία και αποκατάσταση, ενώ η δεύτερη κατεύθυνση μας παραπέμπει στην προτεραιοποίηση του νομοθετικού έργου και στο εν μέρει τιμωρητικό, εναντίον του δράστη, μοντέλο των ΗΠΑ.

Βασικό παράγοντα επιρροής για τη διαμόρφωση του προσανατολισμού της αντεγκληματικής πολιτικής αποτέλεσαν, όπως έχει ήδη επισημανθεί, διάφορα κινήματα που γεννήθηκαν κατά καιρούς όπως το Φεμινιστικό, το Αντιρατσιστικό, το Οικολογικό, το κίνημα για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ και φυσικά το θυματολογικό κίνημα. Αυτές οι ομαδικές προσπάθειες λειτούργησαν ως μοχλός πίεσης, ώστε να συμπεριληφθούν στην πολιτική ατζέντα οι σχετικές κοινωνικές και πολιτισμικές παράμετροι και να αρθούν οι ανισότητες μέσω πολιτικών προγραμμάτων που μέχρι τότε είχαν οικοδομηθεί στη βάση

⁴² Βλ. Φαρσεδάκης Ιάκ., «Στοιχεία Εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ.62.

διαδικασιών αποκλεισμού⁴³. Μάλιστα, η ουσιαστική συμβολή των πολιτών στη διαμόρφωση μιας επιτυχούς αντεγκληματικής πολιτικής, ειδικότερα με τη μορφή ομάδων πίεσης, είναι ένα γεγονός που επιβεβαιώνεται και σε επίπεδο ερευνών⁴⁴.

Παράλληλα, η ανάγκη προσαρμογής στα διεθνή δεδομένα και τις συστάσεις διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών οδήγησε στη λήψη αντίστοιχων σχετικών μέτρων για την εναρμόνιση με το διεθνές περιβάλλον. Σύμφωνα με τον ορισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης αντεγκληματική πολιτική είναι «το σύνολο των μέτρων που τείνουν στην προστασία της κοινωνίας από την εγκληματικότητα, στη φροντίδα για τη μελλοντική εξέλιξη του εγκληματία και στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του θύματος»⁴⁵.

Επιπλέον, με βάση τη Σύσταση R (96) 8 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, μια ορθολογική αντεγκληματική πολιτική οφείλει να περιλαμβάνει⁴⁶: α) την κοινωνική πρόληψη της τέλεσης αξιόποινων πράξεων, η οποία αναφέρεται στη λήψη ευρύτερων μέτρων που αφορούν τη βελτίωση της οικονομίας, της εκπαίδευσης και άλλων κοινωνικών θεσμών, β) την περιστασιακή πρόληψη του εγκλήματος (μέτρα που δεν εστιάζουν στην αντιμετώπιση των γενεσιουργών παραγόντων του εγκλήματος, αλλά αποσκοπούν στην μείωση των ευκαιριών για τη διάπραξη αδικημάτων), γ) την εξατομίκευση της ποινικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα (με τη λήψη μέτρων που προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε δράστη, ώστε να επιτευχθεί με μεγαλύτερα εχέγγυα επιτυχίας η πρόληψη της υποτροπής του), δ) την προώθηση εναλλακτικών κυρώσεων στον ποινικό εγκλεισμό / στην στέρηση της προσωπικής ελευθερίας (π.χ. παροχή κοινωφελούς εργασίας από την πλευρά του καταδικασμένου, χρηματικές ποινές, συνδιαλλαγή δράστη και θύματος) και την κοινωνική επανένταξη των δραστών, ε) την ενεργή συμμετοχή του κοινού στην πρόληψη του εγκλήματος (π.χ. μέσω της συγκρότησης Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας).

Ο Δασκαλάκης Η. υποστήριξε ότι «για αντεγκληματική πολιτική μπορεί να μιλήσει κανείς από τη στιγμή κατά την οποία η αντίδραση κατά του εγκλήματος παύει να υπακούει σε τυφλούς συγκινησιακούς μηχανισμούς και να εκδηλώνεται αποκλειστικά με τη χρήση της δύναμης και αρχίζει να διαπλάσσεται ορθολογικά, ως σκόπιμη δράση που αποβλέπει στην επίτευξη ορισμένων στόχων», ενώ ο Φαρσεδάκης Ιάκ. όρισε την προστασία των

⁴³ Βλ. Yar, M. & Penna, S., “Between Positivism and Post-Modernity: Critical reflections on Jock Young’s The Exclusive Society”, Brit. J. Criminol, (44) 4, 2004, σ. 533-549, όπως παρατίθεται σε Κρανή Μ., «Η συμβολή των κοινωνικών κινημάτων στην ανάδειξη των εγκλημάτων μίσους», the SAFIA Blog, 2020.

⁴⁴ Βλ. Φαρσεδάκης Ιάκ. «Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσον αντεγκληματικής πολιτικής», στο Γασπαρινάτου Μ. (επιμ.) «Εγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης», Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη, 2016, <http://crime-in-crisis.com>.

⁴⁵ Βλ. Conseil de l’Europe, La participation du public a la politique criminelle, Strasbourg, 1984, όπως αναφέρεται στο Τσήτσουρα Α., «Σχέσεις μεταξύ αντεγκληματικής πολιτικής και εγκληματολογικής έρευνας», 1994, στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) «Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της», Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 63-72:63, όπως αναφέρονται στο Χαλκιά Α., «Αντεγκληματική πολιτική και συμμετοχή των πολιτών», Εγκληματολογικές μελέτες, Αθήνα, 2017.

⁴⁶ Βλ. Πανάγος Ι. Κ., «Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος», ό.π., σ. 93, υποσ. 41.

δικαιωμάτων του ανθρώπου ως βασικό κριτήριο του σχεδιασμού της αντεγκληματικής πολιτικής⁴⁷.

Οι ως άνω θέσεις συνάδουν με τάση για τον εξανθρωπισμό του ποινικού δικαίου που κυριάρχησε στο Δυτικό κόσμο στα τέλη του 19^{ου} και τον 20^ο αιώνα. Η τάση αυτή συνδέεται από τη μία με το μοντέλο της επανένταξης του δράστη στην κοινωνία και της ενίσχυσης του κράτους πρόνοιας⁴⁸ και από την άλλη με την ανάγκη κατοχύρωσης και διασφάλισης των δικαιωμάτων του θύματος.

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν υπέρ της ανάγκης για μια ορθολογική αντεγκληματική πολιτική, δομημένη με βάση το πρότυπο της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η διαμόρφωση μιας τέτοιου χαρακτήρα αντεγκληματικής πολιτικής συνάδει περαιτέρω και με ένα από τα βασικότερα αιτήματα του θυματολογικού κινήματος που είναι η ενίσχυση των δικαιωμάτων του θύματος στο ευρύτερο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και η εξισορρόπησή τους με τα ήδη κατοχυρωμένα δικαιώματα του κατηγορουμένου.

Υπάρχει όμως, και μια άλλη όψη. Η επιρροή της κοινωνία των πολιτών στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής είδα, δε, όταν συντελείται με τη μορφή των αντιδράσεων της «κοινής γνώμης»⁴⁹, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μανδύας νομιμοποίησης πολιτικών με ακραίο χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα η εκδήλωση τιμωρητικής στάσης από την Πολιτεία προς τους δράστες μέσω της περαιτέρω ποινικοποίησης συμπεριφορών, της αυστηροποίησης των ποινών και της αυστηροποίησης των μηχανισμών ελέγχου και ποινικής καταστολής⁵⁰.

Η τάση αυτή χαρακτηρίζεται ως «τιμωρητικός λαϊκισμός» και ως «ποινικός λαϊκισμός». Ένας ενδεικτικός ορισμός για την έννοια του «τιμωρητικού λαϊκισμού» είναι, «η αρκετά απρόοπτη συναρμογή της αρνητικής κοινής γνώμης, όσον αφορά στο έγκλημα και τους δράστες, με ένα πολιτικό περιβάλλον, το οποίο τροφοδοτεί και συνδανάλιζει τους φόβους και τα συναισθήματα του κοινού, αντί να επιδιώκει την ενημέρωσή του και τον κατευνασμό των εύλογων, ενίοτε, αντιδράσεων, που προκαλούν τα τρομακτικά εγκλήματα, τα οποία βρίσκονται στους κύριους τίτλους των Μ.Μ.Ε», ενώ ως «ποινικός λαϊκισμός ορίζεται, «η τιμωρητική πολιτική που αναπτύσσεται πρωτίστως με βάση τη δημοτικότητα της»⁵¹.

Με αυτόν τον τρόπο η πρόληψη του εγκλήματος και η καταστολή του αποκτά πρωτίστως πολιτικό χαρακτήρα. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο είναι πολύ πιθανό η έννοια του θύματος να εργαλειοποιηθεί και επί της ουσίας το ίδιο το θύμα και οι πραγματικές του ανάγκες να περιθωριοποιηθούν. Το θύμα λειτουργεί περισσότερο ως πολιτικό σύμβολο παρά ως «στόχος».

⁴⁷ Βλ. Δασκαλάκης Η., «Μεταχείριση εγκληματία», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985, σ. 21 και Φαρσεδάκης Ιάκ., «Στοιχεία Εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ. 132, όπως παρατίθεται σε Χαλκιά Α., 2017, ό.π.

⁴⁸ Βλ. Χαλκιά Α., 2017, ό.π., σ. 27.

⁴⁹ Βλ. Ζαραφονίτου Χ., «Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σ.24 επ.

⁵⁰ Βλ. Κουλούρη Ν., «Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2009, σ. 121 επ.

⁵¹ Βλ. Bottomley Κ., «Εγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: αυστηροί με το έγκλημα – αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;», Ποινική Δικαιοσύνη, 2002, τεύχ. 6: 640-646:644, όπως παρατίθεται σε Χαλκιά Α., 2017, ό.π.

Εν κατακλείδι, το θυματολογικό κίνημα επηρέασε αισθητά αλλά με διαφορετικό τρόπο τον σχεδιασμό της αντεγκληματικής πολιτικής διεθνώς. Η επιρροή του εκτείνεται τόσο στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης και του νομοθετικού έργου (πρόληψη, καταστολή, αντιμετώπιση του εγκλήματος και των συνεπειών του και αποκατάσταση) όσο και στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής (δράση των κοινωνικών υπηρεσιών και των πολιτών). Το εξελισσόμενο θυματολογικό κίνημα και οι αξίες του, οι πολιτικές ηγεσίες και οι πολίτες βρίσκονται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση δημιουργώντας τις διαφορετικές μορφές που έλαβε στην πράξη το κίνημα σε γενικό επίπεδο. Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούμε ενδεικτικά στο παράδειγμα των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας αλλά και στην επιρροή του θυματολογικού κινήματος σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Οι βασικές κατευθύνσεις του θυματολογικού κινήματος στις ΗΠΑ

Πολλοί παράγοντες έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του θυματολογικού κινήματος στην Αμερική, όπως η ανάπτυξη του τομέα της θυματολογίας, η εισαγωγή κρατικών προγραμμάτων αποζημίωσης των θυμάτων, η άνοδος του φεμινιστικού κινήματος και η αύξηση της εγκληματικότητας συνοδευόμενη από μια παράλληλη δυσaréσκεια με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Σε αυτό το πλαίσιο καθοριστική σημασία είχε η πρόωπη, ουσιαστική και συνεχής παρέμβαση της ομοσπονδιακής κυβέρνησης στην πολιτική του εγκλήματος από τη δεκαετία του 1960 και η απάντησή της με την άσκηση ποινικών διώξεων.

Πράγματι, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η αύξηση των ποσοστών εγκληματικότητας -ιδιαίτερα της συχνότητας των βίαιων εγκλημάτων- δημιούργησε ένα νέο ενδιαφέρον για τη δίωξη του εγκλήματος και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης. Ο φόβος του εγκλήματος αναδύθηκε σιγά-σιγά και, ως εκ τούτου, οι πολιτικές δυνάμεις αισθάνθηκαν την ανάγκη να κινητοποιηθούν γύρω από τον "πόλεμο κατά του εγκλήματος"⁵².

Η ανάπτυξη και η επιρροή του θυματολογικού κινήματος στις ΗΠΑ έλαβε μεγάλη διάσταση. Ο χαρακτήρας του κινήματος εκεί περιελάμβανε στοιχεία τιμωρητικότητας ως προς την αντιμετώπιση του δράστη. Αυτό κατέστη, πρώτα απ'όλα, φανερό μέσω των έντονων αντιδράσεων της κοινωνίας απέναντι στο έγκλημα και τις συνέπειές του και της ανάπτυξης μηχανισμών αντιμετώπισης και αντίδρασης από τα μέλη της. Στη συνέχεια ελήφθησαν πρωτοβουλίες σε νομοθετικό επίπεδο με τις οποίες διευρύνονταν τα δικαιώματα του θύματος στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και παράλληλα ενισχύθηκε η αυστηρότητα της αντιμετώπισης του δράστη τόσο κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας⁵³ όσο και μετά την αποφυλάκισή του⁵⁴.

⁵² Βλ. Manikis M., *Contrasting the Emergence of the Victims' Movements in the United States and England and Wales*, Societies 2019, 9, 35;

⁵³ Η επέκταση των δικαιωμάτων των θυμάτων συνδέθηκε με πρακτικές και αιτήματα, όπως για παράδειγμα οι περιορισμοί στον ποινικό διακανονισμό (plea-bargaining) και εκκλήσεις για την απόσυρση του κανόνα αποκλεισμού στην στις Ηνωμένες Πολιτείες. Βλ. Edwards I., "An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making", 2004, ό.π., σ. 970 και https://www.law.cornell.edu/wex/exclusionary_rule

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω η δράση του θυματολογικού κινήματος στις ΗΠΑ είχε ήδη ξεκινήσει από τα τέλη 1960 και τις αρχές του 1970⁵⁵ τόσο σε επίπεδο ιδιωτών όσο και σε επίπεδο κρατικής πρωτοβουλίας. Σε αυτό συνετέλεσαν οι σχετικές εθνικές έρευνες θυματοποίησης, όπου διαπιστώθηκε αποχή των πολιτών και των θυμάτων από τις ποινικές διώξεις των δραστών και από την ποινική διαδικασία εν γένει⁵⁶. Η διαπίστωση αυτή έγινε αρχικά το 1967 από την Επιτροπή Εφαρμογής του Νόμου και Διοίκησης της Δικαιοσύνης (President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice) και στην πορεία από τον φορέα για την Υποστήριξη της Εφαρμογής του Νόμου (Law Enforcement Assistance Administration, LEAA), η οποία, μάλιστα, χρηματοδότησε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 πολλά προγράμματα παροχής βοήθειας σε θύματα/μάρτυρες. Σε αυτό το πλαίσιο, συστάθηκε η εθνική συμβουλευτική επιτροπή, "National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals", η οποία ανέδειξε, μεταξύ άλλων, το ζήτημα και τις συνέπειες της αποχής των θυμάτων κατά την εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας⁵⁷.

2.1. Παροχή υποστήριξης στα θύματα κατά την ποινική διαδικασία

2.1.1. Ο ρόλος των πολιτών

Η συσπείρωση των πολιτών για την αντιμετώπιση του εγκλήματος, των συνεπειών του αλλά και την παροχή στήριξης προς τα θύματα ήταν καθοριστική. Άλλωστε, σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση του κινήματος διαδραμάτισαν διάφορες ομάδες πίεσης, οι οποίες δραστηριοποιούνταν υπέρ των θυμάτων. Βασικός άξονας της αντεγκληματικής πολιτικής υπό αυτήν την επιρροή υπήρξε η διεκδίκηση της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των θυμάτων και της προστασίας τους μέσω νομοθετικών αλλαγών. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι αίτημα αυτών των διεκδικήσεων είχε υπάρξει επανειλημμένα η αυστηροποίηση της ποινικής μεταχείρισης των δραστών έως και την επιβολή θανατικής ποινής⁵⁸.

Στο πλαίσιο παροχής της αναγκαίας υποστήριξης προς τα θύματα διάφορες εθελοντικές οργανώσεις ιδιωτών διαδραμάτισαν από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και κατά τη δεκαετία του 1980 σημαντικό ρόλο στην προώθηση και την ενίσχυση της παροχής της αναγκαίας συμβουλευτικής και ψυχολογικής υποστήριξης προς τα θύματα. Οι συμμετέχοντες αυτών των οργανώσεων ήταν εθελοντές και άνθρωποι που είχαν υπάρξει οι ίδιοι υποκείμενα θυματοποίησης ή ήταν συγγενείς των θυμάτων/πρόσωπα του στενού τους

⁵⁴ Βλ. κάτωθι την αναφορά στα "registration laws".

⁵⁵ Βλ. Maguire M., 1991, ό.π.

⁵⁶ «Οι έρευνες αρχικά διεξήχθησαν από την Επιτροπή Εφαρμογής του Νόμου και Διοίκησης της Δικαιοσύνης (President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice) και μετέπειτα από τη Διαχείριση Συνδρομής και Εφαρμογής του Νόμου (Law Enforcement Assistance Administration, LEAA), όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 124, υποσ. 501.

⁵⁷ Βλ. Maguire M., 1991, ό.π., Henley M., 1990, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π.

⁵⁸ Βλ. Davis R. C., Kumeuther F., Connick E., «Expanding the victim's role in the criminal court. Dispositional process: The result of an experiment», Journal of Criminal Law and Criminology, 1984, vol. 75, no2, σ. 491-505.

περιβάλλοντος στο παρελθόν και θα μπορούσαν να προσφέρουν σημαντική βοήθεια πρώτα απ' όλα μέσω της προσωπικής του εμπειρίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων ομάδων αποτελούν το Κίνημα Μητέρων κατά της Οδήγησης υπό την επήρεια αλκοόλ (Mothers Against Drunk Driving, MADD), το Κίνημα Γονέων Δολοφονημένων Παιδιών (Parents of Murdered Children, POMC), το Κίνημα των Θυμάτων Σεξουαλικής Κακοποίησης (Victims of Child Abuse Laws, VOCAL) και η Ομάδα Οικογένειες και Φίλοι Χαμένων Ανθρώπων (Families and Friends of Missing Persons).

Πιο συγκεκριμένα, το κίνημα Γονέων Δολοφονημένων Παιδιών (Parents of Murdered Children, POMC) δημιουργήθηκε στο Οχάιο από τους γονείς ενός δολοφονημένου κοριτσιού. Σύντομα εξελίχθηκε σε μια πολύ δυναμική εθνικής εμβέλειας οργάνωση η οποία βασιζόταν στην παροχή συμβουλευτικής και ψυχολογικής υποστήριξης από άτομα που είχαν βιώσει παρόμοιες εμπειρίες. Υπεύθυνος των συναντήσεων οριζόταν ένας εκπαιδευμένος σύμβουλος, ο οποίος είχε χάσει το παιδί του από ανθρωποκτονία⁵⁹.

Αντίστοιχα, το κίνημα Μητέρων κατά της Οδήγησης υπό την επήρεια αλκοόλ (Mothers Against Drunk Driving, MADD) δημιουργήθηκε από τη μητέρα μιας κοπέλας η οποία έγινε θύμα ενός μεθυσμένου οδηγού. Και σε αυτή την περίπτωση η παροχή υποστήριξης βασίστηκε σε παθόντες. Παράλληλα, αυτό το κίνημα προώθησε και τη θέσπιση νομοθετικών αλλαγών σχετικά με την απαγόρευση της οδήγησης υπό της επήρεια αλκοόλ. Τέλος, η ομάδα Οικογένειες και φίλοι χαμένων ανθρώπων (Families and Friends of Missing Persons) δημιουργήθηκε στην Ουάσινγκτον το 1974 από τους επιζήσαντες συγγενείς θυμάτων ανθρωποκτονίας με σκοπό την παροχή στήριξης σε άλλους που βρίσκονταν στην ίδια θέση⁶⁰.

Στη συνέχεια, το 1980 η Εθνική Οργάνωση για την παροχή βοήθειας προς τα θύματα (National Organization for Victim Assistance, NOVA) στο πλαίσιο της έντονης απαίτησης για τη νόμιμη πρόσβαση των θυμάτων στο σύστημα δικαιοσύνης δημιούργησε μία νέα πολιτική πλατφόρμα για τα δικαιώματα των θυμάτων και εκκίνησε την Εθνική Εκστρατεία για τα Δικαιώματα των Θυμάτων, η οποία είχε ως πυρήνα την Εθνική Εβδομάδα Δικαιωμάτων των Θυμάτων, υπό την έγκριση του Προέδρου Ronald W. Reagan το 1981. Εν συνεχεία, το 1982 ιδρύθηκε η Presidential Task Force on Victims of Crime⁶¹ και η Attorney General's Task Force on Family Violence, οι οποίες πραγματοποίησαν συστάσεις με σκοπό την ενίσχυση της προστασίας των δικαιωμάτων των θυμάτων.

2.2. Προτοβουλίες σε νομοθετικό επίπεδο

⁵⁹ Βλ. Maguire M., 1991, ό.π. και Davis C., Henley M., 1990, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π.

⁶⁰ Βλ. για περισσότερες πληροφορίες https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/ncvrvw/2005/pg4c.html#g

⁶¹ Για περισσότερα σχετικά με την President's Task Force, καθώς και μια μικρή κριτική της δράσης της βλ. σε Boateng F. D., Abess G., "Victims' role in the criminal justice system: A statutory analysis of victims' rights in U.S", International Journal of Police Science & Management, 2017.

Στην ίδια κατεύθυνση, υιοθετήθηκαν σαφείς νομοθετικές πρωτοβουλίες από το Κογκρέσο, όπως για παράδειγμα η ψήφιση της Πράξης Προστασίας Θύματος και Μάρτυρα (Omnibus Victim and Witness Protection Act, 1982), ώστε να ενισχυθεί η ενημέρωση και η συμμετοχή του θύματος κατά την ποινική διαδικασία και συγκεκριμένα κατά την εκδίκαση ομοσπονδιακών ποινικών υποθέσεων μέσω των δηλώσεων επιπτώσεων στο θύμα⁶² (Victim Impact Statement / VIS). Αυτή η πρωτοβουλία έχει σημαντικό αντίκτυπο, αφού ενθαρρύνει τα θύματα να εκφράσουν την πραγματική έκταση της βλάβης που υπέστησαν με την εγγύηση ότι η δήλωσή τους αυτή θα ληφθεί υπόψιν και θα αποτελέσει, μάλιστα, μέσο ενίσχυσης της προστασίας και περαιτέρω της αποκατάστασής τους. Στο πλαίσιο, μάλιστα, της αποκατάστασης των θυμάτων δημιουργήθηκε το 1984 το Ταμείο για τα θύματα του εγκλήματος (Crime Victims Fund) για την παροχή κρατικής αποζημίωσης και την χρηματοδότηση προγραμμάτων κυρίως για θύματα σεξουαλικών επιθέσεων, ενδοοικογενειακής βίας και κακοποίησης ανηλίκων^{63,64}.

2.2.1. Συμμετοχή των θυμάτων στην ποινική διαδικασία

2.2.1.1. Impact Statements

Οι εν θέματι δηλώσεις αποτελούν ένα σημαντικό κεκτημένο που διεκδικήθηκε από διάφορες ενώσεις με αποτέλεσμα την θεσμοθέτηση στις περισσότερες Πολιτείες της Αμερικής της δυνατότητας συμμετοχής του θύματος στην ποινική διαδικασία, και ειδικότερα στη συζήτηση για την ποινή που πρόκειται να επιβληθεί στον κατηγορούμενο. Η δήλωση επιπτώσεων στο θύμα [Victim Impact Statement (VIS)⁶⁵] αφορά στις πολύπλευρες συνέπειες που μπορεί να είχε η εγκληματική πράξη στη ζωή του θύματος ή και των συγγενών του⁶⁶ σε βιολογικό, ψυχολογικό και οικονομικό επίπεδο, καταχωρίζεται στο φάκελο και εκτιμάται ελεύθερα από τον δικαστή⁶⁷. Επίσης, με την εν λόγω δήλωση μπορεί το θύμα, μετά την κατάγνωση της ενοχής του δράστη κατά το στάδιο επιμέτρησης της ποινής να εκφράσει τη γνώμη του για την ποινή, καθώς και να εκφέρει άποψη αναφορικά με την υπό όρους

⁶² Η προτεινόμενη μετάφραση του όρου είναι τελική – προτεινόμενη επιλογή της γράφουσας ως αποκύημα της συνολικής έρευνας και της εν συνόλω ερμηνείας του όρου.

⁶³ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 126.

⁶⁴ Επισημαίνεται ότι η πρώτη πολιτεία που θεμελίωσε την παροχή κρατικής αποζημίωσης στα θύματα ήταν η Καλιφόρνια το 1980. Βλ. https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/ncvrw/2005/pg4c.html#h

⁶⁵ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. και <https://www.justice.gov/criminal-vns/victim-impact-statements> και Office Of the United States Attorney, District Of Maine Victim-Witness Program, όπως παρατίθεται σε [District of Maine | Department of Justice](https://www.justice.gov/usao-ak/victim-impact-statements) και συμπληρωματικά βλ. σε <https://www.justice.gov/usao-ak/victim-impact-statements> και U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime, “Attorney General Guidelines. Victim and Witness Assistance”, 2011 edition.

⁶⁶ Βλ. Boppre B., “How Victim and Execution Impact Statements Affect Mock Jurors’ Perceptions, Emotions, and Verdicts”, *Victims and Offenders*, 9:413–435, 2014, Taylor & Francis Group, σ. 413.

⁶⁷ Blume J. H., «Ten Years of Payne: Victim Impact Evidence in Capital Cases», *Cornell Law Review*, 2003, vol. 88, no2, σ.. 257-281.

αποφυλάκιση⁶⁸. Σε κάθε περίπτωση η γνώμη του θύματος εκφράζεται είτε προφορικά στο δικαστήριο είτε γραπτά και εκτιμάται ελεύθερα από τον δικαστή⁶⁹.

Από την άλλη, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι υπάρχουν και οι δηλώσεις επιπτώσεων της εκτέλεσης [Execution Impact Statements (EIS)⁷⁰], που αφορούν τον κατηγορούμενο και είναι η κατάθεση που δίνεται κυρίως κατά τη διάρκεια της καταδίκης σε θανατική ποινή από τους συγγενείς του κατηγορουμένου για να εκφράσουν τις αρνητικές επιπτώσεις που θα είχε η θανατική καταδίκη στους οικείους του κατηγορουμένου και/ή γιατί ο κατηγορούμενος αξίζει να ζήσει, με σκοπό να ασκηθεί επιρροή στους ενόρκους.

Οι δηλώσεις επιπτώσεων είναι αμφιλεγόμενες επειδή ο συναισθηματικός τους χαρακτήρας μπορεί να επηρεάζει την ικανότητα των ενόρκων να αξιολογήσουν δίκαια τις πληροφορίες της δίκης, με αποτέλεσμα οι αποφάσεις καταδίκης να βασίζονται σε συναισθηματικές αντιδράσεις και όχι σε γεγονότα της υπόθεσης⁷¹. Υπάρχουν, μάλιστα, ποσοτικές μελέτες οι οποίες δεν διαπίστωσαν κάποια σημαντική επιρροή των δηλώσεων αυτών ως προς την διαμόρφωση της τελικής ποινής⁷². Από την άλλη, βέβαια, ορισμένες ποιοτικές μελέτες, με τη μορφή της συνεντεύξεως, μαρτυρούν την ύπαρξη σχετικής επιρροής⁷³.

2.2.1.2. Συμμετοχή του θύματος στον ποινικό διακανονισμό

Ένα άλλο σημαντικό νομοθετικό μέτρο υπέρ των θυμάτων ήταν η συμμετοχή τους στη διαδικασία του ποινικού διακανονισμού (plea bargaining). Αυτό άρχισε να πραγματοποιείται στις αρχές του 1980, έπειτα από σχετικές πιέσεις ενώσεων πολιτών και δικηγόρων. Έτσι, δόθηκε η δυνατότητα στα θύματα να εκφράζουν και σε αυτό το πλαίσιο τη γνώμη τους, δηλαδή κατά την υποβολή της πρότασης διακανονισμού και να ενημερώνονται για αυτήν. Κυρίως, μάλιστα, από το 1985 και μετά, σε αρκετές πολιτείες των ΗΠΑ πραγματοποιήθηκε η εν θέματι νομοθετική αλλαγή δίνοντας τη δυνατότητα στα θύματα να εκφέρουν γνώμη πριν από την οριστικοποίηση του προτεινόμενου διακανονισμού. Πέρα από τη θετική, βέβαια, για τα θύματα, πλευρά αυτής της νομοθετικής ρύθμισης υποστηρίχθηκε και η άποψη ότι η συμμετοχή τους στη ως άνω διαδικασία μπορεί και να λειτουργούσε

⁶⁸ Βλ. Christine M. Englebrecht and Jorge M. Chavez, “Whose Statement Is It? An Examination of Victim Impact Statements Delivered in Court”, *Victims and Offenders*, 9:386–412, 2014, Taylor & Francis Group, σ. 389.

⁶⁹ Βλ. Kelly D., «Delivering Legal Services to Victims: An Evaluation and Prescription», *The Justice System Journal*, vol. 9, no. 1, 1984, σ. 178, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021 ό.π.

⁷⁰ Βλ. Boppre B., “How Victim and Execution Impact Statements Affect Mock Jurors’ Perceptions, Emotions, and Verdicts”, 2014, ό.π.

⁷¹ Βλ. Boppre B., ό.π.

⁷² Βλ. Erez E. and Tontodonato P., “The effect of victim participation in sentencing or sentence outcome”, *Criminology*, 28 (3), 1990, 451-74 και Erez E. and Roeger L., “The effect of victim participation in sentencing or sentence outcomes and dispositions”, *Journal of Criminal Justice*, 23, 1995b, 336-75.

⁷³ Βλ. Erez E., “Victim Participation in sentencing: Rhetoric and Reality”, *Journal of Criminal Justice*, 18, 1990, 19-31 και Sebba L., “Third Parties: Victims and the Criminal Justice System”, Columbus: Ohio State University Press, 1996.

επιβαρυντικά για τον κατηγορούμενο⁷⁴. Έρευνες, ωστόσο, έδειξαν ότι η συμμετοχή τους αυτή στο πλαίσιο του ποινικού διακανονισμού δεν συνέβαλε στην αυστηροποίηση και την αύξηση των επιβαλλόμενων στον δράστη ποινών⁷⁵.

2.2.1.3. Παρακολούθηση της δίκης από το θύμα

Το ζήτημα, όμως, που μας φαίνεται κάτι παραπάνω από αυτονόητο σήμερα και απασχόλησε την ίδια χρονική περίοδο, όπως ανωτέρω, νομοθετικά τις ΗΠΑ ήταν η δυνατότητα παρουσίας του θύματος στο ακροατήριο. Το θύμα δεν παρευρίσκετο κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο⁷⁶ πριν και μετά την κατάθεσή του, σε αντίθεση με τον κατηγορούμενο το σχετικό δικαίωμα του οποίου διασφαλιζόταν βάση της 6^{ης} τροπολογίας του Συντάγματος των ΗΠΑ. Το θύμα, λοιπόν, δεν μπορούσε να παρακολουθήσει τη διαδικασία στο ακροατήριο και συνακόλουθα να αμυνθεί επαρκώς και να προστατεύσει τα συμφέροντά του. Αυτό άρχισε να αλλάζει με την υποβολή σχετικής αναφοράς το 1982 από την President's Task Force on Victims of Crime αναφορικά με την τροποποίηση της 6^{ης} τροπολογίας του Συντάγματος. Συνακόλουθα, αρκετές Πολιτείες άρχισαν σιγά σιγά να λαμβάνουν νομοθετικές πρωτοβουλίες σχετικά με την εξίσωση των δικαιωμάτων θύματος και κατηγορουμένου όσον αφορά την παρουσία τους στο ακροατήριο σε όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Το κοινωνικό αποτύπωμα της νομοθετικής αυτής αλλαγής ήταν ισχυρό ακόμα κι αν εν τέλει σε ορισμένες Πολιτείες η παρουσία του θύματος στο ακροατήριο εξαρτιόταν από τη διακριτική ευχέρεια του δικαστή⁷⁷.

2.2.2. Μετασφρονιστική μεταχείριση των δραστών. Το παράδειγμα των Registration and community notification laws για τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων.

Τέλος, όπως έχει ήδη αναφερθεί στην παρούσα, μια από τις εκφάνσεις του θυματολογικού κινήματος στις ΗΠΑ είναι ο τιμωρητικός προς τον δράστη χαρακτήρας που έλαβε η αντεγκληματική πολιτική γεγονός που αναδεικνύεται και μέσω του τρόπου ποινικής και μετασφρονιστικής μεταχείρισης των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων. Αυτή η κατηγορία εγκλημάτων τυγχάνει έντονης αποδοκιμασίας από την κοινωνία των πολιτών, ενώ, παράλληλα, η αντίδραση αυτή υιοθετείται και από το κράτος. Η αποδοκιμασία της κοινής γνώμης εκδηλώνεται είτε μέσω του αιτήματος για επιβολή αυστηρότερων ποινών είτε μέσω

⁷⁴ Βλ. Manikis M. "Expanding Participation: Victims as Agents of Accountability in the Criminal Justice Process.", Public Law 2017, 1, σ. 63–80.

⁷⁵ Βλ. Βλάχου Β., 2021, όπ.π.

⁷⁶ Βλ. «κανόνας της απομόνωσης» σε Kelly D., «Victim Participation in the Criminal Justice system», στο Lurigio A. J., Skogan W. G., Davis R. C. (eds.), 1990, σ. 179-180, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., όπ.π. σ. 138.

⁷⁷ Βλ. Βλάχου Β., 2021, όπ.π.

της αυστηρής αντιμετώπισης του δράστη ακόμη και μετά την αποφυλάκισή του με την επιβολή «μετασφρονιστικών κυρώσεων».

Όσον αφορά την αυστηρότητα των ποινών για τη διάπραξη σεξουαλικών αδικημάτων αξίζει να επισημανθεί, κατά την άποψη της γράφουσας, ότι σε αυτές περιλαμβάνεται ακόμη και η εσχάτη των ποινών, ήτοι η θανατική ποινή αν και δεν επιβεβαιώνεται η τυχόν επιρροή του θυματολογικού κινήματος στη διατήρηση ή στη διαώνιση τέτοιας φύσεως ποινών⁷⁸. Ενδεικτικά θα αναφέρω ότι στην πολιτεία της Λουιζιάνα υπάρχει η δυνατότητα επιβολής της θανατικής ποινής για το έγκλημα του βιασμού ανηλίκων κάτω των 12 ετών, ενώ σε κάποιες άλλες πολιτείες των ΗΠΑ και στον Καναδά προβλέπεται η δυνατότητα χημικού ή φαρμακευτικού ευνουχισμού για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων που εμφανίζουν μεγάλες πιθανότητες υποτροπής⁷⁹.

Στο πεδίο των αποκαλούμενων ως πρόσθετων ποινικών κυρώσεων μετά την αποφυλάκιση του δράστη, καθοριστικό ρόλο είχαν οι αντιδράσεις των πολιτών με αφορμή την επαναλαμβανόμενη τέλεση ειδεχθών εγκλημάτων σε βάρος ανηλίκων κατά τη δεκαετία του 1980 και του 1990. Σε αυτό το πλαίσιο, μάλιστα, δημιουργήθηκαν ομάδες αντίδρασης, οι οποίες μετέπειτα αποτέλεσαν τη βάση για την καθιέρωση της καταχώρησης των προσωπικών δεδομένων των δραστών σε βάσεις δεδομένων των διωκτικών αρχών και της δημοσιοποίησής τους στο κοινό (Registration and community notification laws for sex offenders).

Ειδικότερα, υπήρξαν συγκεκριμένες υποθέσεις που άφησαν έντονο αποτύπωμα στην κοινωνία των ΗΠΑ και αποτέλεσαν το εφαλτήριο των επερχόμενων αλλαγών. Τα πραγματικά τους περιστατικά έλαβαν χώρα το διάστημα 1980-1994. Θύματα των εν λόγω υποθέσεων υπήρξαν ανήλικοι, όπως ο Adam Walsh ηλικίας έξι ετών, ο οποίος εξαφανίστηκε σε δημόσιο χώρο και αργότερα βρέθηκε νεκρός, ο Jacob Wetterling έντεκα ετών, ο οποίος απήχθη υπό την απειλή όπλου και στη συνέχεια δολοφονήθηκε και τέλος, η επτάχρονη Megan, η οποία έπεσε θύμα βιασμού και ανθρωποκτονίας από έναν γείτονα της οικογένειάς της⁸⁰.

Επί τη βάση αυτών των ειδεχθών εγκλημάτων δημιουργήθηκε ο οργανισμός “Parents for Megan’s Law” στην Νέα Υόρκη με αίτημα την ενημέρωση της γειτονιάς για τους παιδεραστές που μένουν εκεί, καθώς αποδείχθηκε ότι η μικρή Megan κακοποιήθηκε μέχρι θανάτου από έναν δράστη, ο οποίος είχε τελέσει αδικήματα σεξουαλικής φύσεως σε βάρος ανηλίκων άλλες δύο φορές στο παρελθόν. Το εν λόγω αίτημα υποστηρίχθηκε, μάλιστα, τόσο

⁷⁸ Κατά την άποψη της γράφουσας ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι η θανατική ποινή προϋπήρχε του θυματολογικού κινήματος η διατήρησή της, αν μη τι άλλο, μπορεί να έχει κάποιο συμβολισμό.

⁷⁹ Βλ. Πανάγος Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», 2013, ό.π., σ. 113.

⁸⁰ Βλ. McCabe K., Child abuse and the criminal justice system, Peter Lang, New York, 2003, σ. 32-33 και Thomas T., The registration and monitoring of sex offenders, Routledge, London, 2011, σ. 40 επ, όπως παρατίθεται σε Πανάγου Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», 2013, ό.π., σ. 116.

από τους γονείς του Adam Walsh όσο και από τους γονείς του Jacob Wetterling με πρωτοβουλία των οποίων ιδρύθηκε το ίδρυμα “Jacob Wetterling Foundation”⁸¹.

Ο αμερικανός νομοθέτης ανταποκρινόμενος στα παραπάνω αιτήματα εισήγαγε το 1994 το νόμο “Jacob Wetterling Act”, με τον οποίο θεσμοθετήθηκε η υποχρέωση των διωκτικών αρχών για τη δημιουργία καταλόγων με τα προσωπικά στοιχεία δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, ώστε να διευκολύνεται η έρευνα και η εξιχνίαση μελλοντικών εγκλημάτων (registration) και στη συνέχεια το 1996 εισήγαγε τον νόμο “Megan’s Law” σύμφωνα με τον οποίο θεσμοθετήθηκε η υποχρέωση κοινοποίησης στους κατοίκους της περιοχής, όπου πρόκειται να εγκατασταθεί ένας δράστης σεξουαλικού εγκλήματος, της πληροφορίας για την αποφυλάκιση και τον τόπο εγκατάστασης του εν λόγω δράστη (community notification laws)⁸². Στο ίδιο πλαίσιο το 2006 εφαρμόστηκε ο νόμος “Adam Walsh Child Protection and Safety Act” με βάση τον οποίο δημιουργήθηκε μια κοινή βάση δεδομένων για όλες τις πολιτείες των ΗΠΑ και διευρύνθηκε το χρονικό πλαίσιο διατήρησης των προσωπικών δεδομένων σε αυτήν⁸³.

Καθίσταται, λοιπόν, φανερό, κατά τα ανωτέρω, ότι η νομοθετική παραγωγή στις ΗΠΑ ήταν πλούσια από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 μέχρι και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα⁸⁴ στο πεδίο της αναβάθμισης της θέσης των θυμάτων στην ποινική διαδικασία και της ενίσχυσης της προστασίας τους. Όπως αναδείχθηκε ανωτέρω η νομοθετική διαδικασία άλλοτε κινήθηκε στην κατεύθυνση της σαφούς αναγνώρισης στα θύματα δικαιωμάτων, τα οποία δεν είχαν προηγουμένως, αναφορικά με την ενεργή και ισότιμη συμμετοχή τους την ποινική διαδικασία, άλλοτε, δε, ακολούθησε τιμωρητικά για τον δράστη μονοπάτια, υπακούοντας κατά βάση στην έντονη αποδοκιμασία της κοινής γνώμης προς τους δράστες (ποινικός λαϊκισμός⁸⁵). Αυτό κατέστη, επιπροσθέτως, φανερό λόγω του χαρακτηρισμού ορισμένων νόμων με τα ονόματα των ίδιων των θυμάτων (π.χ. Megan’s Law).

Υποστηρίχθηκε, λοιπόν, και φάνηκε εκ του αποτελέσματος ότι η στροφή προς το θύμα και η ανάδειξη των δικαιωμάτων του από τη μια λειτούργησε εις βάρος των δικαιωμάτων του δράστη έως και στιγματιστικά, δεδομένων των “πρόσθετων κυρώσεων”

⁸¹ Βλ. Shaffer D., “Sex offender registration and notification laws as a means of legal control”, στο Chriss J. (επιμ.), “Social control”, Emerald, Bingley, 2010, σ. 45, όπως παρατίθεται σε Πανάγου Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», 2013, ό.π., σ. 116.

⁸² Βλ. Πανάγος Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», 2013, ό.π., σ. 117.

⁸³ Βλ. Miner M., “The Adam Walsh Act’s sex offender registration and notification requirements and the commerce clause”, Villanova Law Review 1/2011, σ. 51 επ., όπως παρατίθεται σε Πανάγου Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», 2013, ό.π. και <https://www.ncjrs.gov/txtfiles/billfs.txt> σχετικά με το αυστηρό πλαίσιο για την καταγραφή των προσωπικών δεδομένων και τις κυρώσεις που επιβάλλονταν στις πολιτείες που δεν εφάρμοζαν την εν λόγω υποχρέωση.

⁸⁴ Βλ. για περισσότερα σχετικά με το νομοθετικό έργο στις ΗΠΑ, Boateng F. D., Abess G., “Victims’ role in the criminal justice system: A statutory analysis of victims’ rights in U.S”, International Journal of Police Science & Management, 2017.

⁸⁵ Βλ. τον ορισμό του «ποινικού λαϊκισμού, όπως παρατέθηκε στο 1^ο κεφάλαιο.

μετά την αποφυλάκισή του, και από την άλλη αποτέλεσε έναν τρόπο εξισορρόπησης των δικαιωμάτων του θύματος με τα δικαιώματα του δράστη, τα οποία ήταν ήδη διευρυμένα.⁸⁶

Κλείνοντας την εν θέματι ανάλυση αξίζει να επισημανθεί ότι διαπιστώθηκαν προβλήματα ως προς την εφαρμογή, εν τοις πράγμασι, των δικαιωμάτων που κατοχυρώθηκαν υπέρ των θυμάτων. Ειδικότερα, παρατηρείται έλλειψη επαρκούς ενημέρωσης των θυμάτων για τα δικαιώματά τους, η οποία πηγάζει από την έλλειψη της κατάλληλης εκπαίδευσης των εμπλεκόμενων φορέων, ώστε να μπορέσουν να καθοδηγήσουν τα θύματα. Επίσης, η απουσία της υποχρεωτικότητας ως προς την άσκηση των δικαιωμάτων τους από τα θύματα δημιουργεί διακριτική ευχέρεια των αρμόδιων οργάνων, αφήνοντας ταυτόχρονα τα θύματα εκτεθειμένα σε παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους⁸⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Η περίπτωση της Μ. Βρετανίας

Το θυματολογικό κίνημα φαίνεται πως είχε και στη Μ. Βρετανία ουσιαστική και ευρεία επιρροή. Η έννοια του θύματος, μάλιστα, κατείχε κεντρική θέση στις συζητήσεις αναφορικά με τα προβλήματα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης⁸⁸. Η περίπτωση της Μ. Βρετανίας ως προς τα αποτελέσματα της επιρροής που δέχθηκε από το θυματολογικό κίνημα διαφέρει αισθητά από τα ως άνω αναφερόμενα για τις ΗΠΑ. Ενώ στις Αμερικανικές Πολιτείες δόθηκε έμφαση στην υλοποίηση νομοθετικών πρωτοβουλιών στο πεδίο της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων συμμετοχής των θυμάτων στην ποινική διαδικασία, καθώς και στην εφαρμογή πολιτικών αυστηρής ποινικής και μετασφρονιστικής μεταχείρισης των δραστών, υποκινούμενες σε μεγάλο βαθμό από την ένταση των αντιδράσεων της κοινής γνώμης, στη Μ. Βρετανία το θυματολογικό κίνημα χάραξε μία διαφορετική πορεία.

Εδώ, τα μέτρα που υιοθετήθηκαν ως απόρροια του θυματολογικού κινήματος είχαν κατά βάση πιο ήπιο χαρακτήρα και κινήθηκαν γύρω από τρεις άξονες και συγκεκριμένα την παροχή της αναγκαίας υποστήριξης και ενημέρωσης προς τα θύματα, την κατοχύρωση της αποζημίωσης για τα θύματα από τον δράστη ή εναλλακτικά από κρατικές πηγές, και τη διασφάλιση της συμμετοχής τους στην ποινική διαδικασία, όχι τόσο εμφατικά, βέβαια, όσο αυτό επιδιώχθηκε και επετεύχθη στις ΗΠΑ με τις ανάλογες νομοθετικές ρυθμίσεις. Κοινή συνισταμένη αυτών των αξόνων είναι η έμπρακτη ενίσχυση του θύματος τόσο σε πρακτικό όσο και σε ψυχολογικό – συναισθηματικό επίπεδο.

3.1. Παροχή υποστήριξης προς τα θύματα

⁸⁶ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 123-124.

⁸⁷ Βλ. US Department of Justice, “New Directions from the Field”, Washington, 1997.

⁸⁸ Βλ. Maguire M., Shapland J., «Victims Movement in Europe», στο Arthur J. Lurigio, Wesley G. Skogan, R. C. Davis, (eds.), “Victims of Crime. Problems, Policies, and Programs”, Vol. 25, 1990, Sage, σ. 222, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 127.

3.1.1. Ο ρόλος των οργανώσεων

Η δραστηριοποίηση στη Μ. Βρετανία στο πεδίο της παροχής υποστήριξης προς τα θύματα ξεκίνησε από πολύ νωρίς, ήτοι τα πρώτα χρόνια της εμφάνισης και της ανάπτυξης του θυματολογικού κινήματος. Μάλιστα, τα αποτελέσματα μιας έρευνας του 1984 σε όλα τα προγράμματα υποστήριξης θυμάτων στην Αγγλία και την Ουαλία αποκάλυψαν ένα ταχέως αναπτυσσόμενο κίνημα, με έντονη αύξηση του αριθμού των προγραμμάτων, του μεγέθους των περιοχών που καλύπτονται και του αριθμού των εθελοντών⁸⁹.

Ήδη από το 1974 δημιουργήθηκε στο Bristol η πρώτη μεγάλη οργάνωση για την υποστήριξη των θυμάτων αλλά και των μαρτύρων εγκλημάτων, η “Victim Support”, η οποία είχε κομβικό ρόλο στη διαδικασία παροχής υποστήριξης και ενημέρωσης προς τα θύματα⁹⁰ και η δραστηριότητά της έμελλε να ευδοκιμήσει και τις επόμενες δεκαετίες αναγνωρίζοντας μεγάλο βαθμό ικανοποίησης από τα θύματα⁹¹.

Παράλληλα, υπήρχαν και πιο ειδικές ομάδες υποστήριξης που απευθύνονταν σε περισσότερο ευάλωτες κατηγορίες θυμάτων, όπως για παράδειγμα οι ανήλικοι και οι γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα, για την περαιτέρω προστασία της ανηλικότητας υπήρχε η Εθνική Εταιρεία για την Πρόληψη της Σκληρότητας στα Παιδιά (National Society for the Prevention of Cruelty to Children), η τηλεφωνική γραμμή για παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο (Childline) και η τηλεφωνική γραμμή για την ενδοοικογενειακή βία (National Domestic Violence Helpline)⁹². Η γραμμή για τα παιδιά δημιουργήθηκε μόλις το 1986 και λειτουργούσε 24 ώρες την ημέρα.

Επίσης, στο πλαίσιο της προστασίας των θυμάτων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες αξίζει να επισημανθεί η δημιουργία του πρώτου καταφυγίου για κακοποιημένες γυναίκες – θύματα ενδοοικογενειακής βίας που χρονολογείται στις αρχές της ανάπτυξης του θυματολογικού κινήματος, ήτοι το 1972, αναδεικνύοντας τη μεγάλη δύναμη της επιρροής του στη Μ. Βρετανία από πολύ νωρίς⁹³. Επιπρόσθετα, πολύ βοηθητικός ήταν ο ρόλος διαφόρων ομάδων της κοινωνίας των πολιτών, όπως αντίστοιχα είχε συμβεί και στις ΗΠΑ. Ενδεικτικά θα αναφέρω την οργάνωση “Justice for Victims”, που δραστηριοποιούνταν υπέρ των οικογενειών θυμάτων ανθρωποκτονίας και την οργάνωση “Support After Murder and Manslaughter” (SAMM), που παρείχε υποστήριξη μετά την τέλεση ανθρωποκτονίας⁹⁴.

⁸⁹ Βλ. για περισσότερα σχετικά με τα αποτελέσματα της έρευνας σε Maguire M., Corbett C., “Effects of Crime and the Work of Victims Support Schemes”, Cambridge Studies in Criminology; 56, United States of America, 1987.

⁹⁰ Βλ. για ειδικότερες πληροφορίες, Rock P., “Helping Victims of Crime: The Home Office and the rise of Victim Support in England and Wales”, Oxford: Clarendon Press, 1990, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π.

⁹¹ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π.

⁹² Βλ. για περισσότερες πληροφορίες Dobash R. E., Dobash R. P., “Rethinking Violence Against Women”, Thousands Oaks, London, Sage, 1998, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., ό.π.

⁹³ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 128.

⁹⁴ Οι ομάδες αυτές ανέπτυξαν τη δράση τους κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π.

Σημαντικός, βέβαια ήταν και ο ρόλος της Ομοσπονδίας για τη βοήθεια των γυναικών (“Women’s Aid Federation”) και των κέντρων διαχείρισης περιστατικών βιασμού (“Rare Crisis Centers”). Μάλιστα, η δράση των τελευταίων είχε και συμβολικό χαρακτήρα, καθώς συνέβαλε στην καθιέρωση ενός διαφορετικού τρόπου αντιμετώπισης των θυμάτων βιασμού τόσο από τους αστυνομικούς όσο και από τους δικαστές. Ειδικότερα, οι γυναίκες που κατήγγειλαν βιασμούς απολάμβαναν, πλέον, καλύτερης αντιμετώπισης από τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου με τα κέντρα διαχείρισης περιστατικών βιασμού να τις χαρακτηρίζουν ως «επιζήσαντες» αντί για θύματα⁹⁵.

Στην ίδια κατεύθυνση ελήφθησαν, βέβαια, και άλλες πρωτοβουλίες. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη δεκαετία του 1990 δημοσιεύτηκαν δύο Καταστατικοί Χάρτες (Victim’s Charter), οι οποίοι προέβλεπαν μέτρα διευκόλυνσης της πρόσβασης των θυμάτων στην ενημέρωση για την πορεία των υποθέσεων στο ακροατήριο αλλά και παροχής υποστήριξης κατά τη διάρκεια που βρίσκονταν στο ακροατήριο⁹⁶. Επίσης, ο Καταστατικός Χάρτης προέβλεπε πρότυπα υπηρεσιών για τις υπηρεσίες ποινικής δικαιοσύνης, ενώ παράλληλα ο νόμος “Youth Justice and Criminal Evidence Act” του 1999 προέβλεπε ειδικές ρυθμίσεις για την προστασία των ευάλωτων μαρτύρων⁹⁷.

3.1.2 Αποζημίωση των θυμάτων

Ένας άλλος τομέας στο πεδίο της προστασίας των θυμάτων που αναπτύχθηκε από πολύ νωρίς στη Μ. Βρετανία ήταν η κατοχύρωση της αποζημίωσης των θυμάτων βίαιων εγκλημάτων ήδη από τη δεκαετία του 1960⁹⁸. Πιο συγκεκριμένα, το 1964 δημιουργήθηκε στη Μ. Βρετανία το πρώτο σχέδιο κρατικής αποζημίωσης με τον τίτλο «Criminal Injuries Compensation Board» (CICB)⁹⁹, η εφαρμογή το οποίου παρουσίαζε μεγάλο ποσοστό ικανοποίησης. Στη συνέχεια, και συγκεκριμένα στις αρχές της δεκαετίας του 1970 θεσμοθετήθηκε η επιδίκαση αποζημίωσης από τον δράστη προς το θύμα και αφορούσε την αποκατάσταση της σωματικής βλάβης ή ζημίας του θύματος, από τον ίδιο τον δράστη στο πλαίσιο της ποινής του και με βάση τις δυνατότητές του¹⁰⁰.

⁹⁵ Βλ. για περισσότερα Maguire M., Shapland J., 1990, ό.π. σ. 212, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π.

⁹⁶ Βλ. Home Office, Victim’s Charter: A Statement of the Rights of Victims, London: HMSO, 1990, όπως αναφέρεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π. και Home Office, Victim’s Charter, London: HMSO, 1996, όπως αναφέρεται σε Edwards I., “An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making”, Brit. J. Criminol., 44, 2004, σ. 967.

⁹⁷ Βλ. McEwan J., “In Defence of Vulnerable Witnesses: The Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999”, International Journal of Evidence and Proof, vol. 4, 2000, p. 1-30, όπως αναφέρεται σε Edwards I., “An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making”, Brit. J. Criminol., 44, 2004, σ. 967.

⁹⁸ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π.

⁹⁹ Βλ. περισσότερα σε Maguire M., Shapland J., 1990, ό.π. σ. 213, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π.

¹⁰⁰ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π. σ. 129-130.

3.2. Νομοθετικές πρωτοβουλίες

3.2.1. Η συμμετοχή του θύματος στην ποινική διαδικασία

Τελευταίος άξονας της επιρροής του θυματολογικού κινήματος στη Μ. Βρετανία από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα ήταν το ζήτημα της συμμετοχής του θύματος στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, καθώς και της θετικής επιρροής που θα μπορούσε να ασκήσει η προσωπική του εμπειρία στην εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας¹⁰¹.

Ειδικότερα, το 1986 ιδρύθηκε ένα σώμα από κατηγορούς με την ονομασία “Crown Prosecutor Office”¹⁰². Σύμφωνα με τον Κώδικα των Crown Prosecutors, οι Εισαγγελείς για να λάβουν την απόφαση περί της άσκησης ποινικής δίωξης για μια πράξη οφείλουν να λάβουν σοβαρά υπόψη τους τα συμφέροντα των εκάστοτε θυμάτων¹⁰³. Επιπρόσθετα, υπό την επιρροή του θυματολογικού κινήματος, τα δικαιώματα των θυμάτων στην ποινική διαδικασία επεκτάθηκαν έτι περαιτέρω στο πεδίο της άσκησης επιρροής επί των αποφάσεων που αφορούσαν την ημερομηνία διεξαγωγής της δίκης, την εγγύηση, την καταδίκη και την απόλυση¹⁰⁴. Στο ίδιο πλαίσιο, μάλιστα, το 1990, η Υπηρεσία Επιτήρησης (Probation Service) όφειλε να διερευνήσει τυχόν αρνητική αντίδραση (ανησυχία) του θύματος αναφορικά με τους όρους απελευθέρωσης του δράστη. Μάλιστα, το αρμόδιο για την απόφαση συμβούλιο (Parole Board) έπρεπε να λάβει υπόψη την αντίδραση αυτή ως προς τον προσδιορισμό αυτών των όρων¹⁰⁵.

Παράλληλα, κομβική ως προς τη συμμετοχή των θυμάτων κατά την ποινική διαδικασία ήταν η εισαγωγή με τον δεύτερο Καταστατικό Χάρτη (Victim’s Charter) του 1996 της Δήλωσης του Θύματος (“Victim Personal Statement” / VPS)¹⁰⁶. Το εργαλείο αυτό μας παραπέμπει στην αντίστοιχη πρόβλεψη των ΗΠΑ, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, δηλαδή τη Δήλωση αντίκτυπου του θύματος (“Victim Impact Statement” / VIS)¹⁰⁷. Μάλιστα, η διαφοροποίηση ως προς των χαρακτηρισμό των δηλώσεων έγινε σκόπιμα, ώστε να μην προκαλείται σύγχυση¹⁰⁸. Ειδικότερα, η VPS συνιστά ένα έγγραφο που

¹⁰¹ Βλ. Edwards I., “An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making”, 2004, ό.π.

¹⁰² Για περισσότερα αναφορικά με τις αρμοδιότητες αυτού του σώματος βλ. σε Πανάγου Κ. Ι., «Αναζητώντας την ισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα του κατηγορουμένου και την προστασία του ανήλικου μάρτυρα. Η ελληνική νομοθεσία υπό το πρίσμα των διεθνών και ευρωπαϊκών κειμένων αντεγκληματικής πολιτικής», Εγκληματολογία, τεύχ. 1-2, 2015, σ. 112 και τις εκεί παραπομπές.

¹⁰³ Βλ. <https://www.cps.gov.uk/publication/code-crown-prosecutors>, General Principles, υπ’ αριθμ. 2.4.

¹⁰⁴ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 141.

¹⁰⁵ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π.

¹⁰⁶ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. και https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/legal_guidance/joint-agency-guide-victim-personal-statement_0.pdf και σε Julian V. Roberts and Marie Manikis, “Victim Personal Statements – A Review of Empirical Research”, University of Oxford, Report for the Commissioner for Victims and Witnesses in England and Wales, 2011 και σε <https://www.victimsupport.org.uk/help-and-support/your-rights/victim-personal-statements/>

¹⁰⁷ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. και <https://www.justice.gov/criminal-vns/victim-impact-statements>, ό.π.

¹⁰⁸ Βλ. Hoyle C., Zedner L., 2007, ό.π. σ. 477, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 142.

συμπληρώνεται στην αστυνομία από το θύμα (την ίδια στιγμή που πραγματοποιεί και τη μαρτυρική του κατάθεση), όπου παραθέτει τις συνέπειες που είχε η εγκληματική πράξη στον ίδιο και την οικογένειά του σε ψυχολογικό, βιολογικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Ανάλογο είναι και το περιεχόμενο της VIS των ΗΠΑ. Ωστόσο, στην περίπτωση της Μ. Βρετανίας δεν προβλέπεται η δυνατότητα στο θύμα να εκφράσει προς το δικαστήριο την γνώμη του περί της επιβαλλόμενης ποινής, κάτι το οποίο εφαρμόζεται σε ορισμένες αμερικανικές πολιτείες¹⁰⁹. Είναι σημαντικό να επισημανθεί το σημαντικό όφελος που δύναται να αποκομίσει το θύμα από την εισαγωγή της δυνατότητας προσωπικής εξιστόρησης όλου του φάσματος των συνεπειών που βίωσε από την εγκληματική πράξη, καθώς έτσι μπορεί να ενισχυθεί το αίσθημα εμπιστοσύνης μεταξύ του θύματος και του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, ενώ παράλληλα, δίνεται η δυνατότητα στο θύμα να πετύχει μια μορφή «κάθαρσης» και θεραπείας¹¹⁰.

Ωστόσο, έχουν υπάρξει επιφυλάξεις ως προς το θεραπευτικό αποτέλεσμα των VPS. Ενώ από τη μία το θύμα συνεισφέρει στην εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας με την παροχή πληροφοριών πριν ακόμη από την έναρξη αυτής, δεν γνωρίζει κατά πόσο θα ληφθούν υπόψιν και σε ποιο βαθμό και αν θα συνυπολογισθούν οι ανάγκες του, τις οποίες θα προβάλλει μέσω του VPS. Αυτό συμβαίνει, καθώς η επιρροή του VPS δεν προβλέπεται ως νομική υποχρέωση και η εκτίμησή της εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστή¹¹¹.

Μια άλλη σημαντική εξέλιξη στη Μ. Βρετανία στις αρχές του 21^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα το 2004 αναφορικά με τα δικαιώματα των θυμάτων ήταν η ψήφιση του Νόμου Ενδοοικογενειακής Βίας, Εγκλήματος και Θυμάτων (Domestic Violence, Crime and Victims Act). Με αυτόν το νόμο θεσμοθετήθηκε ο ορισμός ενός Επιτρόπου για τα θύματα και τους μάρτυρες, που θα διερευνούσε τα ενδεχόμενα παράπονά τους από την επαφή τους με τις υπηρεσίες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης¹¹².

Επιπρόσθετα, με τον ως άνω νόμο αντικαταστάθηκαν οι Καταστατικοί Χάρτες για τα θύματα (Victim's Charters) με τον Κώδικα Πρακτικής για τα Θύματα¹¹³ (Code of Practice for Victims of Crime / Victim's Code)¹¹⁴. Είναι ο θεσμοθετημένος κώδικας που καθορίζει το ελάχιστο επίπεδο υπηρεσιών που πρέπει να λαμβάνουν τα θύματα από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Ο Κώδικας Θυμάτων εφαρμόζεται σε όλες τις υπηρεσίες της ποινικής δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένης της αστυνομίας, της Εισαγγελίας του Στέμματος (CPS),

¹⁰⁹ Βλ. Πανάγο Ι. Κ., «Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος, 2018, ό.π., σ. 93. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι στη Μ. Βρετανία απασχόλησε τον δημόσιο διάλογο το ζήτημα του εάν θα έπρεπε η VPS να έχει επιρροή στον προσδιορισμό της επιβαλλόμενης ποινής. Βλ. Julian V. Roberts and Marie Manikis, "Victim Personal Statements – A Review of Empirical Research", ό.π., σ. 8.

¹¹⁰ Βλ. Πανάγο Ι. Κ., «Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος, 2018, ό.π.

¹¹¹ Βλ. Για περισσότερα αναφορικά με την αξιολόγηση του VPS σε Edwards I., "An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making", 2004, ό.π., σ. 977 επ. και Reeves H., Mulley K., "The New Status Of Victims in the UK: Opportunities and Threats", σε International Debates, "Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice", edited by Crawford A. and Goodey J., published by Ashgate Dartmouth, 2000, σ. 140.

¹¹² Βλ. Edwards I., "An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making", 2004, ό.π., σ. 968.

¹¹³ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 168.

¹¹⁴ Βλ. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/936239/victims-code-2020.pdf

της Υπηρεσίας Δικαστηρίων και της Υπηρεσίας Επιτήρησης και ορίζει τι πρέπει να κάνει κάθε υπηρεσία της ποινικής δικαιοσύνης για τα θύματα και το χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου πρέπει να το κάνει. Μάλιστα, ο οργανισμός «Υποστήριξη Θυμάτων» (Victim Support) άσκησε πιέσεις για την καθιέρωσή του και διεκδίκησε τη βελτίωση και ενίσχυσή του¹¹⁵. Στο πλαίσιο του κώδικα προβλέπεται, μεταξύ άλλων, η παροχή επαρκούς ενημέρωσης και στήριξης προς τα θύματα και τους μάρτυρες από την Αστυνομία και το σώμα των Εισαγγελέων του Στέμματος, ώστε να διευκολυνθεί η συνεργασία τους κατά τη δίκη¹¹⁶.

3.2.2. Μετασφρονιστική μεταχείριση των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων

Τέλος, η Μ. Βρετανία δέχθηκε ως ένα βαθμό την επιρροή των πολιτικών που εφαρμόστηκαν στις ΗΠΑ ως προς τον σχεδιασμό της αντεγκληματικής πολιτικής στο πεδίο της μετασφρονιστικής μεταχείρισης των δραστών και ειδικότερα αυτών που έχουν διαπράξει εγκλήματα σεξουαλικής φύσεως. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το νόμο για τους παραβάτες σεξουαλικών εγκλημάτων του 2003 (Sex Offender Act), όσοι αποφυλακίζονται οφείλουν να δηλώνουν τη διεύθυνση κατοικίας τους στις δικωτικές αρχές. Παράλληλα, δε, εφαρμόζεται το μέτρο της καταγραφής των προσωπικών δεδομένων των εν λόγω δραστών σε ειδικές βάσεις δεδομένων. Ωστόσο, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ τα προσωπικά δεδομένα των δραστών είναι διαθέσιμα μόνο για τους φορείς τυπικού κοινωνικού ελέγχου και όχι για το κοινό. Παρά τις πιέσεις της κοινής γνώμης, με αφορμή ένα ειδικές έγκλημα που είχε διαπραχθεί και τις αντιδράσεις των συγγενών του θύματος, για την θεσμοθέτηση της ευρείας δημοσιοποίησης των προσωπικών δεδομένων των δραστών και την εξέταση του συστήματος των “community notification laws” των ΗΠΑ, αποφασίστηκε εν τέλει η μη υιοθέτηση ενός τέτοιου ή αντίστοιχου μέτρου¹¹⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Οι βασικές εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Η επιρροή του θυματολογικού κινήματος είναι εμφανής και στην Ευρώπη όπου αναπτύχθηκε σημαντική δραστηριότητα στο πεδίο της ανάδειξης και την ενίσχυσης των δικαιωμάτων των θυμάτων από τον 19^ο αιώνα, κυρίως όμως κατά τη διάρκεια και προς το τέλος του 21^{ου} αιώνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ανάπτυξης και τις επιρροής του

¹¹⁵ Βλ. για περισσότερες πληροφορίες για την Victim Support σε <https://www.victimsupport.org.uk/>

¹¹⁶ Μάλιστα, ορισμένες πιλοτικές μελέτες αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των κεφαλαίων του εν λόγω Κώδικα για τα Θύματα κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι συνέβαλε στη βελτίωση της θέσης και των επιδιώξεων των μαρτύρων σε διάφορα πεδία. Βλ. C. Hoyle, L. Zedner, 2007, ό.π. και Home Office, «Victims’ Code of Practice, 2005, London: HMSO, όπως παρατίθεται σε Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 169.

¹¹⁷ Βλ. Πανάγος Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», 2013, ό.π., σ. 118 και τις εκεί αναφερόμενες παραπομπές.

κινήματος είναι η Μ. Βρετανία, δεδομένου ότι γενικότερα στην Ευρώπη¹¹⁸ δόθηκε έμφαση στη αποζημίωση του θύματος είτε από τον δράστη είτε από το κράτος και εν γένει στην παροχή υποστήριξης προς τα θύματα¹¹⁹, όπως θα αναδειχθεί στη συνέχεια. Παρατηρείται, πάντως, μια καθυστέρηση ως προς τις σχετικές εξελίξεις και ειδικότερα στην υιοθέτηση μέτρων και την υλοποίηση δράσεων σε σχέση με τις ΗΠΑ και τη Μ. Βρετανία. Αυτό γίνεται πρώτα απ' όλα αντιληπτό από το γεγονός ότι ο όρος «θύμα» αναφέρεται για πρώτη φορά στο πρωτογενές δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2009, στη Συνθήκη της Λισαβόνας, ενώ απουσιάζει από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹²⁰.

4.1 Πρωτοβουλίες στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης

Το πρώτο νομικό κείμενο με κανονιστική ισχύ που εγκρίθηκε σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Αποζημίωση των Θυμάτων των Εγκλημάτων Βίας (1983)¹²¹, η οποία προσδιορίζει τις θεμελιώδεις αρχές σύμφωνα με τις οποίες θα λαμβάνουν αποζημίωση τα θύματα εγκληματικών πράξεων από τα κράτη¹²². Στη συνέχεια, ακολούθησαν ορισμένες συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Συγκεκριμένα, η Σύσταση (85)11 για τη θέση του θύματος στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας, η Σύσταση (87)21 για τη βοήθεια στα θύματα και την πρόληψη της θυματοποίησης και η Σύσταση (99)19 για τη διαμεσολάβηση σε ποινικές υποθέσεις.

Ειδικότερα, για την Σύσταση (85)11 θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι αποτελεί ένα ορόσημο, καθώς προβλέπει κατευθυντήριες οδηγίες προς τα κράτη μέλη με στόχο τη μετατόπιση του άξονα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης από τη σχέση ανάμεσα στο κράτος και τον δράστη στην βελτίωση της θέσης του θύματος και την ικανοποίηση των αναγκών του με τη διακήρυξη ότι «θεμελιώδη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης πρέπει να αποτελεί η ικανοποίηση των αναγκών και η προστασία των συμφερόντων του θύματος»¹²³.

Η εν θέματι Σύσταση προβλέπει, μεταξύ άλλων, κατευθυντήριες γραμμές τόσο σχετικά με την αντιμετώπιση των θυμάτων από τις αστυνομικές αρχές όσο και αναφορικά με την ποινική δίωξη και τη διαδικασία στο ακροατήριο. Δίνεται έμφαση στην παροχή ενημέρωσης των αστυνομικών προς τα θύματα για τα δικαιώματά τους αλλά και για την εξέλιξη της υπόθεσης στο ακροατήριο, ενώ συστήνεται η συνεκτίμηση από το δικαστήριο

¹¹⁸ Για τις τάσεις που εμφανίστηκαν σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες αναφορικά με τη συμμετοχή του θύματος στην ποινική διαδικασία βλ. Βλάχου Β., «Ποινική Δικαιοσύνη και Θύμα», Νομική Βιβλιοθήκη, 2021, σ. 131-133.

¹¹⁹ Βλάχου Β., «Τα δικαιώματα των θυμάτων στο κατώφλι του 21ου αιώνα – Κριτικές Παρατηρήσεις», ΠοινΔικ 2001.

¹²⁰ Βλ. Χιόνη - Χότουμαν Χ., «Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία», Νομική Βιβλιοθήκη, 2021, σ.32.

¹²¹ Ενδεικτικό της καθυστέρησης των εξελίξεων στην Ευρώπη είναι το γεγονός ότι το πρώτο ψήφισμα της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων είχε υιοθετηθεί ήδη από το 1977, βλ. RESOLUTION (77) 27.

¹²² Βλ. Χουλιάρας Αθ., «Ποινική Δικαιοσύνη και Ανθρώπινα Δικαιώματα: η προβληματική μιας επαμφοτερίζουσας σχέσης», Εγκληματολογία, 2/2012, σ. 61-76.

¹²³ Βλ. Χουλιάρας Αθ., «Ποινική Δικαιοσύνη και Ανθρώπινα Δικαιώματα: η προβληματική μιας επαμφοτερίζουσας σχέσης», όπ.π.

στην απόφασή του, του δικαιώματος αποζημίωσης του θύματος. Αυτά είναι τα πρώτα πολύ σημαντικά βήματα προς την θυματοκεντρική προσέγγιση της ποινικής διαδικασίας στο πλαίσιο της Ευρώπης.

Η τελευταία, μεταγενέστερη, αλλά διόλου ευκαταφρόνητη Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης με αντικείμενο την παροχή βοήθειας προς τα θύματα είναι η Σύσταση (2006) 8 («Συνδρομή στα θύματα του εγκλήματος»). Οι κατευθυντήριες γραμμές αυτής της Σύστασης αφορούν κατά βάση τη δημιουργία ενός συνεκτικού πλαισίου προστασίας και υποστήριξης για τα θύματα συνιστώντας στα κράτη μέλη να λάβουν μέτρα για την αναβάθμιση των κοινωνικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών υποστήριξης των θυμάτων, τη βελτίωση της παροχής ενημέρωσης και την εκπαίδευση των επαγγελματιών του πεδίου με απώτερο στόχο της ουσιαστική υποστήριξη του θύματος και την αποφυγή της δευτερογενούς θυματοποίησής του.

Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί ότι στο πλαίσιο των μέτρων που λαμβάνει το Συμβούλιο της Ευρώπης για την προστασία των θυμάτων συμπεριλαμβάνεται και μια πολύ σημαντική Σύμβαση, συγκεκριμένα η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η οποία υπεγράφη στις 11/05/2011, τέθηκε σε ισχύ την 1^η Αυγούστου 2014 και κυρώθηκε από τη χώρα μας με το Νόμο 4531/2018. Η εν λόγω Σύμβαση συνιστά το πρώτο νομικά δεσμευτικό διεθνές κείμενο που θέτει κριτήρια για την πρόληψη της έμφυλης βίας.

4.2 Πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4.2.1. Η Απόφαση Πλαίσιο 2002/220/ΔΕΥ

Οι πρωτοβουλίες συνεχίστηκαν, παράλληλα, στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Απόφαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 15ης Μαρτίου 2001 για τη «Θέση των Θυμάτων στις Ποινικές Διαδικασίες», 2001/220/ΔΕΥ (Council Framework Decision of 15 March 2001 on the Standing of Victims in Criminal Proceedings). Πρόκειται για το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο αναφορικά με τη θέση των θυμάτων στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχος ήταν η προστασία των θυμάτων σε διασυνοριακό επίπεδο, δηλαδή η ισότιμη μεταχείριση των θυμάτων των οποίων η θυματοποίηση συνέβη σε άλλο κράτος μέλος από τον τόπο διαμονής τους (αλλοδαπά θύματα)¹²⁴ μέσω της πρόβλεψης βασικών δικαιωμάτων και της ενθάρρυνσης της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών.

Η Απόφαση Πλαίσιο περιλαμβάνει την κατοχύρωση των βασικών δικαιωμάτων των θυμάτων, τα οποία αποτέλεσαν βασικό αίτημα του θυματολογικού κινήματος που ξεκίνησε

¹²⁴ Βλ. Αρτινοπούλου Β., «Ο ρόλος του εγκληματολόγου στην πρόληψη της εγκληματικότητας και την αρωγή των θυμάτων», σε Γουσέτη Ι., Χαϊνά Ε., «Το επάγγελμα του εγκληματολόγου σήμερα», Διεθθ. Έκδ. Ζαραφωνίτου Χ., Επιστ. Εποπτ. Πάντειο Παν/μιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2012.

εκτός Ευρώπης ήδη από το 1970. Σε αυτά τα δικαιώματα συγκαταλέγεται, αν μη τι άλλο, το δικαίωμα του θύματος στην ενημέρωση για τις αποφάσεις και την πορεία της υπόθεσής του (άρθρο 3), το δικαίωμα στην αποζημίωση από το κράτος και από τον δράστη (άρθρο 9) και το δικαίωμα σε πρόσβαση και παροχή υπηρεσιών στήριξης (άρθρο 13). Το καινούριο στοιχείο που εισήγαγε η εν θέματι απόφαση ήταν η πρόβλεψη της ποινικής διαμεσολάβησης (άρθρο 10), που σύμφωνα με την άποψη της γράφουσας αποτελεί μάλλον έναν προάγγελο της αποκαταστατικής / επανορθωτικής δικαιοσύνης.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι πραγματοποιήθηκε αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της Απόφασης. Για τον σκοπό αυτό η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματοδότησε την ευρωπαϊκή οργάνωση “Victim Support Europe” η οποία ανέλαβε τη συλλογή και την επεξεργασία στοιχείων από τα κράτη μέλη (APAV study). Τα ζητήματα που διερευνήθηκαν αφορούσαν τη νομική και οργανωτική εφαρμογή της απόφασης, καθώς και τις στρατηγικές επίδρασης (π.χ. ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης). Τα αποτελέσματά της παρουσιάστηκαν το Νοέμβριο του 2009 σε κλειστή σύσκεψη εμπειρογνομόνων των κρατών μελών.

Τα κυριότερα πορίσματα και οι συστάσεις που προέκυψαν από την έρευνα ήταν ότι¹²⁵, α) Ως προς τον ορισμό του θύματος παρατηρούνται διακυμάνσεις στο εύρος των εννοιών και συμπεριφορών στα κράτη μέλη, προτάθηκε, δε, η διεύρυνση του ορισμού, περιλαμβανομένων και των θυμάτων εντός της οικογένειας, β) Ο σεβασμός των θυμάτων και οι σχετικές ρυθμίσεις δεν είναι ικανοποιητικές στα περισσότερα κράτη μέλη, γ) Η τρωτότητα των θυμάτων, παρότι δεν ορίζεται η έννοια και το περιεχόμενό της, ωστόσο περιλαμβάνει τα άτομα με αναπηρία στα περισσότερα κράτη μέλη, δ) Τα περισσότερα κράτη δεν είναι ικανοποιημένα από τον τρόπο που διεξάγεται η ανακριτική διαδικασία με αποτέλεσμα να ζητούνται μέτρα πρόσθετης προστασίας για τα θύματα από τις επαναλαμβανόμενες και με ένταση ερωτήσεις ιδίως για τα ευάλωτα θύματα. Προτείνεται να λαμβάνονται υπόψη τα ατομικά χαρακτηριστικά του θύματος ή του μάρτυρα όταν αποφασίζεται ο τρόπος της ανακριτικής διαδικασίας, π.χ. το θύμα να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί το περιεχόμενο των ερωτήσεων προκειμένου να αποκριθεί με σαφήνεια, ε) Η παροχή δωρεάν νομικής αρωγής προς το θύμα εφαρμόζεται σε λίγα κράτη μέλη. Στα περισσότερα, οι προϋποθέσεις της δωρεάν παροχής νομικής αρωγής των θυμάτων είναι η ηλικία, οι ειδικές κατηγορίες εγκλημάτων και το ύψος του εισοδήματος.

Τέλος, η Απόφαση Πλαίσιο δεν προσδιορίζει τα κριτήρια διαχωρισμού των θυμάτων που ορίζει ως «ιδιαιτέρως» ευάλωτα και τα κράτη μέλη έχουν ερμηνεύσει ποικιλοτρόπως αυτή την έννοια και θέτοντας διαφορετικά κριτήρια, όπως η ηλικία, η διανοητική κατάσταση ή το είδος του εγκλήματος.

4.2.2. Αποζημίωση των Θυμάτων Εγκληματικών Πράξεων

¹²⁵ Όπως παρατίθενται σε Αρτινοπούλου Β., «Ο ρόλος του εγκληματολόγου στην πρόληψη της εγκληματικότητας και την αρωγή των θυμάτων», σε Γουσέτη Ι., Χαϊνά Ε., 2012, ό.π.

Στη συνέχεια, η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε σε περαιτέρω πρωτοβουλίες για το ζήτημα ειδικότερα της αποζημίωσης. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων αποτέλεσε βασικό άξονα της θυματοκεντρικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο, όπως σημειώθηκε ανωτέρω, έπειτα και από την επίδραση του θυματολογικού κινήματος.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με στόχο την εξασφάλιση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης εντός της Ένωσης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε την Πράσινη Βίβλο για την Αποζημίωση των Θυμάτων (2001). Η εν λόγω πρωτοβουλία αφορούσε το ζήτημα της κρατικής αποζημίωσης των θυμάτων του εγκλήματος. Βασικοί άξονες ήταν η εξασφάλιση της δυνατότητας αποζημίωσης από τα κράτη μέλη της Ένωσης, η καταπολέμηση των πιθανών εμποδίων που προέκυπταν και οφείλονταν στις διαφορετικές νομοθεσίες των κρατών μελών και η διευκόλυνση παροχής κρατικής αποζημίωσης, εφόσον το θύμα υπέστη την προσβολή σε βάρος του σε κράτος διαφορετικό από εκείνο στο οποίο έχει τη μόνιμη διαμονή του¹²⁶. Η ως άνω πρωτοβουλία έγινε δεκτή από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προετοιμάζοντας το έδαφος για την Οδηγία 2004/80/EK του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Οδηγία 2004/80/EK έχει ως στόχο να διασφαλίσει ότι τα θύματα σε περιπτώσεις τέλεσης εκ προθέσεως βίας εις βάρος τους θα λαμβάνουν αποζημίωση σε περίπτωση που η πράξη τελέστηκε σε κράτος άλλο από το κράτος συνήθους διαμονής του θύματος. Αυτό προϋποθέτει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών αλλά και την υιοθέτηση των αναγκαίων μέτρων εντός του κάθε κράτους μέλους. Σύμφωνα με το άρθρο 12 της Οδηγίας τα κράτη μέλη οφείλουν να διαθέτουν εθνικό σύστημα αποζημίωσης, η δημιουργία και η λειτουργία του οποίου θα βασίζεται στο εθνικό δίκαιο με την προϋπόθεση, όμως, να διασφαλίζεται εύλογη και προσήκουσα αποζημίωση για τα θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας.

Η θεσμοθέτηση της δυνατότητας κρατικής αποζημίωσης για τα θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας σε περιπτώσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα συνιστά μία πολύ σημαντική πρωτοβουλία, αφού σύμφωνα με τη 10^η σκέψη της Οδηγίας «τα θύματα εγκληματικών πράξεων συχνά δεν μπορούν να λάβουν αποζημίωση από τον δράστη της αξιόποινης πράξης, λόγω του ότι ο δράστης ενδέχεται να μη διαθέτει τους απαιτούμενους πόρους για να ικανοποιήσει την απόφαση της αποζημίωσης ή διότι δεν μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του ή να διωχθεί ποινικά». Την εν λόγω Οδηγία κλήθηκε να ενσωματώσει και η Ελλάδα μαζί με άλλα κράτη μέλη της Ένωσης. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η Ελλάδα μέχρι τότε δεν διέθετε αντίστοιχες ρυθμίσεις σε εθνικό επίπεδο. Την εν θέματι Οδηγία ενσωμάτωσε εν τέλει με το Νόμο 3811/2009.

Η τελευταία αξιολόγηση της εφαρμογής της Οδηγίας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Κοινοτήτων έγινε το 2009 και, μάλιστα, η χώρα μας δεν είχε προλάβει να ενσωματώσει την Οδηγία πριν από την αξιολόγηση με αποτέλεσμα η ενσωμάτωση να μην καταγραφεί στο

¹²⁶ Βλ. Βλάχου Β., 2021, ό.π., σ. 175.

σχετικό έγγραφο¹²⁷. Η Επιτροπή για την εκπόνηση της έκθεσης αξιολόγησης, ζήτησε μια μελέτη σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας, η οποία εκπονήθηκε από ανάδοχο. Κύριος στόχος της μελέτης ήταν να αξιολογηθεί το τρέχον στάδιο εφαρμογής της οδηγίας σε όλα τα κράτη μέλη. Για τον σκοπό αυτό, ο ανάδοχος πραγματοποίησε έρευνα σε σχετικά με α) την εφαρμογή της οδηγίας: αξιολόγηση των συστημάτων αποζημίωσης σε λειτουργικό επίπεδο, β) την αποτελεσματικότητα της οδηγίας: εντοπισμός των παραγόντων του πλαισίου, των κανονισμών και των διαδικασιών (εάν υπάρχουν) που προκάλεσαν δυσκολίες εφαρμογής, γ) το περιεχόμενο της εθνικής νομοθεσίας: σύγκριση των αποζημιώσεων των κρατών μελών και την αξιολόγηση του κατά πόσον τα συστήματα αποζημίωσης των κρατών μελών συμμορφώνονται με τις διατάξεις της οδηγίας¹²⁸.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας που διενεργήθηκε η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα εθνικά συστήματα αποζημίωσης των κρατών μελών παρέχουν την κατάλληλη αποζημίωση στα θύματα βίαιων εγκλημάτων εκ προθέσεως, γεγονός που αναδεικνύει τον σημαντικό βαθμό συμμόρφωσης μεταξύ των κρατών μελών. Επίσης, όσον αφορά τις διαδικαστικές πτυχές της Οδηγίας οι αποφαινόμενες και βοηθητικές αρχές είναι σε γενικές γραμμές θετικές για την λειτουργία του συστήματος, συμπεριλαμβανομένων των κεντρικών σημείων επαφής, της χρήσης τυποποιημένων εντύπων, γλωσσών και χρήσης της τεχνολογίας επικοινωνιών. Παρά ταύτα πολλοί ενάγοντες θεωρούν ότι η διαδικασία υποβολής αίτησης είναι περίπλοκη και χρονοβόρα και θεωρούν ότι ο τρόπος επικοινωνίας αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στη διευκόλυνση της διαδικασίας υποβολής αιτήσεων των θυμάτων.

Σε αυτό το πλαίσιο η Επιτροπή εντόπισε τις αδυναμίες και πρότεινε προς τα κράτη μέλη -ενδεικτικά αναφέρω- τη συλλογή περισσότερων στατιστικών δεδομένων, ώστε να γίνεται πιο αποτελεσματική αξιολόγηση εφαρμογής της Οδηγίας και την εξασφάλιση καλύτερης ενημέρωσης σχετικά με την Οδηγία και τα εθνικά συστήματα αποζημίωσης στους πολίτες, δεδομένου ότι πολύ λίγοι δυνητικοί αιτούντες φαινόταν να γνωρίζουν τα δικαιώματά τους¹²⁹.

4.2.3. Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ

Οι πρωτοβουλίες σε επίπεδο Οδηγιών συνεχίστηκαν από το 2011 και έπειτα πιο συστηματικά. Αρχικά, εκδόθηκαν Οδηγίες για ειδικότερες κατηγορίες περισσότερο

¹²⁷ Βλ. Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on the application of Council Directive 2004/80/EC relating to compensation to crime victims [SEC(2009) 495], σ. 5.

¹²⁸ Βλ. Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on the application of Council Directive 2004/80/EC, όπ.π., σ.2.

¹²⁹ Για περισσότερα βλ. Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on the application of Council Directive 2004/80/EC, όπ.π., σ.10-11.

ευάλωτων θυμάτων όπως τα ανήλικα¹³⁰ θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, σεξουαλικής κακοποίησης και παιδικής πορνογραφίας και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων¹³¹, ενώ παράλληλα εκδόθηκε και η Οδηγία για την ευρωπαϊκή εντολή προστασίας¹³². Αργότερα, εκδόθηκε Οδηγία και για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας¹³³, ενώ ακόμη πιο πρόσφατα και συγκεκριμένα στις 8 Μαρτίου 2022, η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση Οδηγίας για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Επιπρόσθετα, το 2020, η Επιτροπή δημοσίευσε την πρώτη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025). Κύριος στόχος της στρατηγικής είναι να διασφαλιστεί ότι όλα τα θύματα όλων των εγκλημάτων, ανεξάρτητα από το σε ποιο μέρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή υπό ποιες συνθήκες λαμβάνει χώρα το έγκλημα, μπορούν να βασίζονται πλήρως στα δικαιώματά τους¹³⁴.

Οι ως άνω αναφερόμενες πράξεις είτε αποτέλεσαν τον προάγγελο της έκδοσης είτε βασίστηκαν στις προβλέψεις μίας Οδηγίας ορόσημο. Της πρώτης Οδηγίας που αφορά συνολικά όλα τα θύματα και καλύπτει όλο το φάσμα της θυματοποίησης. Συγκεκριμένα, αναφέρομαι στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ¹³⁵ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας που αποσκοπεί στην αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ μέσω της τροποποίησης και επέκτασης των διατάξεων της τελευταίας¹³⁶.

Η εν θέματι Οδηγία είναι δεσμευτική για όλα τα κράτη μέλη με εξαίρεση τη Δανία. Η καινοτομία της έγκειται στο ότι αφορά όλα τα θύματα ανεξαρτήτως της αξιόποινης πράξης που έχει τελεστεί σε βάρος τους ή άλλων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους (π.χ. ανηλικότητα). Επιπλέον, δε, καλύπτει όλο το διάστημα της επαφής του θύματος με το σύστημα απονομής δικαιοσύνης ακόμη και τα πρώτα στάδια πριν την καταγγελία της πράξης.

Πιο συγκεκριμένα, θεσπίζει τους ελάχιστους κανόνες, τα ελάχιστα πρότυπα για την προστασία των θυμάτων ξεκινώντας μάλιστα από την ίδια την ιδιότητα του θύματος. Στο πρώτο άρθρο, μάλιστα, της Οδηγίας επισημαίνεται η υποχρέωση των κρατών μελών να μεριμνούν ώστε τα θύματα να αναγνωρίζονται και να αντιμετωπίζονται με σεβασμό. Η

¹³⁰ Βλ. Οδηγία 2011/93/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας.

¹³¹ Βλ. Οδηγία 2011/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2011, για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της.

¹³² Βλ. Οδηγία 2011/99/ΕΕ Του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 περί της ευρωπαϊκής εντολής προστασίας.

¹³³ Βλ. Οδηγία (ΕΕ) 2017/541 για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2002/475/ΔΕΥ του Συμβουλίου και για την τροποποίηση της απόφασης 2005/671/ΔΕΥ του Συμβουλίου.

¹³⁴ Βλ. Commission Staff Working Document Evaluation of Directive 2012/29/EU, 2022.

¹³⁵ Για μια κριτική επισκόπηση της Οδηγίας βλ. και Klip A., editorial, "On Victim's Rights and it's Impact on the Rights of the Accused", European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 23, 2015, σ. 177-189 και για μία σύντομη επισκόπηση βλ. σε Αρτινοπούλου Β., «Η προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο - Νομοθεσία και πολιτικές», ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, 1-2/2019, σ. 128.

¹³⁶ Για τη διευκόλυνση της έγκαιρης και ορθής μεταφοράς της οδηγίας από τα κράτη μέλη στο εθνικό τους δίκαιο, η Επιτροπή δημοσίευσε τον Δεκέμβριο του 2013 έγγραφο καθοδήγησης, [EXPLANATORY WORKING PAPER \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/explanatory-working-paper/)

Οδηγία περιλαμβάνει ρυθμίσεις για όλο το φάσμα των βασικών δικαιωμάτων των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, όπως η πλήρης ενημέρωση και παροχή πληροφοριών προς το θύμα σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας (άρ. 4, 6), η παροχή υποστήριξης δωρεάν προς τα θύματα πριν, κατά τη διάρκεια και για εύλογο χρόνο μετά την ποινική διαδικασία -όπως ρητά αναφέρεται στο άρθρο 8 της εν θέματι Οδηγίας- και η διασφάλιση της πρόσβασης των θυμάτων σε τέτοιες υπηρεσίες, οι οποίες μπορεί να έχουν κρατικό / μη κυβερνητικό ή εθελοντικό χαρακτήρα, η πρόσβαση σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης (π.χ. διαμεσολάβηση¹³⁷) (άρ. 12) και η λήψη άλλων αναγκαίων μέτρων για την αποφυγή της δευτερογενούς θυματοποίησης του θύματος (άρ. 19), η θεμελίωση του δικαιώματος σε αποζημίωση του ίδιου του θύματος ή της οικογένειάς του είτε από το δράστη είτε από το κράτος (άρ. 16). Επιπρόσθετα, επισημαίνεται προς τα κράτη μέλη η ανάγκη για τήρηση στατιστικών στοιχείων για την καλύτερη αξιολόγηση της εφαρμογής της Οδηγίας (σκ. 64) αλλά η εκπαίδευση των εμπλεκόμενων προσώπων και φορέων στην διαχείριση, υποστήριξη και αντιμετώπιση των θυμάτων με γνώμονα το βέλτιστο συμφέρον του θύματος, χωρίς παράλληλα να παραβλάπτονται τα δικαιώματα του δράστη (άρ. 25).

Η Οδηγία αυτή κυρώθηκε και ενσωματώθηκε στη χώρα μας με το νόμο 4478/2017 με αντίστοιχη καθυστέρηση όπως και η ενσωμάτωση της προγενέστερης Οδηγίας για την αποζημίωση. Περισσότερα για την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην Ελλάδα θα πούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Η τελευταία αξιολόγηση για την εφαρμογή της εν θέματι Οδηγίας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή έλαβε χώρα τον Ιούνιο του 2022¹³⁸. Στα θετικά της αξιολόγησης συγκαταλέγεται, αρχικά, ο θετικός αντίκτυπος που είχε στο δικαίωμα ενημέρωσης, στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης των θυμάτων, στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη, στα μέτρα προστασίας και στην παροχή επαγγελματικής κατάρτισης στους εμπλεκόμενους φορείς. Παράλληλα, η Οδηγία ενίσχυσε το αίσθημα ασφάλειας των θυμάτων και μείωσε τον κίνδυνο δευτερογενούς θυματοποίησης και αντιποίνων. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, η θετική επίδραση της Οδηγίας περιορίστηκε από την έλλειψη εξειδίκευσης ορισμένων διατάξεων. Αυτή η διαπίστωση, βέβαια, ποικίλλει μεταξύ των κρατών μελών, με ορισμένα να έχουν ισχυρή εθνική νομοθεσία για τα δικαιώματα των θυμάτων ακόμη και πριν από την Οδηγία, ενώ άλλα δραστηριοποιήθηκαν κυρίως λόγω της επιρροής και της ώθησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Άλλοι περιορισμοί που ενδεχομένως σύμφωνα με την αξιολόγηση της Επιτροπής επηρέασαν την αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας αφορούσαν για παράδειγμα στο γεγονός ότι τα θύματα μπορούν να επωφεληθούν από τα δικαιώματα που παρέχει η Οδηγία μόνο από τη στιγμή που καταγγέλλουν ένα έγκλημα. Επίσης, πρέπει να περάσουν από μια διαδικασία επίσημης αναγνώρισης που περιορίζει την πρόσβασή τους σε ορισμένα δικαιώματα σε ορισμένα κράτη μέλη. Η Οδηγία μπορεί επίσης να μην καλύπτει επαρκώς τις

¹³⁷ Βλ. ειδικότερα για την ποινική συνδιαλλαγή δράστη και ανήλικου θύματος Πανάγος Κ. Ι., «Συνδιαλλαγή δράστη και θύματος στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων - Η αναγκαιότητα εκπόνησης ενός διαδικαστικού πλαισίου», ΠοινΔικ, 8-9/2017, σ. 723 – 737 και του ίδιου «Το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη και θύματος - Ιδιαίτερες προκλήσεις για την ικανοποίηση του παθόντος σε ένα παιδοκεντρικό ποινικό σύστημα», ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, 1-2/2020, σ. 70 – 85.

¹³⁸ Βλ. Commission Staff Working Document Evaluation of Directive 2012/29/EU, 2022, όπ.π.

ανάγκες των θυμάτων ηλεκτρονικού εγκλήματος ή εγκλημάτων που ενθαρρύνονται από τη νέα τεχνολογία, ενώ στο ίδιο πλαίσιο αναδείχθηκε η ανάγκη περαιτέρω βελτίωσης όσον αφορά στο ρόλο του ψηφιακού χώρου και τη χρήση κοινών τεχνολογιών. Επιπρόσθετα, η υποχρηματοδότηση του συστήματος προστασίας των θυμάτων από τον δημόσιο προϋπολογισμό και η περιστασιακή χρήση άλλων πόρων εντοπίστηκαν ως πιθανή αιτία αναποτελεσματικότητας των μέτρων προστασίας των θυμάτων¹³⁹.

Τέλος, επισημάνθηκαν και κάποιες άλλες συστάσεις στο επίπεδο της εφαρμογής των επιμέρους δικαιωμάτων. Παρατηρήθηκαν δυσκολίες ως προς την παροχή πληροφοριών προς τα θύματα αλλά και ως προς το που μπορούν να τις βρουν, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρχε απουσία των αναγκαίων πληροφοριών. Παράλληλα, ως προς το δικαίωμα ατομικής αξιολόγησης των αναγκών του εκάστοτε θύματος καταγράφεται σε ένα βαθμό η έλλειψη συγκεκριμένων κατευθυντήριων γραμμών για τη διενέργεια αξιολογήσεων, η έλλειψη ευαισθητοποίησης ή και η μη επαρκής κατάρτισης των επαγγελματιών. Από την άλλη αναφορικά με το ζήτημα της κατάρτισης των εμπλεκόμενων φορέων μεγάλη πρόοδος σημειώθηκε όσον αφορά τη διαθεσιμότητα κατάρτισης για τους υπαλλήλους των αρχών επιβολής του νόμου, ωστόσο η κατάρτιση για τους δικαστικούς και άλλους σχετικούς φορείς (π.χ. οργανώσεις υποστήριξης των θυμάτων) χρήζει περαιτέρω βελτίωσης. Σε επίπεδο υπηρεσιών υποστήριξης καταγράφεται ότι η πιθανή ευθυγράμμιση με τους όρους της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης (για την οποία θα γίνει λόγος αμέσως μετά) θα μπορούσε να επιτρέψει μια εναρμονισμένη προσέγγιση όσον αφορά τις υπηρεσίες υποστήριξης. Συγκεκριμένα, προτάθηκε η υιοθέτηση μιας προσέγγισης “one-stop shop” από τα κράτη μέλη, σύμφωνα με την οποία διάφορες υπηρεσίες ή κέντρα συνεργάζονται σε ένα δίκτυο στο οποίο μπορούν να απευθύνονται τα θύματα για να λάβουν όλη τη σχετική υποστήριξη και συμβουλές¹⁴⁰.

Μια τελευταία επισήμανση στο πλαίσιο της κριτικής επισκόπησης της εφαρμογής της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, είναι το γεγονός ότι δεν προβλέπονται νομικές συνέπειες και κυρώσεις, όταν δεν τηρούνται τα δικαιώματα του θύματος¹⁴¹, γεγονός που θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι αφήνει χώρο για κατάχρηση των εν λόγω δικαιωμάτων. Βέβαια, η ενσωμάτωση Οδηγιών είναι υποχρεωτική επί ποινή συστάσεων ή/και κυρώσεων για τα κράτη μέλη ανάλογα με τον χρόνο της καθυστέρησης ενσωμάτωσης αλλά στο πλαίσιο της εφαρμογής των μέτρων της Οδηγίας εντός των κρατών μελών η τήρηση των εν λόγω δικαιωμάτων τίθεται στη διακριτική ευχέρεια του κάθε κράτους μέλους και στον τρόπο διάρθρωσης του νομικού του συστήματος, αφού δεν προβλέπεται κάτι σχετικό από την Οδηγία¹⁴². Δεν περιλαμβάνεται, δηλαδή στην Οδηγία υπόδειξη για επιβολή κυρώσεων από τη μη τήρηση από τους λοιπούς εμπλεκόμενους φορείς των δικαιωμάτων του θύματος.

¹³⁹ Βλ. Commission Staff Working Document Evaluation of Directive 2012/29/EU, 2022.

¹⁴⁰ Στη Μ. Βρετανία εισήχθησαν με τα Victim’s Charters ορισμένα πιλοτικά προγράμματα αναφορικά με την ενημέρωση των θυμάτων. Ένα τέτοιο πρόγραμμα αποτελούσε το «One Stop Shop» στο πλαίσιο του οποίου, η αστυνομία ήταν υπεύθυνη για την παροχή ενημέρωσης προς τα θύματα αναφορικά με την υπόθεσή τους και η εφαρμογή του δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες των ενδιαφερομένων, καθόσον είτε η παροχή της πληροφόρησης πραγματοποιούνταν με αρκετή καθυστέρηση είτε η αστυνομία αδυνατούσε να εξηγήσει επαρκώς τις αποφάσεις αρμοδίων φορέων, όπως παρατίθεται αυτούσιο σε Βλάχου Β., 2021, όπ.π., σ.141 και βλ. παρ/λα την εκεί αναφερόμενη πηγή.

¹⁴¹ Βλ. Klip A., editorial, “On Victim’s Rights and it’s Impact on the Rights of the Accused, 2015, όπ.π., σ. 188.

¹⁴² Βλ. και Klip A., editorial, “On Victim’s Rights and it’s Impact on the Rights of the Accused, 2015, όπ.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Η περίπτωση της Ελλάδας. Υπάρχει θυματολογικό κίνημα στην Ελλάδα; Η διαμόρφωση της θέσης του θύματος υπό την επιρροή των εξελίξεων σε διεθνές επίπεδο

5.1. Θεωρητική προσέγγιση ως προς την ύπαρξη θυματολογικού κινήματος στην Ελλάδα

Στις ανωτέρω ενότητες κάναμε, αρχικά, μια επισκόπηση των βασικών αποτελεσμάτων της επιρροής του θυματολογικού κινήματος, όπως αυτό εμφανίστηκε σιγά σιγά ήδη από τη δεκαετία του 1960 στις ΗΠΑ και τη Μ. Βρετανία -περιοχές όπου εφαρμόζεται το αγγλοσαξονικό δίκαιο και συνακόλουθα παρουσιάστηκαν διαφορετικής φύσεως ρυθμίσεις συγκριτικά με την Ευρώπη εν συνόλω παρά τους κοινούς κατά βάση άξονες στους οποίους κινήθηκε το θυματολογικό κίνημα- και όπως φυσικά εξελίχθηκε και αναπτύχθηκε εκεί η επιρροή του εν θέματι κινήματος τις επόμενες δεκαετίες. Η βάση του κινήματος σε αυτές τις περιοχές ήταν οι αντιδράσεις των πολιτών και η συσπείρωσή τους με αφορμή τη διάπραξη ειδεχθών εγκλημάτων, καθώς και η επιρροή που άσκησαν έτερα κοινωνικά κινήματα που είχαν ήδη εμφανιστεί. Οι υιοθετούμενες αλλαγές κινήθηκαν κατά βάση σε νομοθετικό επίπεδο (ΗΠΑ) και στο επίπεδο της βελτίωσης της παρεχόμενης υποστήριξης προς τα θύματα (Μ. Βρετανία) στο πλαίσιο της ενίσχυσης της θέσης του θύματος καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Ιδιαίτερη έμφαση στη Μ. Βρετανία και στην Ευρώπη ευρύτερα δόθηκε και στην αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων.

Στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ηπείρου και του ειρηνευτικού – ενωτικού της χαρακτήρα το θυματολογικό κίνημα εκφράστηκε υπό το πρίσμα της ανάγκης για ομοιομορφία και διευκόλυνση των μετακινήσεων των πολιτών μεταξύ των κρατών μελών σε ένα πλαίσιο ελευθερίας, εμπιστοσύνης και ασφάλειας¹⁴³. Παράλληλα, αναδείχθηκε έντονα η ανάγκη για την κατοχύρωση της αποζημίωσης των θυμάτων είτε από το κράτος είτε από τον ίδιο τον δράστη και η συνακόλουθη ανάγκη για ενδυνάμωση του ενεργού ρόλου του θύματος στην ποινική διαδικασία η οποία, μάλιστα, θα συνέβαλε στην επίτευξη του καλύτερου αποτελέσματος για το ίδιο αναφορικά με το ζήτημα της αποζημίωσης¹⁴⁴. Στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της θέσης του θύματος κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας αναδείχθηκε η ανάγκη επαρκούς και κατάλληλης ενημέρωσης και υποστήριξης του θύματος από τους αρμόδιους φορείς (αστυνομία, δικαστικοί λειτουργοί, κοινωνικές υπηρεσίες¹⁴⁵),

¹⁴³ Βλ. για περισσότερα Χιόνη - Χότουμαν Χ., «Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία», όπ.,π., σ. 38-41.

¹⁴⁴ Επισημαίνεται ότι η επιθυμία των ίδιων των θυμάτων για ενεργή και διαρκή συμμετοχή κατά την ποινική διαδικασία, ήτοι μετά από την κατάθεση στον κατηγορο, διαφέρει ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη και επηρεάζεται από τις εκάστοτε συνθήκες. Βλ. Βλάχου Β., 2021, όπ.π., σ. 132.

¹⁴⁵ Βλ. Βλάχου Β., 2021, όπ.π., σ. 126-133.

αλλά και η αποφυγή δευτερογενούς θυματοποίησης των θυμάτων και ελήφθησαν οι σχετικές νομοθετικές κατά βάση πρωτοβουλίες.

Στο πλαίσιο όλων αυτών των εξελίξεων το στίγμα της Ελλάδας υπήρξε θαμπό. Η θυματοκεντρική δράση στον ελλαδικό χώρο ξεκίνησε κατά βάση λόγω της ιδιότητας της χώρας μας ως κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το σύστημα ενσωμάτωσης των ενωσιακών Οδηγιών, που επιφυλάσσει χρηματικές κυρώσεις και καταδίκες σε περίπτωση μη εμπρόθεσμης ενσωμάτωσης, μαζί με την έλλειψη πρωτογενούς ενδιαφέροντος για το ζήτημα των θυμάτων οδήγησαν τη χώρα μας στην οριακή, αν μη τι άλλο, καθυστερημένη χρονικά - σε σχέση με τις προθεσμίες που είχαν τεθεί από την Ένωση- ενσωμάτωση των βασικών Οδηγιών υπέρ των θυμάτων. Ειδικότερα, αναφέρομαι στην Οδηγία 2004/80/ΕΕ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων και στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας.

Σε ιδεολογικό επίπεδο το βασικό πρόβλημα για πολλά χρόνια -ίσως μέχρι και σήμερα- ήταν ότι δεν είχε καλλιεργηθεί η νοοτροπία του ενδιαφέροντος για τη θέση και τις ανάγκες του θύματος κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Μπορεί όμως να υποστηριχθεί ότι το θυματολογικό κίνημα με τη μορφή που πρωτοεμφανίστηκε στις ΗΠΑ και τη Μ. Βρετανία προσιδιάζει με την εκκίνηση του Κινήματος “Me too” εντός της Ελλάδας, τον Δεκέμβριο του 2020. Το κίνημα “Me too” αφορά στη δημοσιοποίηση υποθέσεων σεξουαλικής κακοποίησης με θύματα γυναίκες και άντρες¹⁴⁶. Η αρχή των δημοσιοποιήσεων έγινε με την υπόθεση της αθλήτριας Σοφίας Μπεκατώρου, η οποία είχε δεχτεί κακοποίηση πριν αρκετά χρόνια από μέλος της Ελληνικής Ιστιοπλοϊκής Ομοσπονδίας. Η πρωτοβουλία και το θάρρος της αθλήτριας δέχτηκαν την επιδοκιμασία τόσο του κόσμου όσο και της κυβέρνησης. Το πιο σημαντικό είναι, όμως, ότι ενθάρρυνε και άλλα θύματα τόσο από τον αθλητικό όσο και από τον καλλιτεχνικό χώρο να μιλήσουν δημόσια για τις δικές τους εμπειρίες κακοποίησης και να καταγγείλουν τους δράστες με αποτέλεσμα πολλές υποθέσεις να φτάσουν στη δικαιοσύνη. Επιπλέον, τα τελευταία δύο χρόνια παρατηρείται, μέσω του πλήθους των καταγγελλόμενων περιστατικών που βλέπουν το φως της δημοσιότητας ότι υπάρχει πληθώρα περιστατικών βίας και ειδεχθών εγκλημάτων. Συστηματικά, πλέον, κοινοποιούνται περιστατικά έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, ενώ πολλές υποθέσεις αφορούν στην άσκηση βίας και την κακοποίηση ανηλίκων. Παράλληλα, δε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι πάντα υπάρχει και ο «σκοτεινός αριθμός» της εγκληματικότητας¹⁴⁷.

Παρατηρώντας το κλίμα που επικρατεί, το είδος των εγκλημάτων και την έντονη αντίδραση, με τη μορφή της συσσωρευμένης οργής της κοινής γνώμης, που ζητάει αυστηρές ποινές έως και επαναφορά της θανατικής ποινής, θα μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε αρκετά από τα χαρακτηριστικά της περιόδου εκκίνησης και ανάπτυξης του θυματολογικού κινήματος στις ΗΠΑ. Είναι προφανές ότι υπάρχει μια μεγάλη χρονική απόσταση από τότε, αλλά τα γεγονότα είναι χαρακτηριστικά σε όποια περιοχή και σε όποιο χρονικό διάστημα κι

¹⁴⁶ Το κίνημα “Me too” ξεκίνησε στις ΗΠΑ το 2006 από την Αμερικανή ακτιβίστρια Tarana Burke κορυφώθηκε το 2017 με το ξέσπασμα του σκανδάλου Harvey Weinstein.

¹⁴⁷ Βλ. <https://www.kathimerini.gr/society/561718282/egklimatikotita-i-exarsis-tis-vias-kai-o-fakos-ton-social-media-treis-eidikoi-miloy-n-sto-kathimerini-gr/>

αν εκδηλώνονται. Στη συνέχεια θα δούμε τις πιο χαρακτηριστικές εξελίξεις αναφορικά με το πλαίσιο προστασίας των θυμάτων με βάση τις επιρροές που δέχθηκε η Ελλάδα από τις διεθνείς εξελίξεις.

5.2 Οι βασικές εξελίξεις στον ελλαδικό χώρο υπό την επιρροή των διεθνών εξελίξεων

5.2.1 Η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2004/80/ΕΕ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων

Η Ελλάδα ερχόμενη αντιμέτωπη με τις υποχρεώσεις της ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταδικάστηκε από το ΔΕΕ τον Ιούλιο του 2007 για παράλειψη ενσωμάτωσης της Οδηγίας 2004/80/ΕΕ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων¹⁴⁸. Εν τέλει, η ενσωμάτωση έγινε με το νόμο 3811/2009, όπως τροποποιήθηκε¹⁴⁹ και ισχύει σήμερα, και έτσι ιδρύθηκε στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων η «Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης». Η Αρχή αποφαινεται σύμφωνα με το άρθρο 3 για αιτήματα αποζημίωσης θυμάτων εγκλημάτων βίας από πρόθεση ή των εγκλημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 323 (εμπόριο δούλων), 323^A (εμπορία ανθρώπων trafficking), 323B (διενέργεια ταξιδιών με σκοπό από τους μετέχοντες σε αυτά την τέλεση συνουσίας ή άλλων ασελγών πράξεων σε βάρος ανηλίκου (σεξουαλικός τουρισμός), 336 (βιασμός σε βάρος ανηλίκου), 339 παρ. 1 και 4 (αποπλάνηση παιδιών), 342 παρ. 1 και 2 (κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια), 348 Α (πορνογραφία ανηλίκων), 348B (προσέλκυση παιδιών για γενετήσιους λόγους), 348Γ (πορνογραφικές παραστάσεις ανηλίκων), 349 (μαστροπεία), 351 (σωματεμπορία) και 351 Α (ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής) του Ποινικού Κώδικα.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3 του παρόντος δικαιούνται αποζημίωσης τα θύματα εγκλημάτων βίας από πρόθεση που έχουν τελεστεί στην ημεδαπή, τα οποία έχουν την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή τους στην Ελλάδα ή στο έδαφος άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή και τρίτου κράτους στις περιπτώσεις του άρθρου 323 Α ΠΚ.

Η αποζημίωση που δικαιούνται τα θύματα κατόπιν αιτήσεώς τους από το Ελληνικό Δημόσιο είναι εύλογη και προσήκουσα και περιλαμβάνει τα κατά το άρθρο 8 του νόμου αναφερόμενα έξοδα όπως ιατρικά έξοδα και νοσήλια και άλλες δαπάνες μη συμπεριλαμβανομένης της ηθικής βλάβης.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του νόμου αξίωση αποζημίωσης για το θύμα γεννάται στις εξής περιπτώσεις: α) όταν ο δράστης του εγκλήματος δεν διαθέτει τους απαιτούμενους προς τούτο πόρους, από την έκδοση αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης, β) στην περίπτωση που δεν μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητα του δράστη από τη θέση της δικογραφίας στο αρχείο αγνώστων δραστών και γ) στην περίπτωση που ο δράστης δεν μπορεί να διωχθεί

¹⁴⁸ Βλ. Χιόνη - Χότουμαν Χ., «Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία», όπ.,π., σ.59.

¹⁴⁹ Η τελευταία τροποποίηση έγινε με τον νόμο 4689/2020.

ποινικά ή να του επιβληθεί ποινή, από τη θέση της δικογραφίας στο αρχείο με πράξη του αρμοδίου εισαγγελέα ή από την έκδοση αμετάκλητου απαλλακτικού βουλεύματος ή από την έκδοση αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης ή από την με οποιονδήποτε άλλο τρόπο οριστική περάτωση της υπόθεσης.

Για την κατάθεση της αίτησης του θύματος τίθεται ως αποκλειστική προθεσμία το ένα έτος από το χρόνο γένεσης της αξίωσης και απαιτείται η προσκόμιση αποδεικτικού κατάθεσης παραβόλου, το οποίο σύμφωνα με το άρθρο 13 του παρόντος ορίζεται σε πενήντα (50) ευρώ. Αξίζει να επισημανθεί ότι το ύψος των ποσών της αποζημίωσης για την ψυχική και ψυχολογική υποστήριξη του θύματος καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Οικονομικών και Υγείας, ενώ το είδος των δαπανών αλλαγής περιβάλλοντος που καλύπτονται και το ύψος αυτών καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Οικονομικών.

Επίσης, είναι σημαντικό ότι αναφορικά με την ενημέρωση για τη δυνατότητα πρόσβασης στην Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης οι ανακριτικές, προανακριτικές και εισαγγελικές αρχές της χώρας υποχρεούνται με σαφήνεια να ενημερώνουν τα θύματα εγκλημάτων βίας από πρόθεση σχετικά με το ενδεχόμενο δικαίωμα τους για υποβολή αίτησης αποζημίωσης και για τον τρόπο άσκησής του και για το λόγο αυτό συντάσσεται και έκθεση σύμφωνα με τους όρους των άρθρων 148 έως 153 του Κ.Πολ.Δ.

Σύμφωνα με πληροφορίες από τη γραμματεία της Αρχής κάθε έτος κατατίθεται ένα μικρός αριθμός αιτήσεων, πιθανότατα λόγω ελλιπούς ενημέρωσης. Από τα στοιχεία που τηρούνται στην υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης προκύπτει ότι στην Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης, από τη θέση σε ισχύ του παρόντος νόμου (ν. 3811/2009), έχουν κατατεθεί συνολικά τριάντα τρεις (43) αιτήσεις.

Από αυτές έχουν γίνει δεκτές και έχει δοθεί αποζημίωση σε τέσσερις (4) περιπτώσεις, εκ των οποίων στις τρεις (3) έχει ασκηθεί προσφυγή από τον Υπουργό Οικονομικών σύμφωνα με το άρθρο 12 του παρόντος νόμου που προβλέπει ότι κατά της απόφασης της Ελληνικής Αρχής Αποζημίωσης επιτρέπεται η άσκηση προσφυγής στον αιτούντα και στο Ελληνικό Δημόσιο ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου εντός προθεσμίας τεσσάρων (4) μηνών.

Όσον αφορά στις υπόλοιπες 39 αιτήσεις αυτές απορρίφθηκαν, διότι είτε δεν γεννάτο αξίωση για αποζημίωση από την Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης Θυμάτων Εγκληματικών Πράξεων, είτε δεν είχαν προσκομίσει το απαιτούμενο παράβολο.

Τέλος, από τις σαράντα τρεις (43) αιτήσεις που κατατέθηκαν στην Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης οι είκοσι δύο (22) είναι αιτήσεις θυμάτων με ελληνική υπηκοότητα και οι είκοσι μία (21) είναι αιτήσεις θυμάτων με αλλοδαπή υπηκοότητα.

Παράλληλα, με βάση το νόμο, το θύμα, αφού πρώτα πρέπει να αναζητήσει την αποζημίωση μέσω του δράστη ή κάποιας ιδιωτικής ασφάλισης, υποχρεούται να αναμένει την ολοκλήρωση των χρονοβόρων δικαστικών διαδικασιών για την έκδοση τελεσίδικων

αποφάσεων και ως εκ τούτου καταθέτει πρόωρα την αίτηση αποζημίωσης, χωρίς να γεννάται αξίωση, με αποτέλεσμα την απόρριψή της από την Αρχή Αποζημίωσης.

Κατά τα ανωτέρω, λοιπόν, κρίνεται απαραίτητη η εκπαίδευση / ευαισθητοποίηση των υπηρετούντων υπηρεσίες πρώτης επαφής με το θύμα (αστυνομία, ανακριτικές, εισαγγελικές αρχές), ώστε να ενημερώνουν¹⁵⁰ έγκαιρα και κατάλληλα το θύμα, καθώς και η αναθεώρηση του περιοριστικού νομικού πλαισίου, ώστε να καθίσταται πιο εύκολος ο δρόμος προς την χρηματική ικανοποίηση του θύματος. Το τελευταίο θα μπορούσε να επιτευχθεί για παράδειγμα, κατά την άποψη της γράφουσας, με την κατάθεση της αίτησης προς την Αρχή σε ένα προγενέστερο στάδιο (π.χ. παράλληλα με την έναρξη της ποινικής διαδικασίας), ώστε να μην ξεχαστεί η ενέργεια αναμένοντας την ολοκλήρωση των ποινικών διαδικασιών και με τη θέσπιση κάποιων ανώτατων, τουλάχιστον, ορίων ως προς την καταβληθείσα αποζημίωση με ταυτόχρονη θέσπιση περιορισμών του δικαιώματος προσφυγής κατά της απόφασης της Ελληνικής Αρχής.

5.2.2. Η ενσωμάτωση και υλοποίηση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας

Η επόμενη θεμελιώδης Οδηγία την οποία ενσωμάτωσε η χώρας μας με το νόμο 4478/2017 -πάλι με καθυστέρηση και συγκεκριμένα λίγο πριν εκπνεύσει η προθεσμία εναρμόνισης, δηλαδή το Νοέμβριο του 2017¹⁵¹ στην εθνική έννομη τάξη είναι η Οδηγία 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας. Με την ενσωμάτωση αυτής της Οδηγίας σκοπός ήταν να βελτιωθεί η θέση του θύματος σε όλα τα στάδια της ποινικής δίκης. Οι σκοποί γενικότερα, καθώς και οι βασικές ρυθμίσεις της Οδηγίας αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σκοπός εδώ είναι δούμε το κατά πόσο έχουν υιοθετηθεί σε πρακτικό επίπεδο οι προβλέψεις του νόμου, αν έχει βελτιωθεί ουσιαστικά η θέση του θύματος και τι θα μπορούσε να γίνει περαιτέρω στο πλαίσιο των κατευθυντήριων γραμμών της Οδηγίας και του ελληνικού νόμου ενσωμάτωσης.

Κατά κύριο λόγο ο ελληνικός νόμος ακολουθεί τη δομή της Οδηγίας. Δίνεται ο πρώτος ορισμός για το θύμα¹⁵² και μάλιστα με διευρυμένο περιεχόμενο στην ελληνική έννομη τάξη και αποτυπώνεται η οριζόντια ισχύς των προβλεπόμενων δικαιωμάτων

¹⁵⁰ Αξίζει να επισημανθεί ότι με την υπ' αριθμ. 4 του 2013 εγκύκλιο του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου κ. Ιωάννη Τέντε είχε επισημανθεί η ανάγκη υπόμνησης της υποχρέωσης ενημέρωσης των θυμάτων, αναφέροντας ότι είναι σημαντικό καταβάλλεται η απαραίτητη μέριμνα από τα αρμόδια όργανα.

¹⁵¹ Βλ. Αρτινοπούλου Β., «Η προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο - Νομοθεσία και πολιτικές», όπ.π., σ. 129.

¹⁵² Ως «θύμα» νοείται:

αα) το φυσικό πρόσωπο, το οποίο υπέστη ζημία, συμπεριλαμβανομένης της βλάβης του σώματος ή της υγείας ή της τιμής ή της ηθικής βλάβης ή της οικονομικής ζημίας, ή της στέρησης της ελευθερίας του, η οποία προκλήθηκε αμέσως από αξιόποινη πράξη,

ανεξαρτήτως καταγωγής ή άλλων προσωπικών χαρακτηριστικών, ενώ γίνεται ιδιαίτερη μνεία στις ευάλωτες κατηγορίες θυμάτων. Προβλέπονται, μάλιστα, τα δικαιώματα που δίνει και η Οδηγία στα θύματα αναφορικά με την παροχή ενημέρωσης και πληροφοριών, την παροχή υποστήριξης από τους αρμόδιους φορείς, την σύσταση εκπαίδευσης των επαγγελματιών του πεδίου, τη συμμετοχή των θυμάτων στην ποινική διαδικασία και την προστασία των θυμάτων με ειδικές ανάγκες¹⁵³.

Είναι γεγονός ότι η ενσωμάτωση της Οδηγίας νομοτεχνικά ήταν αρκετά άρτια είτε μέσω της θέσπισης νέων άρθρων είτε μέσω της τροποποίησης άρθρων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Παράλληλα, σε πρακτικό επίπεδο έχουν ληφθεί μέχρι σήμερα αρκετές πρωτοβουλίες με την αναβάθμιση, μάλιστα, και του ρόλου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, όπως απαιτείται από το άρθρο 73 του νόμου 4478/2017¹⁵⁴ και άλλων υπηρεσιών και κρατικών φορέων. Σε συνέχεια θα αναφέρω ενδεικτικά ορισμένες πολιτικές που υιοθετήθηκαν πρόσφατα και ανταποκρίνονται στη βελτίωση της πρακτικής εφαρμογής της εν θέματι Οδηγίας.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η εκκίνηση της λειτουργίας του Λειτουργία «Σπιτιού του Παιδιού» της Αθήνας τον Δεκέμβριο του 2021. Αντιμετωπίστηκαν οι πρακτικές δυσχέρειες

ββ) οι οικείοι, πρόσωπου, ο θάνατος του οποίου προκλήθηκε αμέσως από αξιόποινη πράξη και οι οποίοι έχουν αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης, σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα ή τελούσαν σε άμεση υλική αλληλεξάρτηση με αυτό.

β) Ως «οικείοι» νοούνται οι σύζυγοι, το πρόσωπο που συνοικεί με το θύμα σε στενή σταθερή και συνεχή σχέση ετερόφυλης ή ομόφυλης δέσμευσης, οι μνηστευμένοι, οι συγγενείς εξ αίματος και εξ αγχιστείας σε ευθεία γραμμή, οι θετοί γονείς και τα θετά τέκνα, οι αδελφοί και οι σύζυγοι και οι μνηστήρες των αδελφών και τα εξαρτώμενα από το θύμα πρόσωπα, πέραν των συντηρούμενων τέκνων του.

¹⁵³ Για μια πιο λεπτομερή επισκόπηση της ενσωμάτωσης της Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο βλ. Αρτινοπούλου Β., «Η προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο - Νομοθεσία και πολιτικές», όπ.π, σ. 129 επ. και Πανάγου Ι. Κ., «Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος», όπ.π, σ.95 επ. και Χιόνη - Χότουμαν Χ., «Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία», όπ.,π., σ. 176 επ.

¹⁵⁴ Άρθρο 73 του ν. 4478/2017:

«Το Τμήμα Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ορίζεται ως αρμόδια υπηρεσία συλλογής στοιχείων (εκθέσεων) για την παρακολούθηση της εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος που αφορούν στα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας. Ιδίως μεριμνά για την ομαλή συνεργασία των υπηρεσιών υποστήριξης και φροντίδας θυμάτων, την κατάρτιση ενημερωτικού υλικού για τα δικαιώματα των θυμάτων, την εισήγηση πρωτοβουλιών προς τις αρμόδιες υπηρεσίες για την εκπαίδευση και κατάρτιση των εμπλεκόμενων επαγγελματιών του άρθρου 70 του παρόντος, καθώς και την ανάληψη δράσεων με συναρμόδιες υπηρεσίες στο πλαίσιο του άρθρου 71 του παρόντος.»

Άρθρο 70 του ν. 4478/2017:

«1. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών, το Υπουργείο Υγείας και το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, το Ινστιτούτο Επιμόρφωσης του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και την Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών, εξασφαλίζει την ειδική επιμόρφωση των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών, των παιδοψυχολόγων, παιδοψυχιάτρων, ψυχολόγων, ψυχιάτρων και κοινωνικών λειτουργών που στελεχώνουν τα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανήλικων Θυμάτων ή διορίζονται ως πραγματογνώμονες για τους σκοπούς του άρθρου 226Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, των επιμελητών ανηλικών και των επιμελητών κοινωνικής αρωγής, των υπαλλήλων που εργάζονται σε υπηρεσίες υποστήριξης και φροντίδας θυμάτων και αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των γενικών και ειδικών ανακριτικών και προανακριτικών υπαλλήλων, σε θέματα που αφορούν την προστασία των θυμάτων και τις αρχές που περιέχονται στον παρόντα νόμο. 2. Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι ενισχύουν την εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση των μελών τους σχετικά με τις αρχές της προστασίας των θυμάτων που περιέχονται στον παρόντα νόμο. 3. Στα προγράμματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των προηγούμενων παραγράφων δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα θύματα που χρήζουν ειδικής προστασίας.»

και τέθηκε για πρώτη φορά σε λειτουργία το Αυτοτελές Γραφείο Προστασίας Ανήλικων Θυμάτων (θεσμός «Σπίτια του Παιδιού») της Αθήνας, ένας ειδικά διαμορφωμένος χώρος στον οποίο λαμβάνει χώρα παρουσία ειδικά εκπαιδευμένου ψυχολόγου ή παιδοψυχιάτρου η εξέταση ως μάρτυρα του ανήλικου θύματος σε ιδιαιτέρως ειδηχθή εγκλήματα όπως τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας αξιοπρέπειας, ώστε να αποφεύγεται η δευτερογενής θυματοποίηση κατά την ποινική διαδικασία. Επίσης, υπεγράφη Μνημόνιο Συνεργασίας των Υπουργείων Δικαιοσύνης και Υγείας για την περαιτέρω ενίσχυση και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων εγκληματικών πράξεων.

Παράλληλα, στην κατεύθυνση της παροχής εκπαίδευσης και κατάρτισης των φορέων της αρμοδιότητάς του το Υπουργείο Δικαιοσύνης σε συνεργασία με την Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών υλοποίησαν εντός του 2022 διεπιστημονικά σεμινάρια για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, όπως για παράδειγμα «Τα δικαιώματα των θυμάτων εγκληματικών πράξεων (ιδίως στα εγκλήματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, ενδοοικογενειακής βίας και κατά της γενετήσιας ελευθερίας)» και «Η ενδοοικογενειακή βία – Αστική και ποινική διάσταση». Στο ίδιο πλαίσιο το Υπουργείο Δικαιοσύνης και ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών συνδιοργανώνουν σεμινάρια για την περαιτέρω κατάρτιση και ευαισθητοποίηση των δικηγόρων και των νέων νομικών με βασικούς άξονες τα δικαιώματα των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, όπως τα παιδιά, ως θύματα εγκληματικών πράξεων.

Επιπρόσθετα, το Μάιο του τρέχοντος έτους παρουσιάστηκε από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων το «Οριζόντιο Εργαλείο Εκτίμησης Κινδύνου Ενδοοικογενειακής/Εμφυλης Βίας στην Ελλάδα». Το Εργαλείο Εκτίμησης Κινδύνου έχει τη μορφή ερωτηματολογίου και βοηθά τους επαγγελματίες των υπηρεσιών πρώτης υποδοχής περιστατικών βίας (όπως τα Συμβουλευτικά Κέντρα για Γυναίκες θύματα βίας, η αστυνομία, οι εισαγγελίες, τα νοσοκομεία, η ιατροδικαστική υπηρεσία και οι κοινωνικές υπηρεσίες) να αξιολογήσουν τον βαθμό κινδύνου που διατρέχουν τα θύματα και να προβούν στη διαχείριση των περιστατικών, λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα. Το εργαλείο βρίσκεται σε στάδιο πιλοτικής εφαρμογής. Οι επαγγελματίες θα εκπαιδευτούν στη χρήση του, ενώ έχει ήδη πραγματοποιηθεί εκπαίδευση εκπροσώπων των υπηρεσιών που θα συμμετάσχουν στην πιλοτική εφαρμογή στο Ηνωμένο Βασίλειο, με τη συνδρομή της Βρετανικής Πρεσβείας¹⁵⁵.

Τέλος, σε διαδικασία υλοποίησης είναι μια πολύ σημαντική πρωτοβουλία στο πεδίο της αναβάθμισης του τρόπου ενημέρωσης των θυμάτων και της πρόσβασής τους στην πληροφορία. Πιο συγκεκριμένα, το Νοέμβριο του 2021 πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα συνάντηση των εταίρων του προγράμματος Infonictims III με εκπροσώπους της ελληνικής κυβέρνησης. Μέσω του Infonictims III, οργανώσεις-εταίροι σε 9 διαφορετικές χώρες της ΕΕ αναπτύσσουν εργαλεία πληροφόρησης για τα θύματα εγκληματικών πράξεων που είναι ευανάγνωστα, ενώ περιλαμβάνουν τις βασικές πτυχές που κάθε άτομο πρέπει να γνωρίζει, όταν πέφτει θύμα εγκληματικότητας, όπως τα δικαιώματα που παρέχονται σε θύματα και

¹⁵⁵<https://socialpolicy.gr/2022/05/%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%AF%CE%BC%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%B4%CF%8D%CE%BD%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%BD%CE%B4%CE%BF%CE%BF%CE%B9%CE%BA.html>

τους τρόπους άσκησής τους. Τα εργαλεία πληροφόρησης περιλαμβάνουν έναν ιστότοπο, μια εφαρμογή για κινητά και ένα φυλλάδιο, που κυκλοφόρησε το 2022¹⁵⁶.

5.3 Νομοθετικές πρωτοβουλίες με θυματοκεντρικό χαρακτήρα

Το θύμα και η θέση τους στην ποινική διαδικασία αποτέλεσε και άξονα της νομοθετικής πρωτοβουλίας σε εθνικό επίπεδο πέρα από το φάσμα της επιρροής των Ενωσιακών Οδηγιών. Ακολουθεί μια σύντομη επισκόπηση των σχετικών αλλαγών.

Ειδικότερα, με την ψήφιση του νόμου 3500/2006¹⁵⁷ θεσμοθετήθηκε το πλαίσιο προστασίας για την ενδοοικογενειακή βία. Ο νόμος αυτός σήμερα καθίσταται πιο επίκαιρος από ποτέ, αφού παρατηρείται έξαρση των σχετικών περιστατικών. Με το άρθρο 11 αυτού του νόμου εισήχθη, μάλιστα, στην ελληνική έννομη τάξη ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης για πλημμελήματα της ενδοοικογενειακής βίας.¹⁵⁸ Είναι ένας θεσμός που κατατάσσεται στα μέσα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και αναφορικά με το θύμα συμβάλλει στην αποφυγή της δευτερογενούς θυματοποίησής του, ενώ παράλληλα, μπορεί να βοηθήσει στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και του αισθήματος κάθαρσης του θύματος.

¹⁵⁶ Η εκδήλωση συνδιοργανώθηκε από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Δημοσίου Δικαίου (EPLO) και την Πορτογαλική Ένωση για την Υποστήριξη Θυμάτων (APAV), με τη συμμετοχή του Ινστιτούτου Προηγμένων Σπουδών του Βίλνιους, του Ιρλανδικού Συμβουλίου Πολιτικών Ελευθεριών, France Victimes, Association Onlus Libra, Weisser Ring Germany, BilyKruh Bezpeci, Subvenia Victima και Victim Support Europe. Βλ. το σχετικό δελτίο τύπου <https://www1.eplo.int/newsitem/1379/infovictims-iii-project-partners'-meeting-in-athens>

¹⁵⁷ Η πιο πρόσφατη τροποποίηση έγινε με το νόμο 4610/2019.

¹⁵⁸ Άρθρο 11:

1. Στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας ο αρμόδιος για την άσκηση ποινικής δίωξης εισαγγελέας διερευνά τη δυνατότητα διαμεσολάβησης κατά τη Διαδικασία των επόμενων άρθρων.

2. Προϋπόθεση για την έναρξη της Διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης είναι η υποβολή ανεπιφύλακτης δήλωσης εκ μέρους του προσώπου στο οποίο αποδίδεται η τέλεση του εγκλήματος, ότι είναι πρόθυμο σωρευτικά:

α) να υποσχεθεί ότι δεν θα τελέσει στο μέλλον οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας (λόγος τιμής) και ότι, σε περίπτωση συνοίκησης, δέχεται να μείνει εκτός οικογενειακής κατοικίας για εύλογο χρονικό διάστημα, εάν το προτείνει το θύμα. Για την υπόσχεση αυτή συντάσσεται έκθεση κατά τα άρθρα 148 επ. του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

β) να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό - θεραπευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα, σε όποιον τόπο και για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται τούτο αναγκαίο από τους αρμόδιους θεραπευτές. Ο υπεύθυνος του προγράμματος πιστοποιεί την ολοκλήρωση της παρακολούθησής του. Το σχετικό πιστοποιητικό επισυνάπτεται στο φάκελο της δικογραφίας. Αναφέρονται δε σε αυτό, αναλυτικά, το αντικείμενο του συμβουλευτικού - θεραπευτικού προγράμματος και ο αριθμός των συνεδριών που παρακολούθησε ο ενδιαφερόμενος. Σε περίπτωση μη ολοκλήρωσης της παρακολούθησης του προγράμματος εφαρμόζεται η παράγραφος 3 του άρθρου 13.

γ) να άρει ή να αποκαταστήσει, εφόσον είναι δυνατόν, αμέσως τις συνέπειες που προκλήθηκαν από την πράξη και να καταβάλει εύλογη Χρηματική ικανοποίηση στον παθόντα.

3. Αν το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας είναι ανήλικος, η ποινική διαμεσολάβηση ενεργείται υπέρ αυτού και από κοινού από τον κατά τόπον αρμόδιο εισαγγελέα ανηλίκων και τον ασκούντα την επιμέλεια, εφόσον αυτός δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον φερόμενο ως δράστη του εγκλήματος. Αν δεν υπάρξει ομοφωνία, η διαμεσολάβηση δεν είναι δυνατή. Ο ανήλικος που έχει συμπληρώσει το δέκατο τέταρτο έτος της ηλικίας του μπορεί, εφόσον το επιθυμεί, να παρίσταται κατ' αυτήν και να ακούγεται. Τα πρόσωπα του πρώτου εδαφίου αντιπροσωπεύουν τον ανήλικο στη Διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης και για τις αστικές αξιώσεις.

4. Οι σχετικές με την ποινική διαμεσολάβηση διατάξεις του παρόντος νόμου δεν εφαρμόζονται, αν ο φερόμενος ως δράστης της πράξεως ενδοοικογενειακής βίας είναι επίτροπος, δικαστικός συμπαραστάτης ή ανάδοχος γονέας του ανηλίκου.

5. Αν την πράξη ενδοοικογενειακής βίας σε βαθμό πλημμελήματος φέρεται να έχει τελέσει ανήλικος, εφαρμόζεται το άρθρο 45Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.»

Παράλληλα, στο πλαίσιο της ανάγκης αναδιαμόρφωσης του πλαισίου για την ενδοοικογενειακή βία συνολικά, το Υπουργείο Δικαιοσύνης προχώρησε για τον σκοπό αυτό Σύσταση και συγκρότηση ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής¹⁵⁹.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 3625/2007 με τον οποίο εισήχθη ρύθμιση στο ελληνικό δίκαιο αναφορικά με το επιτρεπτό της δημοσιοποίησης ποινικών δώξεων και καταδικών. Η εν λόγω ρύθμιση προσιδιάζει στην ανάλογη πρόβλεψη που ισχύει στις ΗΠΑ¹⁶⁰, ωστόσο έχει πιο διευρυμένο χαρακτήρα. Ο τρόπος, επίσης, με τον οποίο οδηγήθηκε η ελληνική πολιτεία σε αυτή τη νομοθετική προσθήκη ταιριάζει με το αντίστοιχο υπόβαθρο στις ΗΠΑ, καθώς αφορμή αποτέλεσε ένα περιστατικό βιασμού μιας ανήλικης από έναν υπότροπο δράστη¹⁶¹. Η δημοσιοποίηση γίνεται μόνο με εισαγγελική διάταξη, η οποία πρέπει να είναι ειδική και αιτιολογημένη και να προσδιορίζει τον τρόπο δημοσιοποίησης και την χρονική διάρκεια¹⁶².

Στο ίδιο πνεύμα και σε εναρμόνιση με το άρθρο 5 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης (Σύμβαση Lanzarote) η οποία έχει κυρωθεί από τη χώρα μας με τον ν. 3727/2008, ψηφίστηκε ο νόμος 4995/2022. Σύμφωνα με αυτό τον νόμο θεσμοθετήθηκε ειδικό σκέλος στο Ποινικό Μητρώο το οποίο θα περιλαμβάνει τις εκκρεμείς ποινικές διώξεις για αδικήματα κατά της ανηλικότητας που προσβάλλουν έννομα αγαθά, όπως η γενετήσια ελευθερία, η προσωπική ελευθερία, η ζωή και η σωματική ακεραιότητα¹⁶³. Έτσι, δημιουργείται μία βάση δεδομένων, η οποία παρέχει περαιτέρω εγγυήσεις προστασίας της ανηλικότητας, σε δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς που το αντικείμενό τους άπτεται της προστασίας, φροντίδας, περίθαλψης και εκπαίδευσης των ανηλίκων.

Στο πεδίο των πιο πρόσφατων νομοθετικών τροποποιήσεων είναι δέον να επισημανθεί ότι αρχικά με το νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ν. 4620/2019) και συγκεκριμένα με το άρθρο 70 ο παθών αντί για πολιτικώς ενάγων παρίσταται ως υποστηρίζων την κατηγορία και λαμβάνει θέση διαδίκου στην ποινική δίκη¹⁶⁴. Έτσι, επιτυγχάνεται, αν μη τι άλλο, σε συμβολικό επίπεδο μια εξισορρόπηση της θέσης του κατηγορουμένου με το θύμα, αφού είναι και οι δύο διάδικοι – υποκείμενα της δίκης¹⁶⁵, ενώ παράλληλα η συμμετοχή του παθόντος στην ποινική διαδικασία αποδεσμεύεται από την

¹⁵⁹Βλ. <https://diavgeia.gov.gr/doc/%CE%A8%CE%9F4%CE%99%CE%A9%CE%96%CE%A9%CE%96?inline=true>

¹⁶⁰ Βλ. ανωτέρω registration laws and community notification laws.

¹⁶¹ Βλ. Πανάγος Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», 2013, ό.π., σ. 127.

¹⁶² Ο νόμος 4139/2013 τροποποίησε το νόμο 2472/1997 για την «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων», όπου ορίστηκαν οι αναγκαίες λεπτομέρειες. Στη συνέχεια, με την η αντικατάσταση του νομοθετικού πλαισίου που ρυθμίζει τη συγκρότηση και λειτουργία της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, με το νόμο 4624/2019 η εν λόγω ρύθμιση συνέχισε να βρίσκεται σε ισχύ. Επίσης, βλ. και την υπ' αριθμ. 4/2016 σχετική εγκύκλιο του Εισαγγελέα κ. Γεώργιου Μπόμπολη.

¹⁶³ Βλ. Αιτιολογική έκθεση του νόμου 4995/2022.

¹⁶⁴ Την ιδιότητα αυτή αποκτά ο παθών από τη στιγμή που δηλώνει νομότυπα παράσταση (άρθρο 82 παρ.4 ΚΠΔ). Δηλαδή, είναι διάδικος ήδη κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης.

¹⁶⁵ Βλ. για περισσότερα Χιόνη - Χότουμαν Χ., «Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία», ό.π., σ. 201 επ.

πορεία της αστικής αξιώσεως προς αποζημίωση, η οποία μπορεί παραδείγματος χάριν να παραγραφεί.

Κλείνοντας, με τις τελευταίες αλλαγές στον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας¹⁶⁶ ενισχύθηκε η προστασία θυμάτων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες αλλά και των θυμάτων γενικότερα. Οι αλλαγές¹⁶⁷ προσανατολίστηκαν στην αυστηροποίηση του πλαισίου ποινών για ορισμένα ειδικά εγκλήματα (πχ. πρόβλεψη ως μοναδικής ποινής της ισόβιας κάθειρξης για τα αδικήματα του βιασμού ανήλικου και του ομαδικού βιασμού) αλλά και στην αυστηρότερη μεταχείριση του δράστη (π.χ. τροποποίηση των διατάξεων για την απόλυση υπό όρο των καταδικασθέντων για σοβαρά αδικήματα κακουργηματικής φύσεως, ώστε να εκτίεται πραγματικά μεγαλύτερο μέρος της επιβληθείσας ποινής αλλά και να αποκλείεται η έκτιση αυτής με ηλεκτρονική επιτήρηση (βραχιολάκι). Σημαντική καινοτομία για τα ελληνικά δεδομένα είναι η πρόβλεψη της εξέτασης και των ενήλικων θυμάτων με παρουσία ψυχολόγου¹⁶⁸.

Συμπέρασμα

¹⁶⁶ Ν. 4855/2021, 4871/2021, Ν.4947/2022.

¹⁶⁷ Ενδεικτικά αναφέρω τα εξής: η εκκίνηση της παραγραφής των εγκλημάτων που στρέφονται σε βάρος ανήλικων από την ενηλικίωσή τους και για ένα ή τρία επιπλέον έτη ανάλογα με την διάκριση του αδικήματος σε πλημμέλημα ή κακούργημα, η αλλαγή στον τρόπο εξέτασης των ανήλικων και ενηλικών θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης, η δυνατότητα της κατ' απόλυτη προτεραιότητα εκδίκασης των υποθέσεων που αφορούν εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής.

¹⁶⁸ «**Άρθρο 228 Μάρτυρες θύματα εμπορίας ανθρώπων**

1. Κατά την εξέταση ως μάρτυρα του θύματος των πράξεων που αναφέρονται στα άρθρα 323Α, 336, στην παρ. 4 του άρθρου 337, στα άρθρα 338, 343, 345 και στην παρ. 3 του άρθρου 349 ΠΚ διορίζεται και παρίσταται, ως πραγματογνώμων, ψυχολόγος ή ψυχίατρος, χωρίς να εφαρμόζονται κατά τα λοιπά τα άρθρα 204 έως 208.

2. Ο ψυχολόγος ή ο ψυχίατρος προετοιμάζει τον παθόντα για την εξέταση, συνεργαζόμενος προς τούτο με τους προανακριτικούς υπαλλήλους και με τους δικαστικούς λειτουργούς. Για το σκοπό αυτόν χρησιμοποιεί κατάλληλες διαγνωστικές μεθόδους, αποφαινεται για την αντιληπτική ικανότητα και την ψυχική κατάσταση του παθόντα και διατυπώνει τις διαπιστώσεις του σε γραπτή έκθεση που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της δικογραφίας. Κατά την εξέταση παρίσταται ο ψυχίατρος ή ο ψυχολόγος και ο παθών μπορεί να συνοδεύεται από τον νόμιμο εκπρόσωπό του, εκτός αν ο ανακριτής απαγορεύσει την παρουσία του προσώπου αυτού με αιτιολογημένη απόφαση του για σπουδαίο λόγο, ιδίως σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων ή ανάμειξης του προσώπου αυτού στην ερευνώμενη πράξη. Η παρ. 3 του προηγούμενου άρθρου εφαρμόζεται αναλόγως.

3. Η κατάθεση του παθόντα συντάσσεται εγγράφως και καταχωρίζεται και σε ηλεκτρονικό οπτικοακουστικό μέσο, όταν αυτό είναι δυνατόν. Η ηλεκτρονική προβολή της κατάθεσης του παθόντα αντικαθιστά τη φυσική παρουσία του στα επόμενα στάδια της διαδικασίας.

4. Αν δεν είναι δυνατή η ηλεκτρονική προβολή της, η γραπτή κατάθεση του παθόντα αναγιγνώσκεται στο ακροατήριο.

5. Μετά την εισαγωγή της υπόθεσης που αφορά σε πράξεις της παρ. 1 στο ακροατήριο, ο εισαγγελέας ή οι διάδικοι μπορούν να ζητήσουν από τον πρόεδρο του δικαστηρίου την εξέταση του παθόντα, αν δεν έχει εξεταστεί στην ανάκριση ή πρέπει να εξεταστεί συμπληρωματικά. Αν η αίτηση γίνει δεκτή, η εξέταση του παθόντα γίνεται με βάση ερωτήσεις που έχουν τεθεί σαφώς, χωρίς την παρουσία των διαδίκων, στον τόπο όπου αυτός βρίσκεται, από ανακριτικό υπάλληλο που τον διορίζει ο δικαστής που διέταξε την εξέταση. Σε κάθε περίπτωση, στις αξιόποινες πράξεις της παρ. 1 πλην εκείνης του άρθρου 323Α ΠΚ, το δικαστήριο με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση, μπορεί να ζητήσει την εξέταση με φυσική παρουσία του ενήλικου παθόντα, με την τήρηση των διατυπώσεων του άρθρου 330 ΚΠΔ, αν κρίνεται απολύτως αναγκαία για την ανεύρεση της αλήθειας. Οι παρ. 1 και 2 του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται και στις περιπτώσεις αυτές.

6. Οι παρ. 2 και 3 του άρθρου 68 του ν. 4478/2017 εφαρμόζονται αναλόγως και επί ενήλικων θυμάτων των αναφερομένων στην παρ. 1 πράξεων. Στην περίπτωση αυτή η κοινωνική έρευνα μπορεί να διεξαχθεί και από κοινωνικούς λειτουργούς δήμων ή περιφερειών.»

Κλείνοντας την ως άνω ανάλυση καταλήγουμε στα βασικά ερωτήματα που διαπνέουν την παρούσα. Ποια ήταν η επίδραση του θυματολογικού κινήματος στην αντεγκληματική πολιτική και τι χαρακτήρα είχαν τα μέτρα που υιοθετήθηκαν στις ΗΠΑ, τη Μ. Βρετανία, την Ευρώπη γενικότερα αλλά φυσικά και την Ελλάδα; Άραγε, τελικά, το θύμα αποτέλεσε μέσον και «πολιτικό σύμβολο» χάριν άλλων σκοπιμοτήτων, ή σκοπό;

Η γέννηση και η ανάπτυξη του θυματολογικού κινήματος και η ανάγκη βελτίωσης της θέσης του θύματος στην ποινική διαδικασία είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός. Το θυματολογικό κίνημα είχε πολύπλευρη επιρροή διεθνώς στον σχεδιασμό της Αντεγκληματικής πολιτικής με αποτέλεσμα σε αρκετές περιπτώσεις τη βελτίωση της θέσης του θύματος στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης.

Παράλληλα, όμως, είναι γεγονός ότι η αναφορά στο θύμα χρησιμοποιήθηκε αρκετά και ως «πολιτικό σύμβολο» σε επίπεδο ρητορικής τόσο από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία όσο και από ομάδες συμφερόντων ιδιωτών. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο ένα κοινωνικό κίνημα, όπως το θυματολογικό και ο ίδιος ο πρωταγωνιστής του, το θύμα, εργαλαιοποιούνται για σκοπούς που εκφεύγουν μιας ουσιαστικά θυματοκεντρικής πολιτικής.

Τόσο σε ιδεολογικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο οι τάσεις και οι απόψεις που υιοθετήθηκαν αλλά και οι κατευθύνσεις που δημιουργήθηκαν υπό την επιρροή του θυματολογικού κινήματος ήταν διαφορετικές. Μία κατεύθυνση τάσσεται υπέρ της αυστηρής ποινικής μεταχείρισης των δραστών, ενώ άλλη υπέρ της υιοθέτησης μιας καθαρόαιμης θυματοκεντρικής προσέγγισης για την ουσιαστική βελτίωση της θέσης του παθόντος ή/και των συγγενών του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σε αυτό είναι ότι υπάρχει διχασμός ακόμη και ανάμεσα σε οργανώσεις θυμάτων, αφού κάποιες προσανατολίζονται προς την υιοθέτηση τιμωρητικών πρακτικών, γεγονός που αποδεικνύει περισσότερο την στόχευση σε αυστηρότερη ποινική μεταχείριση των δραστών παρά στην θεσμοθέτηση και την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των θυμάτων.

Παρόλα αυτά, ακόμη και στο πλαίσιο της διαμόρφωσης ενός τέτοιου κλίματος έλαβαν χώρα σημαντικές πρωτοβουλίες υπέρ της αναβάθμισης της θέσης του θύματος. Αν και η αποτελεσματικότητα των νομοθετικών ρυθμίσεων που εισήχθησαν υπό την επιρροή του θυματολογικού κινήματος αμφισβητήθηκε ανεξαρτήτως περιοχής εφαρμογής, όπως αναδείχθηκε ανωτέρω, οι πρωτοβουλίες στο πεδίο της βελτίωσης της ενημέρωσης και της υποστήριξης των θυμάτων είναι αξιοσημείωτες.

Η χώρα μας, δυστυχώς, είχε την πιο αργή εξέλιξη σε αυτό το επίπεδο. Οι εξελίξεις που καταγράφονται προήλθαν πρώτα απ'όλα λόγω νομικής υποχρέωσης της Ελλάδας και των επαπειλούμενων προς αυτήν κυρώσεων. Ωστόσο, τα δύο τελευταία χρόνια φαίνεται ότι γίνονται πολλές ζυμώσεις οι οποίες θα μπορούσαν να δημιουργήσουν την απαραίτητη ιδεολογική βάση και συνακόλουθα τη νοοτροπία για τη συστηματική και ουσιαστική υιοθέτηση μιας θυματοκεντρικής πολιτικής.

Όπως αναδείχθηκε και από την ανωτέρω ανάλυση είναι πολύ σημαντικά τα βήματα που έχουν γίνει στη χώρας μας, υπάρχει όμως σίγουρα και μεγάλο περιθώριο βελτίωσης. Ειδικότερα, θα ήταν πολύ βοηθητική η αναθεώρηση του νομικού πλαισίου για την Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης. Η παροχή αποζημίωσης στα θύματα αποτέλεσε έναν από τους βασικούς

άξονες της επιρροής του θυματολογικού κινήματος και η βελτίωση αυτού του τομέα θα έχει σίγουρα θετικό αντίκτυπο, τουλάχιστον σε πρακτικό επίπεδο, στη ζωή των θυμάτων ή/και των συγγενών τους. Επιπλέον, είναι απαραίτητη η περαιτέρω ενίσχυση των δικαιωμάτων των θυμάτων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και η συνέχιση του ήδη σημαντικού έργου που υλοποιείται, δεδομένης και της αύξησης των σχετικών καταγγελλόμενων περιστατικών. Τέλος, πολύ σημαντικό είναι να υπάρξει μέριμνα για τους αποφυλακισθέντες δράστες σε μετασφρονιστικό επίπεδο. Σε αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσαν να βοηθήσουν τα εργαλεία της αποκαταστατικής – επανορθωτικής δικαιοσύνης.

Οι μεγάλες αλλαγές και οι τομές χρειάζονται σχεδιασμό, πράξεις αλλά και χρόνο. Το θυματολογικό κίνημα, κάνει πλέον αισθητή την παρουσία του και στην Ελλάδα, κατά την άποψη της γράφουσας και θα ήταν ευχής έργον να αφήσει ένα ισχυρό, θετικό αποτύπωμα για τα θύματα. Αν μη τι άλλο, σίγουρα επηρεάζει τις εξελίξεις στο πεδίο του σχεδιασμού και της υλοποίησης της αντεγκληματικής πολιτικής, όπως συμβαίνει εδώ και μισό αιώνα περίπου στις ΗΠΑ και τη Μ. Βρετανία.

Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία – Νομικά Κείμενα – Ιστοσελίδες

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αιτιολογική έκθεση του Ν 3811/2009 «Αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας από πρόθεση (Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29ης Απριλίου 2004) και άλλες διατάξεις»

Ανδρουλάκης Ι., «Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ», Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000

Αρτινοπούλου Β., «Η προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο - Νομοθεσία και πολιτικές», ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, 1-2/2019

Αρτινοπούλου Β., «Θυματολογία -Σύγχρονες προσεγγίσεις», στο Β. Αρτινοπούλου & Α. Μαγγανά, «Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996

Αρτινοπούλου Β., «Θυματολογία», 1996

Αρτινοπούλου Β., «Ο ρόλος του εγκληματολόγου στην πρόληψη της εγκληματικότητας και την αρωγή των θυμάτων», σε Γουσέτη Ι., Χαϊνά Ε., «Το επάγγελμα του εγκληματολόγου σήμερα», Διεύθ. Έκδ. Ζαραφονίτου Χ., Επιστ. Εποπτ. Πάντειο Παν/μιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2012

Βλάχου Β., «Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», Έλλην, Αθήνα, 2005

Βλάχου Β., «Ποινική Δικαιοσύνη και Θύμα», Νομική Βιβλιοθήκη, 2021

Βλάχου Β., «Τα δικαιώματα των θυμάτων στο κατώφλι του 21ου αιώνα – Κριτικές Παρατηρήσεις», ΠοινΔικ 2001

Βλάχου Β., «Το θυματολογικό κίνημα: Διαμόρφωση, τάσεις και εξέλιξη», στο Β. Αρτινοπούλου (επιμ.), «Νέα κοινωνικά κινήματα», Νομική Βιβλιοθήκη, 2000

Γραμματικούδη Δ., «Η θέση του θύματος στην ποινική δίκη», στο Λ. Μαργαρίτη (επιμ.), «Η προστασία του κατηγορουμένου και του θύματος στην ποινική δίκη», Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1991

Γραμματικούδη Δ., «Προβλήματα από τις σχέσεις εγκληματία-θύματος», Νομικό Βήμα, τόμος 35, 1987

Δασκαλάκης Η., «Μεταχείριση εγκληματία», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985

Δημόπουλου Χ., «Εισηγήσεις εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008

Εγχειρίδιο του FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, 2021

Ζαραφονίτου Χ., «Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008

Κουλούρη Ν., «Επιτήρηση και ποινική δικαιοσύνη», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2009

Κρανή Μ., «Η συμβολή των κοινωνικών κινήματων στην ανάδειξη των εγκλημάτων μίσους», the SAFIA Blog, 2020.

Πανάγος Ι. Κ., «Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος, Εγκληματολογία», 2018

Πανάγος Κ. Ι., «Αναζητώντας την ισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα του κατηγορουμένου και την προστασία του ανήλικου μάρτυρα. Η ελληνική νομοθεσία υπό το πρίσμα των διεθνών και ευρωπαϊκών κειμένων αντεγκληματικής πολιτικής», Εγκληματολογία, τεύχ. 1-2, 2015

Πανάγος Κ. Ι., «Η δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των σεξουαλικών εγκληματιών ως πρόσθετη ποινική κύρωση στην κοινωνία της διακινδύνευσης», Εγκληματολογία, τεύχ. 1-2, 2013

Πανάγος Κ. Ι., «Συνδιαλλαγή δράστη και θύματος στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων - Η αναγκαιότητα εκπόνησης ενός διαδικαστικού πλαισίου», ΠοινΔικ, 8-9/2017

Πανάγος Κ. Ι., «Το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής ανήλικου δράστη και θύματος - Ιδιαίτερες προκλήσεις για την ικανοποίηση του παθόντος σε ένα παιδοκεντρικό ποινικό σύστημα», ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, 1-2/2020, σ. 70 – 85.

Σπινέλλη Κ., «Εγκληματολογία – Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014

Τσήτσουρα Α., «Νεότερες τάσεις στη θυματολογία». Τι συζητήθηκε στο 10ο Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας, ΠοινΛογ 2/2001 στο Ζαραφονίτου Χ., Τιμωρητικότητα, ό.π., σ. 71.

Τσήτσουρα Α., «Σχέσεις μεταξύ αντεγκληματικής πολιτικής και εγκληματολογικής έρευνας», 1994, στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) «Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της», Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

Φαρσεδάκης Ι., «Η εγκληματολογική σκέψη. Απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας», τεύχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1990

Φαρσεδάκης Ιάκ. «Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσον αντεγκληματικής πολιτικής», στο Γασπαρινάτου Μ. (επιμ.) «Εγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης», Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη, 2016, <http://crime-in-crisis.com>.

Φαρσεδάκης Ιάκ., «Στοιχεία Εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996

Χαλκιά Α., «Αντεγκληματική πολιτική και συμμετοχή των πολιτών», Εγκληματολογικές μελέτες, Αθήνα, 2017.

Χαλκιά Α., «Εγκληματολογικές μελέτες», Αντεγκληματική Πολιτική και συμμετοχή των πολιτών, Τεύχος 4, Αθήνα, 2017

Χιόνη - Χότουμαν Χ., «Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία», Νομική Βιβλιοθήκη, 2021

Χουλιάρας Αθ., «Ποινική Δικαιοσύνη και Ανθρώπινα Δικαιώματα: η προβληματική μιας επαμφοτερίζουσας σχέσης», Εγκληματολογία, 2/2012

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Blume J. H., «Ten Years of Payne: Victim Impact Evidence in Capital Cases», Cornell Law Review, 2003, vol. 88, no2

Boateng F. D., Abess G., “Victims’ role in the criminal justice system: A statutory analysis of victims’ rights in U.S”, International Journal of Police Science & Management, 2017

Boppre B., “How Victim and Execution Impact Statements Affect Mock Jurors’ Perceptions, Emotions, and Verdicts”, Victims and Offenders, 9:413–435, 2014, Taylor & Francis Group

Bottomley K., «Εγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: αυστηροί με το έγκλημα – αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;», Ποινική Δικαιοσύνη, 2002, τεύχ. 6: 640-646:644

Cassel P., “In defense of victim impact statements”, Ohio Journal of Criminal Law 2/2009

Christine M. Englebrecht and Jorge M. Chavez, “Whose Statement Is It? An Examination of Victim Impact Statements Delivered in Court”, Victims and Offenders, 9:386–412, 2014, Taylor & Francis Group

Commission Staff Working Document Evaluation of Directive 2012/29/EU, 2022

- Davis R. C., Kumeuther F., Connick E., «Expanding the victim's role in the criminal court. Dispositional process: The result of an experiment», *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1984, vol. 75, no2
- Dubber M. D., "Victims in the War of Crime. The Use and Abuse of Victim's Rights", New York University Press, 2002.
- Edwards I., "An ambiguous Participant. The crime Victim and Criminal Justice Decision Making", *Brit. J. Criminol.*, 44, 2004
- Erez E. and Roeger L., "The effect of victim participation in sentencing or sentence outcomes and dispositions", *Journal of Criminal Justice*, 23, 1995b
- Erez E. and Tontodonato P., "The effect of victim participation in sentencing or sentence outcome", *Criminology*, 28 (3), 1990
- Erez E., "Victim Participation in sentencing: Rhetoric and Reality", *Journal of Criminal Justice*, 18, 1990
- Friedman L., "The crime victim movement at its first decade", *Public Administration Review – Special Issue 1985*
- Hilton M., Crowson N., Mouhot J., McKay J., "A historical guide to NGOs in Britain, charities, civil society and the voluntary sector since 1945", Palgrave, London, 2012
- Home Office, «Victims' Code of Practice, 2005, London: HMSO
- Home Office, Domestic Violence, HO Circular 60, 1990c.
- Home Office, Victim's Charter, London: HMSO, 1996
- Home Office, Victim's Charter: A Statement of the Rights of Victims, London: HMSO, 1990
- International Debates, "Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice", edited by Crawford A. and Goodey J., published by Ashgate Dartmouth, 2000
- Julian V. Roberts and Marie Manikis, "Victim Personal Statements A Review of Empirical Research", University of Oxford, Report for the Commissioner for Victims and Witnesses in England and Wales, 2011
- Karmen A., "Crime Victims: An Introduction to Victimology", Pacific Grove, CA: Brooks Cole, 1990
- Kelly D., «Delivering Legal Services to Victims: An Evaluation and Prescription», *The Justice System Journal*, vol. 9, no. 1, 1984
- Klip A., editorial, "On Victim's Rights and it's Impact on the Rights of the Accused", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 23, 2015
- Maguire M., "The Needs and Rights of Victims of Crime", *Crime and Justice*, Vol. 14, 1991
- Maguire M., Corbett C., "Effects of Crime and the Work of Victims Support Schemes", *Cambridge Studies in Criminology*; 56, United States of America, 1987

Maguire M., Shapland J., «Victims Movement in Europe», στο Arthur J. Lurigio, Wesley G. Skogan, R. C. Davis, (eds.), *Victims of Crime. Problems, Policies, and Programs*, Vol. 25, 1990, Sage

Manikis M. “Expanding Participation: Victims as Agents of Accountability in the Criminal Justice Process.”, *Public Law* 2017

Manikis M., *Contrasting the Emergence of the Victims’ Movements in the United States and England and Wales*, *Societies* 2019, 9, 35;

Mawby R. I., Walklate S., *Critical Victimology*, 1994, London, Sage

McEwan J., “In Defence of Vulnerable Witnesses: The Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999”, *International Journal of Evidence and Proof*, vol. 4, 2000

Miller G., «Rethinking Victimization: An Interactionist Approach to Victimology», *Symbolic Interaction*, 13(1), 1990

Network for Victim Recovery DC, “The History and Evolution of the Crime Victims’ Rights Movement”

Renee Evans A., *The Victim Rights Movement: A Social Constructionist Examination*, Western Michigan University, 2000

Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on the application of Council Directive 2004/80/EC relating to compensation to crime victims [SEC(2009) 495]

Rock P. “Helping Victims of Crime: The Home Office and the rise of Victim Support in England and Wales”, Oxford: Clarendon Press, 1990.

Sebba L., “Third Parties: Victims and the Criminal Justice System”, Columbus: Ohio State University Press, 1996

U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime, “Attorney General Guidelines. Victim and Witness Assistance”, 2011 edition

US Department of Justice, “New Directions from the Field”, Washington, 1997.

Yar, M. & Penna, S., “Between Positivism and Post-Modernity: Critical reflections on Jock Young’s *The Exclusive Society*”, *Brit. J. Criminol*, (44) 4, 2004

Ιστοσελίδες

https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/ncvrv/2005/pg4c.html

<http://www.worldsocietyofvictimology.org/about-us/history-and-overview/>

<https://www.justice.gov/criminal-vns/victim-impact-statements>

[District of Maine | Department of Justice](#)

<https://www.justice.gov/usao-ak/victim-impact-statements>

<https://www.ncjrs.gov/txtfiles/billfs.txt>

<https://www.cps.gov.uk/publication/code-crown-prosecutors>

https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/legal_guidance/joint-agency-guide-victim-personal-statement_0.pdf

<https://www.victimsupport.org.uk/help-and-support/your-rights/victim-personal-statements/>

<https://www.justice.gov/criminal-vns/victim-impact-statements>

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/936239/victims-code-2020.pdf

<https://www.victimsupport.org.uk/>

[EXPLANATORY WORKING PAPER \(europa.eu\)](#)

<http://criminal-justice.iresearchnet.com/system/victim-rights-movement-in-the-united-states/>

<http://www.infovictims.gr/el/>

<https://victim-support.eu/>